

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

**KAMU HARCAMALARININ
GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Tuba DEMİRYÜREK ÜRPER

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KAMU HARCAMALARININ
GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Tuba DEMİRYÜREK ÜRPER

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Tuba DEMİRYÜREK ÜRPER tarafından hazırlanan “Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği” başlıklı bu çalışma, 12.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Tarkan ÇAVUŞOĞLU (Başkan)

Doç. Dr. Serkan ERKAM (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Haydar Lütfü EJDER

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

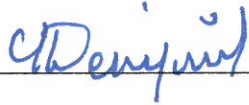
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

12.06.2018

Tuba DEMİRYÜREK ÜRPER

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenkle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

Tezimin/Raporumun .....tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

12/06/2018

Tuba DEMİRYÜREK ÜRPER

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, grsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Doç. Dr. Serkan ERKAM danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Tuba DEMİR YÜREK ÜRPER

TEŐEKKÖR

Tezimi yazdığım süre içerisinde beni en doğru Şekilde yönlendiren ve bana hep destek olan danışman hocam Doç. Dr. Serkan Erkam'a, hayatımı güzelleŐtiren ve bana her zaman inanan sevgili eŐim Serkan Őrper'e, doğduğu günden beri varlığı ile bana güç katan canım kızım Derin'e, değerli yardımlarını ve fikirlerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli iş arkadaŐlarım Mücahit Önder ve Musa Őentürk'e, her konudaki destekleri için aileme, dostlarıma sonsuz teŐekkr ederim.

ÖZET

DEMİRYÜREK ÜRPER, Tuba. *Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018

Gelirin eşitlikten uzak dağılması, tüm dünyada hem ekonomik hem de sosyal anlamda önemli bir sorundur. Kamu harcamaları, gelir dağılımını iyileştirmekte etkili bir maliye politikası aracıdır. Transfer harcamaları ise, geliri yeniden dağıtmak açısından en etkili kamu harcaması kalemidir.

Bu çalışmada öncelikle kamu harcamaları ve gelir dağılımı ile ilgili teorik çerçeve anlatılmış ve kamu harcamalarının gelir dağılımına etkisini araştıran literatür özetlenmiştir. Ayrıca çoklu regresyon analizi kullanılarak Türkiye üzerine ekonometrik bir çalışma yapılmış; buna göre, 1987-2016 arasındaki dönemde Türkiye’de transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerinde olumlu, cari harcamaların ise olumsuz etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Gelir dağılımı, gini katsayısı, kamu harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları, transfer harcamaları, Türkiye’de gelir dağılımı, Türkiye’de kamu harcamaları

ABSTRACT

DEMİRYÜREK ÜRPER, Tuba. *The Impacts Of Public Expenditures On Income Distribution :Turkey As A Case Study*, Master's Thesis, Ankara, 2018

The unequal distribution of income is an important economic and social problem all over the world. Public expenditure is an efficient fiscal policy tool to redistribute income while transfer expenditure is the most efficient category from this aspect.

In this thesis, first the theoretical framework of public expenditure and income distribution are explained and then the empirical literature related to the effects of public expenditure on income distribution is summarized. In addition, an econometric study on Turkey is carried out by using a multiple regression analysis. The main finding of the econometric model, which covers the period 1987-2016 is that, the transfer expenditure in Turkey has a positive effect on income distribution while current expenditure has a negative effect.

Keywords

Income distribution, gini coefficient, public expenditures, current expenditures, investment expenditures, transfer expenditures, income distribution in Turkey, public expenditures in Turkey

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ	xii
GRAFİKLER DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: GELİR DAĞILIMI	3
1.1. GELİR DAĞILIMININ TANIMI VE ÖNEMİ	3
1.2. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ	7
1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı	7
1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	9
1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı	9
1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı	10
1.2.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı	11
1.3. GELİR DAĞILIMI ÖLÇÜTLERİ	12
1.3.1. Objektif Ölçütler	14
1.3.1.1. Theil Endeksi	14
1.3.1.2. Aralık ve Değişim Aralığı	15
1.3.1.3. Görelî Ortalama Mutlak Sapma	15
1.3.1.4. Varyans ve Görelî Varyans	16
1.3.1.5. Değişim Katsayısı	16
1.3.1.6. Logaritmik Varyans	17
1.3.1.7. Gini Katsayısı	17

1.3.1.8. Yüzde Paylar Analizi	19
1.3.1.9. Pareto Katsayısı.....	20
1.3.1.10. Kuznets Katsayısı.....	21
1.3.1.11. Yoksulluk Oranı Endeksi	22
1.3.2. Normatif Ölçütler: Dalton-Atkinson Eşitsizlik Ölçütü	23
1.3.3. Statik Ölçütler: Lorenz Eğrisi	24
1.4. GELİR DAĞILIMI ARAÇLARI.....	26
1.4.1. Fiyat Politikası.....	28
1.4.2. Ücret Politikası.....	29
1.4.3. Maliye Politikası.....	30
1.4.3.1. Gelir Dağılımı Aracı Olarak Vergiler	34
İKİNCİ BÖLÜM: KAMU HARCAMALARI.....	37
2.1. TANIM	37
2.2. KAMU HARCAMALARININ ARTIŞ EĞİLİMİ VE NEDENLERİ	38
2.3. KAMU HARCAMA POLİTİKALARININ GELİRİN YENİDEN DAĞILIMINDAKİ İŞLEVİ	39
2.4. TÜRLERİNE GÖRE KAMU HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİLERİ	42
2.4.1. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması.....	42
2.4.2. Ekonomik Sınıflandırmada Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi	44
2.4.2.1. Cari Harcamaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	45
2.4.2.2. Yatırım Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri	47
2.4.2.3. Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri	48
2.4.3. Fonksiyonel Sınıflandırmada Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi	53
2.4.3.1. Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	53
2.4.3.2. Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri	54
2.4.3.3. Konut Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	55
2.4.3.4. Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri	56

2.4.3.5. Tarım Sektörüne Yönelik Desteklerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KAMU HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR	60
3.1. TÜRKİYE ÜZERİNE YAPILAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR	60
3.1.1. Bir Bütün Olarak Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Çalışmalar	61
3.1.2. Kamu Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Çalışmalar	65
3.1.3. Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Çalışmalar	68
3.2. DİĞER ÜLKELER İÇİN YAPILAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR.....	71
3.2.1. Bir Bütün Olarak Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Çalışmalar	71
3.2.2. Kamu Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Çalışmalar	75
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	88
4.1. TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI	88
4.2. TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMALARININ GELİŞİMİ	90
4.3. TÜRKİYE’DE KİŞİSEL GELİR DAĞILIMI.....	95
4.4. TÜRKİYE ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ.....	98
4.4.1. Veri Seti	98
4.4.2. Yöntem.....	98
4.4.3. Ampirik Sonuçların Yorumlanması	102
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	106
EK 1: Orjinallik Raporu	119
EK 2: Etik Kurul İzin Muafiyeti Formu.....	120
ÖZGEÇMİŞ.....	121

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ADF	:Artırılmış Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller)
BÜMKO	:Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
DİE	:Devlet İstatistik Enstitüsü
DFD	:Dynamic First Differences
DOLS	:Dinamik En Küçük Kareler (Dynamic Ordinary Least Square)
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
EUROMOD	:Avrupa Birliği Vergi –Harcama Mikrosimulasyon Modeli (European Union Tax-Benefit Microsimulation Model)
FDGLS	: First Differenced GLS
FM	: Fama-Machbet
FMOLS	: Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler (Fully Modified Ordinary Least Squares)
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Metodu
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GLS	:Genelleştirilmiş En Küçük Kareler
KİT	:Kamu İktisadi Teşebbüsü
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Deveelopment)
OLS	:Sıradan En Küçük Kareler (Ordinary Least Squares)
RE	:Rasgele Etki
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	:Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
USD	: Amerikan Doları (United States Dollar)

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Bir Bütün Olarak Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Türkiye İçin Yapılmış Çalışmalar	64
Tablo 2: Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Türkiye İçin Yapılmış Çalışmalar	67
Tablo 3: Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Türkiye İçin Yapılmış Çalışmalar	70
Tablo 4: Bir Bütün Olarak Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Diğer Ülkeler İçin Yapılmış Çalışmalar	74
Tablo 5: Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Diğer Ülkeler İçin Yapılmış Çalışmalar	85
Tablo 6: Ekonomik Kod 2'ye Göre Harcama Kalemleri	89
Tablo 7: Birim Kök Sınaması t-istatistik Sonuçları	99
Tablo 8: Denklem Setinin Tahmin Sonuçları.....	100
Tablo 9: Hata Terimlerinin İstatistiksel Özellikleri	101
Tablo 10: LM Otokorelasyon Testi Sonuçları	102
Tablo 11: White Testi Sonuçları	102

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1:Lorenz Eğrisi.....	25
Grafik 2: Konsolide Bütçe Toplam Harcamalarının GSYH'ya Oranı (%).....	91
Grafik 3: Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Konsolide Bütçe Harcamalarının GSYH'ya Oranı (%)	92
Grafik 4: Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Harcama Türlerinin Toplam Harcamalar İçindeki Payları (%)	93
Grafik 5: Gini Katsayısının Yıllar İtibariyle Değişimi.....	97

GİRİŞ

Gelirin nasıl ortaya çıkacağı ve nasıl dağıtılacağı her zaman ekonomi biliminin en önemli tartışma konularından biri olmuştur. Gelir dağılımı, sosyal adalet ve eşitlik kavramlarıyla yakından ilişkisi olan bir kavramdır. Bir toplumlumda gelir dağılımında adaleti sağlamanın ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan olumlu sonuçları olacaktır. Bu nedenle gelir dağılımı ve bu kavramla yakından ilişkili olan eşitsizlik ve yoksulluk olguları, tüm dünya ülkelerini ilgilendiren önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devlet, piyasada oluşan gelir dağılımına çeşitli araçlarla müdahale ederek onu daha eşitlikçi bir hale getirmeye çalışır. Maliye politikası bu anlamda çok etkilidir ve kamu harcaması bir maliye politikası aracı olarak geliri yeniden dağıtma amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır.

Deneysel literatüre göre de kamu harcamaları, türüne göre etkisi değişmekle birlikte, gelir dağılımını iyileştirmede oldukça etkili bir araçtır. Transfer harcamaları bu anlamda en etkili kamu harcaması türüdür.

Kamu harcamalarının geliri yeniden dağıtıcı etkisi harcamanın türüne göre değişmektedir. Örneğin kamu hizmetlerinde düşük gelirliilere yönelik hizmetlere ağırlık verilmesi, sosyal sigorta ödemeleri, emekli, dul, yetim, sakatlık, işsizlik sigortası ödemeleri gibi transfer harcamalarının düşük gelirliilere ve işsizlere gelir sağlama imkanını ortaya çıkarması gelir dağılımındaki farkları azaltacaktır. Yatırım harcamaları ise faktör istihdamını artırmak yoluyla faktör gelirlerini etki ederek gelir dağılımını değiştirir. Faydaları ölçülemeyen ve bölünemeyen savunma, adalet gibi giderler ise yeniden dağılımı genellikle etkilemez.

Kamu harcamalarının gelir dağılımına ne şekilde katkıda bulunacağı, hangi gelir sınıfına mensup kişileri hedeflediğine bağlıdır. Bu nedenle bu harcamalar iyi dizayn edilmeli ve özellikle transfer harcamalarının çalışma şevkini düşürücü etkisi de dikkate alınarak yeniden dağılımın büyüklüğü hesaplanmalıdır.

Bu çalışma 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde gelir dağılımı ve bununla ilişkili olan eşitsizlik ve yoksulluk kavramlarının tanımı yapılmış, gelir dağılımı türleri ve ölçme yöntemleri tanımlanmıştır. Bu bölümde ayrıca, gelir dağılımını iyileştirmek için uygulanabilecek hükümet politikalarına değinilmiştir. İkinci bölümde ise, geliri dağıtmada önemli bir araç olan kamu harcamalarının da ekonomik ve fonksiyonel yönden tanımları yapılarak her bir harcama kalemi türünün gelir dağılımına hangi yönde ve ne şekilde etkide bulunduğu, bunun hangi mekanizma ile gerçekleştiği incelenmiştir. 3. Bölümde kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini açıklayan literatür özetlenerek, yapılmış ampirik çalışmaların sonuçları sınıflandırılmıştır. Son olarak 4. Bölümde Türkiye’de kişisel gelir dağılımının ve kamu harcamalarının yıllar itibariyle değişimi incelenmiş, yapılan deneysel çalışma ile Türkiye’de belli bir zaman diliminde kamu harcamalarının gelir dağılımını iyileştirmede ne kadar etkili olduğu ölçülerek elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: GELİR DAĞILIMI

1.1. GELİR DAĞILIMININ TANIMI VE ÖNEMİ

Gelir dağılımı, “bir ülkede belirli bir dönemde üretilen ulusal gelirin bireyler, gruplar veya üretim faktörleri arasında dağılımı” olarak tanımlanmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:1). Belirli bir dönem içerisinde bir ülkede üretilen gelir, bireyler ya da hane halkları, sektörler, bölgeler veya üretim faktörü sahipleri arasında bölüşülmektedir. Yeniden dağılım kavramı ise, devlet tarafından uygulanan çeşitli politikalar ile faktör gelirlerinin mevcut dağılımının değiştirilmesini ifade eder (Çalışkan, 2010:97).

Son yıllarda ekonomi ve sosyal politika ile ilgili literatürde “gelir dağılımı” (income distribution) kavramının yanında, “gelir eşitsizliği” (income inequality) kavramının da giderek daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde gelir dağılımında eşitsizliğin birçok ülkede görülmesi, “gelir eşitsizliği” kavramının oldukça sık kullanılmasının nedenlerinden biridir. “Gelir dağılımı” kavramı daha tarafsız bir anlam taşımaktadır. Ancak “gelir eşitsizliği” kavramı gelir dağılımının eşitlikten uzak ve adaletsiz yanına daha çok vurgu yapar (Çelik, 2004:58-59).

Gelir dağılımı, adalet ve eşitlik gibi kavramlarla da yakından ilişkilidir. Gelirin ne kadar eşit dağıldığı veya mevcut gelir dağılımının eşitlikten ne ölçüde uzaklaşmış olduğu ölçülebilir. Ancak adalet göreceli olup, ölçülebilir bir kavram değildir. Genellikle, gelirin eşitsiz dağıldığı durumun adalete uygun olmadığı yönünde toplumda genel bir kanı vardır. Ayrıca, gelirin mutlak bir şekilde eşit olarak dağıtıldığı durumda da adil olmadığı düşünülür. Buna rağmen, gelirin ne şekilde dağıldığında adalete uygun olduğu, hangi durumda adaletsiz gelir dağılımından söz edileceği konuları hakkında kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır (Başoğlu vd., 2012: 186).

Üretilen mal ve hizmetlerin kimler arasında nasıl ve ne oranda paylaşılacağı konusu, ekonomi biliminin önemli konuları arasında yer almaktadır. Gelir dağılımında adaleti sağlamanın ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan olumlu sonuçları olacaktır.

Gelir dağılımının bozuk olması temelde ekonomik bir problem olmakla birlikte, çeşitli sosyal ve siyasal sorunlara da yol açar. Gelir eşitsizliğinin fazla olduğu ülkelerde, yoksulluk, eğitim düzeyinin düşük olması, yetersiz beslenme, sağlık standartlarının düşük olması, işsizlik, çocuk işgücünün istihdam edilmesi, sosyal barışın olmaması buna bağlı olarak da siyasal istikrarsızlığın ortaya çıkması gibi sorunlar görülür (Çalışkan, 2010:103-104).

Toplam gelirin nasıl paylaşıldığı ve gelir dağılımının eşitsizliği, toplumdaki yoksullukla bağlantılı olması ve toplumsal refahla da ilgili olması nedeniyle oldukça önemli bir konudur. (Gürsel vd., 2000:17). Bir ülkede sosyal ve ekonomik kararlar alınırken gelir dağılımı hakkında bilgi sahibi olunması, sermaye birikimi ve sosyal yapıyı iyileştirme konularında da önem arz eder (Gürsel vd., 2000:19). Politik açıdan ise, gelir dağılımında eşitliğin, bir demokrasinin iyi işleyebilmesinin temel şartlarından biri sayılabileceği de söylenebilir.

Gelir dağılımı sorunu günümüzde tüm toplumları ilgilendirmekle birlikte, her bir toplumca gelir dağılımına atfedilen değer ve gelir eşitsizliğinin bir ekonomik ve toplumsal sorun olarak ne kadar önemsendiği değişkenlik gösterebilmektedir. Adelman ve Robinson (1989), toplumların eşitsizliğe karşı tutumları ve gösterdikleri tolerans düzeylerinin birbirinden farklı olduğunu ifade etmiştir. Toplumdaki insanların hepsinin gelecekteki gelirlerinde artış olacağını düşünmesi, dış faktörlerce kaynaklandığı düşünülen krizler, kırsal kesimden şehirlere veya ülkeler arasında göçlerin artması, eşitsizliğin sermaye birikimi için yararlı olacağı düşüncesi gibi etmenler, toplumları gelir eşitsizliğine karşı daha dayanıklı hale getirmektedir.

Gelir dağılımı, eşitsizlik, yoksulluk gibi konular, dünyada giderek önemi artan bir sorun teşkil etmektedir. Bastagli vd., (2012)'ye göre, dünyada 1980'lerden sonra gelişmiş ülkelerde gelir eşitsizliği artış göstermiştir. Çalışmada bu durumun nedenleri olarak şu faktörler sayılmıştır:

- Ekonomiler arasında bölgeler arası eşitsizliğin artması,
- Küreselleşmenin düşük gelirlerin üzerindeki baskısı,

-Mal ve faktör piyasalarında rekabeti artıran kurumsal yapıların emeğin rekabet gücünü düşürmesi,

-Düşük gelirli çalışanların üretime katılımlarının artması,

-Yüksek gelirli çiftlerin ve tek ebeveynli ailelerin artması (Bastagli vd., 2012:4).

Gelir dağılımı öncelikle ekonomik olmakla birlikte, farklı boyutları da olan bir konudur. Ekonomik konjonktür, büyüme, yapısal ve kurumsal değişkenlerle ilişkilidir. Toplumda kabul gören siyaset felsefesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sosyal politikalar gelir dağılımını ilgilendiren diğer boyutlardır. Demografik yapı ve bu yapıda ortaya çıkabilecek değişiklikler, toplumun sosyokültürel özellikleri, eşitlik, adalet gibi kavramlar hakkındaki toplumda kabul görmüş yargılar, yeniden dağılım politikaları ve toplumun bu politikalara bakışı gelir dağılımı sorunu ile ilişkili diğer konulardır. (Gürsel vd., 2000:19).

Sosyal adaleti belirleyecek kararlar alınırken, eşitsizlik toplumlarca göz önüne alınması gereken önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımı ülkedeki beslenme, sağlık ve eğitim fırsatlarını etkileyen bir unsurdur. Gelir eşitsizliği, fırsat eşitsizliği ile ilgilidir, uzun dönemli geliri artırma imkanı sağlayan fırsatlara ulaşma imkanını da kısıtlar (Watkins, 2006:271). Cowell (2009:1)'a göre, eşitsizlik rahatsız edici bir kavramdır, çünkü sosyal ve ekonomik bazı problemler olduğunu düşündürür. Gelir dağılımının incelenmesi ile edinilen bilgiler, ülkelerin sosyal sistemlerini, sosyal adalet ve eşitlik kriterlerine göre değerlendirmeye yarayabilir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, ekonomideki eşitsizliklerin de bir göstergesidir.

Goni vd., (2011)'e göre, ülkeler için gelir eşitsizliğinin 3 türlü olumsuz etkisi vardır: Birincisi, yüksek eşitsizlik düzeyi, kalkınma ve refahın önünde güçlü bir engel olabilir. Ortalama gelir düzeyleri için, yüksek gelir eşitsizliği yüksek yoksulluk düzeyi demektir. Yüksek yoksulluk, finansal piyasa aksaklıklarının ve kurumsal kısıtların, yoksulların büyüme sürecine katkıda bulunmasını engellediği bir durumda az gelişmişlik tuzağının bir kaynağı olabilir. Bu durum büyümeyi geciktirir ve yoksulluğu sürdürür. İkincisi, yüksek eşitsizlik, toplam gelirdeki büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisini azaltır: gelir dağılımı daha eşitsiz hale geldikçe, yoksulluktaki belirli bir düşüş için gereken

büyüme oranı artacaktır. Üçüncüsü ise, yüksek eşitsizlik, dağılımla ilgili çatışmaların ve sosyal tansiyonun kaynağı olabilir. Bu çatışmalar mülkiyet haklarını zayıflatır böylece yatırım ve büyüme zarar görür.

Yüksek gelir eşitsizliği genellikle toprak ve insan sermayesi gibi varlıkların eşitsiz dağılımını da sunar. Ancak yüksek eşitsizlik maliye politikasının geliri yeniden dağıtmada başarısız olmasından da kaynaklanabilir (Goni vd., 2011:1).

Eşitsizlik çoğu zaman literatürde yoksulluk ve refahı da içeren analizlerin parçası olarak yer almıştır (Litchfield, 1999:1). Ancak eşitsizlik kavramının refaha göre daha dar bir anlam içerir. Refah ölçümü dağılımın ortalaması ile ilgilenirken, eşitsizlik dağılımın yayılma biçimi ile ilgilenir (Doğanoğlu ve Gülcü, 2001: 48).

Yoksulluk kavramı sadece yoksulluk sınırının altında yer alan kişiler veya hanehalkları ile ilgili iken, eşitsizlik, tüm gelir dağılımı ile ilgilenir. Bu nedenle eşitsizlik yoksulluktan daha geniş bir kavramdır (Litchfield, 1999:1).

Bir ülkede yoksulluk, ekonomik büyümenin sağlanması ve büyümedeki bir artışın yoksullara düşen payının artması ile azaltılabilir. Yoksullara gelirden daha fazla pay aldıkça, ülkede artan büyüme daha etkin bir şekilde yoksulluğu azaltmak için kullanabilecektir. Gelirin dağılımı, ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmaya dönüştüğü düzeyi etkilemektedir (Watkins, 2006:272). Gelir dağılımını ölçmek, toplumdaki yoksulluğun ve zenginliğin boyutlarını gösterir çünkü farklı gelir grupları arasında karşılaştırma yapma imkanı sunmaktadır. En yüksek gelir gruplarına ve orta seviyedekilere giden gelirleri ölçtüğümüzde, dağılımın en alt düzeydekilerin gelirlerinin ne olduğu ve ne olması gerektiği hakkında bilgi ve fikir sahibi oluruz. Gelirden en yüksek payı alan grupların gelirlerinden yola çıkarak toplumdaki eşitsizlik düzeyi ölçülebilmektedir (Doğanoğlu ve Gülcü, 2001: 48).

1.2. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ

Belirli bir dönem içerisinde bir ülkede meydana getirilen gelirin bireyler, sektörler, bölgeler ya da üretim faktörleri arasında bölüşülmesi sonucu gelirin dağılımı sağlanmaktadır. Dağılım genellikle gelirin oluşmasıyla beraber ortaya çıkar.

Ekonomik analizlerde gelir dağılımı genellikle gelirin faktörler arasında dağılımı ve gelirin kişiler arasında dağılımı olmak üzere iki şekilde yorumlanır (Cowell, 2007:2). Literatürde gelir dağılımı için genel olarak, kişisel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı ve birincil-ikincil gelir dağılımı şeklinde sınıflandırma yapılmaktadır.

1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Ulusal gelirin kişiler ve hane halkları arasında nasıl dağılım gösterdiği, kişisel gelir dağılımını ifade etmektedir. Bu dağılım çeşidinde elde edilen gelirin kaynağı ve hangi kalemlerden oluştuğuna değil, sadece büyüklüğüne bakılır. Kişisel gelir dağılımı ölçülürken bireyler veya hane halkları elde ettikleri gelirlerin miktarına göre sıralanarak gelir eşitsizliği ölçülür. Dağılımın en alt ve üst grupları arasındaki fark, toplumdaki eşitsizlik derecesini gösterir (Aktan ve Vural, 2002:2). Kişisel gelir dağılımı ölçütü, bireylerin veya hanehalklarının ne şekilde gelir elde ettiğiyle değil, toplam olarak ne kadar gelir elde ettiğiyle ilgilenir (Todaro ve Smith, 2006:210).

Bu dağılım çeşidinde incelenen kişi ve hane halklarına ait sosyal veya kültürel özellikler dikkate alınmaz. Hane halkları ve kişilerin toplumun hangi kesimini temsil ettiği ve hangi üretim faktörlerinin sahibi oldukları gibi bilgiler kişisel gelir dağılımında yer almadığı için tarafsız bir dağılım türü olarak değerlendirilir (Aktan ve Vural, 2002:2).

Hane halklarının çeşitli dilimlere bölüdüğü bu dağılımda gelir eşitsizliğinin düzeyi belirlenir. Ülkenin nüfusu genellikle %20'lik beş eşit dilime ayrılarak, nüfusun %20'sini oluşturan her bir grubun, gelirin yüzdesel olarak ne kadarının sahibi olduğu hesaplanır ve gruplar arasında karşılaştırma yapılır (Aktan ve Vural, 2002:2). Milli gelirden elde edilen oran yönünden, en düşük geliri elde eden %20'lik grup ile en

yüksek geliri elde eden %20'lik grubun arasında büyük farkın olması, gelir dağılımında eşitsizlik olduğu şeklinde yorumlanır.

Gelir eşitsizliği hakkında daha ayrıntılı bilgiler edinmek için, yüzde 20'lik dilimler yanında; yüzde on, yüzde beş ve yüzde birlik gibi dilimlerin kullanımı da mümkündür. Kişisel gelir dağılımı araştırmaları yapılırken, hane halklarının sosyo-kültürel durumları da gözlemlenebilmektedir. Bu nedenle bu dağılımın kendi içinde meslek, sektör, bölge, ekonomik grup gibi ayrımlara imkan vermektedir. Böylece sınıfsal gelir eşitsizliğine dair sonuçlar da elde edilebilir (Çelik, 2004:59-60).

Kişisel gelir dağılımının yaygın olarak kullanılmasının en önemli nedenlerinden bazıları şunlardır:

a) Günümüzde ekonomi politikaları bağlamında, gelir dağılımının daha eşitcil bir hale gelmesi istenen bir durumdur. Bu konuda yapılan çalışmalarda ve analizlerde kişiler arasındaki gelir eşitsizliklerini göstermek için kişisel gelir dağılımını kullanmak gereklidir. Kişisel gelir dağılımı, bir ülkedeki bireyler arasındaki gelir eşitsizliğini göstermenin yanında, eşitsizliğin yıldan yıla nasıl değiştiğini de göstermesi nedeniyle ekonomi politikalarının gelir dağılımını iyileştirme yönündeki etkilerini değerlendirme bakımından etkindir. Bunun yanısıra, vergi ve sosyal güvenlik mevzuatları düzenlenirken de kişisel gelir dağılımı dikkate alınır (Boratav, 1965:20-21).

b) Gelir grupları arasında gelir transferi gerçekleştiğinde kişisel gelir dağılımı değişmiş olur. Geliri artış veya azalış gösteren gruplara mensup kişilerin marjinal tüketim eğilimleri ile birlikte toplam tüketim de değişir. Bundan hareketle istihdam hacminin kısa dönemde ve potansiyel büyüme hızının uzun dönemde kısmen de olsa kişisel gelir dağılımındaki gelişmelere duyarlı olduğu söylenebilir (Boratav, 1965:22).

c) Kişisel gelir dağılımı incelenirken, bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, mesleki durum gibi özellikleri ile bölgesel farklılıklar ve farklı sosyal gruplara göre sınıflandırma yapılır. Böylece insan sermayesine yatırım için yapılacak olan yatırımların gelir dağılımını düzeltici etkileri öngörülebilir (DPT, 2001:16).

1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Gelirin nasıl dağıtılacağı konusu, iktisat biliminin gelişme aşamasında tartışılan temel konulardan biri olmuştur. Malthus ve Ricardo'nun öncülüğünü yaptığı pozitif iktisat kuramına göre, toplam gelirin rant, kar ve ücret arasında bölüşümünün anlaşılması ve bu bölüşümle ilgili yasaları belirlemek iktisadın çözülmesi gereken en önemli sorundur. İktisat literatüründe bu tür gelir dağılımı “fonksiyonel dağılım” olarak adlandırılmaktadır (Gürsel vd., 2000:13).

Bir ekonomide toprak, emek ve sermaye ve girişimcilik gibi üretim faktörlerinin istihdamı sonucunda ücret, rant, faiz ve kar oluşur. Belli bir dönem içerisinde bir ekonomide yaratılan gelir, bu dört unsurdan meydana gelir. Fonksiyonel gelir dağılımı, bir ekonomide üretilen hasılanın belli bir dönemde ücret, rant, faiz ve kar şeklinde ayrımı anlamına gelmektedir (Şahin, 2011:534). Faktör sahipleri, üretim sürecine katılarak ürettikleri mal ve hizmetlerden ücret, rant, faiz ve kâr adı altında gelir elde ederler.

Fonksiyonel gelir dağılımı, çıktı, istihdam ve görece fiyat gibi ekonomik konularla da ilişkilidir (Cowell, 2007:2). Fonksiyonel dağılıma ilişkin literatür, bir faktörün üretime katkısını ve elde ettiği geliri inceler. Faktör fiyatları faktör arz ve talep eğrileri tarafından belirlenir. Faktör için yapılan ödeme de fiyat ve miktarın çarpımı ile belirlenir (Todaro ve Smith, 2006:216).

1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar, sektörel gelir dağılımı ile ifade edilir. Bu dağılım, bu üç sektörün gelir paylarının uzun dönemde ne şekilde değiştiği, gelir dağılımının hangi sektörlerin lehine ya da aleyhine değiştiğini ortaya koymak bakımından oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Aktan ve Vural, 2002:2).

Üretim araçlarının mülkiyetine göre sektörel dağılım analizi yapılıyorsa, kamu sektörü ve özel sektör olmak üzere iki türlü sektör söz konusudur. Bu durumda milli gelirin bu

iki sektör arasında dağılımı analiz edilirken, devletin ekonomiye müdahale derecesini, yani ekonominin karakteri ortaya konulur (Türk, 2015:276).

Bir ülkede ekonomik gelişim sürecinde temel sektörlerin ulusal gelir içerisindeki payının nasıl geliştiğini göstermesi ve karşılaştırmalar yapmaya imkan sağlaması bakımından sektörel gelir dağılımı önemlidir (Çalışkan, 2010:94). Gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün ulusal gelirdeki payı az, sanayi ve hizmet sektörünün payı ise daha fazladır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise tarım sektörünün ulusal gelirdeki oranı yüksek iken, sanayi ve hizmet sektörlerinininki daha düşüktür. Bu özelliklerinden dolayı, sektörel gelir dağılımı ülkelerin gelişmişlik düzeyini göstermesi nedeniyle önemli bir göstergedir.

1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülke içerisindeki farklı bölgelerde yaşamakta olan bireylerin milli gelirden aldıkları payları gösteren bölgesel gelir dağılımı, bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklarını ortaya koymak için kullanılan bir dağılım türüdür (Aktan ve Vural, 2002:2). Bölgeler arasındaki gelir dağılımının eşitlikten uzak olması, sosyal, siyasal ve kültürel yönden bazı problemlere yol açabilir. Gelir dağılımında adaletsizliğin ve yoksulluğun temel nedenlerinden biri bölgeler arası gelişmişlik farkının olmasıdır.

Bölgeler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliği, incelemeye konu her bölgedeki kişi başına düşen ulusal gelir karşılaştırılarak ölçülür (Çalışkan, 2010:94). Bölgesel dağılım için hesaplanırken, ülke genellikle, yerleşim birimlerinin kırsal veya kentsel olmasına, gelişme düzeyine veya coğrafi bölgelere göre ayrılır. Her ülkede milli gelir bölgeler arasında farklılık gösterir, eşit bir dağılım göstermez. Gelişmiş ülkelerde genellikle bölgesel gelir dağılımı daha eşitcildir. Ülkelerin gelişmiş ve azgelişmiş bölgeleri arasındaki gelir dağılımı farklarını analiz etmek için çok kullanılan bir dağılım türüdür (Türk, 2015: 305).

Bir ülkede bölgeler arasında sosyo-ekonomik farklılıklar; tarım, sanayi, ticaret, sermaye birikimi, istihdam yapısı, alt yapı; haberleşme, ulaştırma, sağlık ve eğitim imkanları, nüfus yapısı gibi konularda eşitsizlikler olması olasıdır. Bütün bu etmenler bölgeler

arasında gelir dağılımında farklılıkların ortaya çıkmasına neden olur. Bölgesel gelir dağılımındaki farklılıklar, toplumsal yapı ile ilgili bilgiler verir. Bu sebeplerden dolayı bölgesel gelir dağılımındaki dengesizlikler ele alınırken, bu dengesizliklere sebep olabilecek olası sosyo-ekonomik etmenler gözönünde bulundurulmalıdır. Bu yolla ele alınacak dolaylı önlemler, çözüm için gerekli politikaları oluşturmada dikkate alınmalıdır (Yücel, 2011:148-149).

Bölgeler arasındaki gelişim farkları genellikle iklim koşulları, ulaşım imkânları, toprak verimliliği gibi faktörlerden ve diğer tarihsel, sosyal, ekonomik, coğrafi ve stratejik etmenlerin sonucudur. Bu nedenle gelirin bölgesel dengesizliği ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliğinin de bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bölgesel gelir eşitsizliği verileri, bölgesel kalkınma düzeylerini araştıranlar ve bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek amacıyla uygulanacak politikaların belirlenmesi için önemli bir kaynak olabilir.

1.2.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı

Her bir gelir dağılımı türü için ayrıca “birincil dağılım” ve “ikincil dağılım” ayrımı da yapılabilmektedir. Belirli bir dönemde piyasa sürecinin işlemesi sonucu ortaya çıkan dağılım, “birincil dağılım”; devletin piyasa süreci işlerken müdahil olarak çeşitli kamu maliyesi araçları ile gelir dağılımını değiştirmesi ise “ikincil dağılım” olarak nitelendirilir.

Devletin uyguladığı vergi ve harcama politikalarının etkisinin ayrıştırılmasının mümkün olduğu bir durumda birincil gelir dağılımı, üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları pay olarak tanımlanabilir (Aktan ve Vural, 2002:2). Ancak bu dağılım mutlak şekilde adil değildir. Devlet, daha çok yasal düzenlemeler yaparak vergi ve sübvansiyonlar gibi çeşitli araçlar kullanır ve piyasada oluşan ve adaletsiz olduğu düşünülen gelir dağılımını değiştirme yönünde girişimde bulunur. Devlet geliri ikincil düzeyde, yani piyasa gelir dağılımı oluştuktan sonra yeniden dağıtmaktadır (Kirmanoğlu, 2011:206).

Birincil gelir dağılımını etkileyen etmenler emeğin ve servetin dağılımı, faktör fiyatları, asgari ücret ve toprak reformu ile ilgili kanunlar, çalışma hayatında bazı gruplara veya kadınlara yönelik kısıtlamalar, ekonomik kriz, enflasyon gibi durumlardır. İkincil gelir dağılımı oluşurken de vergi ve transfer yansımaları, devlet borçlanması ve faiz ödemesi, kamu harcama politikası, enflasyon ve ücret farklılıkları gibi unsurlar etkili olmaktadır (Ulusoy vd., 2015:48).

1.3. GELİR DAĞILIMI ÖLÇÜTLERİ

Gelir dağılımını belirlerken kullanılan çeşitli ölçütlerle, gelirin nasıl dağıldığı, alt ve üst gruplar arasında farkın ne olduğu, zengin ve yoksul kesimler arasındaki gelir farklılıklarının zamanla nasıl bir değişime uğradığı gibi sorulara yanıt bulunabilmektedir. Gelir dağılımı ölçümleriyle aynı zamanda, gelir dağılımı ile servet dağılımı, sermaye birikimi, büyüme ve ekonomik kaynakların dağılımı arasında bağlantılar kurulmakta, ayrıca, belli dönemlerdeki eşitsizlik düzeyleri arasında karşılaştırma yapılabilmektedir.

Bazı toplumlarda eşitsizlik diğerlerine göre daha fazladır. Toplumlar arasında neden böyle bir fark olduğunu açıklamak amacıyla kullanılan hipotezleri test etmek için gelir dağılımını ölçmek gereklidir. Bir eşitsizlik ölçüsü seçilirken, eşitsizliğin nasıl tanımlanacağı da seçiliyordur. Ülkelerin eşitsizliğine ilişkin sıralamaları, kullanılan gelir dağılımı ölçütlerine göre değişkenlik gösterebilir (Allison, 1978:865). Hükümetler tarafından uygulanacak politikalar planlanırken, eğer gerçekçi bir yaklaşım izlenmek isteniyorsa, toplumdaki gelir eşitsizliğinin doğru şekilde ölçülmesi, geliri yeniden dağıtmak için uygulanacak yöntemlerin ortaya çıkarabileceği sonuçlar hakkında da gerçekçi öngörüler ortaya konmasına imkan tanır (Öztürk ve Göktolga, 2010:5-6). Bu nedenle gelir dağılımının belirlenmesinde hangi ölçütlerin kullanıldığının bilinmesi büyük önem taşımaktadır.

Gelir dağılımını ölçmek için kullanılan yöntemlerde aranılan bazı özellikler vardır. Bir ölçütün gelir eşitsizliği hakkında ne derece doğru bilgiler verdiği, aşağıdaki ilkelere ne kadar uygun olduğuna bağlıdır (Haughton ve Khandker, 2009: 105-106).

- Ortalamadan bağımsızlık: Tüm gelirlerin belirli bir katsayı ile çarpılması durumunda ölçümün değerinin değişmemesi
- Nüfus büyüklüğünden bağımsızlık: Nüfusun değiştirilmiş olduğu durumda bile eşitsizliğin değerinin aynı kalması
- Simetri: Toplumdaki herhangi iki bireyin gelirlerini değiş tokuş ettiği durumda eşitsizliğin değerinin aynı kalması
- Transfer İlkesi (Pigou-Dalton Transfer duyarlılığı): Zenginden fakire yapılan bir gelir transferinin gelir eşitsizliği ölçüm değerini azaltması

Ülkeler arasında veya dönemler arasında gelir eşitsizliğine ilişkin veriler karşılaştırılırken kullanılan yöntemler dikkate alınmalıdır. İncelenen dönemlerde araştırma ölçeğinin farklı olması, ülkeler arasındaki farklılıklar ve düzenli veri setlerinin bulunmaması tahminlerde yanılmalara yol açabilir. Örneğin; gini katsayısının harcama yoluyla mı gelir yoluyla mı elde edildiği hususu, sonucu etkileyebilir. Diğer yandan, Milli Gelir hesaplarına dayandırılmış gelir eşitsizliği verileri ile ankete dayandırılmış gelir eşitsizliği verilerinin sonuçları da farklı olabilmektedir. Ekonomik kriz ya da doğal felaketin olduğu dönemler için yapılan gelir dağılımı ölçümleri bu dönemi takip eden bir büyüme dönemi ile karşılaştırıldığında gerçekçi olmamaktadır (Çelik, 2004:61).

Gelir dağılımı ölçütleri objektif ölçütler ve normatif ölçütler olmak üzere 2 şekilde sınıflandırılır. Objektif ölçütler, eşitsizlik derecesini tespit ederken gelir düzeylerinin birbirlerinden veya ortalama gelirlerden ne kadar farklı olduğunu ölçmek için istatistiksel ölçümler kullanır. Normatif ölçütler ise gelir dağılımı oranlarının yanında sosyal refah fayda fonksiyonunu da dikkate alarak ölçüm yapar. Gelir dağılımının grafiksel olarak gösterildiği durumda ise statik ölçütlerin kullanıldığı söylenebilir (Aktan, Vural, 2002:12)

Gelir dağılımına ilişkin literatürde bireysel gelir dağılımını ölçmek için birçok yöntem kullanıldığı görülmektedir. Bu yöntemlerden en yaygın olarak kullanılanlarını inceleyeceğiz.

1.3.1. Objektif Ölçütler

1.3.1.1. Theil Endeksi

Entropi endeksi de denilen Theil endeksi, gelir eşitsizliği ile ilgili verileri sağlamak ve eşitsizlik dinamikleri ve modellerini değerlendirmek için, diğer ölçüm yöntemlerine göre oldukça avantajlı bir ölçüttür. Bu endeks, her bir gelir grubu ile nüfus payı arasındaki oranın ağırlıklandırılmış logaritmasının toplanması ile hesaplanır. Böylece gelir ile nüfus dağılım yapısını karşılaştırmayı mümkün kılan endeks, gelir grupları arasındaki nüfus dağılımı ve gelir dağılımı arasındaki farklılıkların bir ölçümünü verir. Theil endeksi sıfır ile sonsuz arasında bir değer alır. Endeksin küçüldükçe, gelir dağılımı eşitsizliği artıyordur. Endeksin büyümesi ise eşitsizliğin azaldığı anlamına gelir. Endeks “1” değerini aldığı anda, ilgili grubun eşitsizliğe katkısı sıfırdır. Genel Theil endeksinin değeri “0” olarak ölçülmüşse, tüm gruplar nüfus payında eşit gelir oranına sahiptir (Kazar, 2008:77).

$$T = \sum_{i=1}^N \left(\frac{x_i}{\sum_{j=1}^N x_j} \cdot \ln \frac{x_i}{\bar{x}} \right)$$

x_i : i. Kişinin gelirini,

$\bar{x}$: Ortalama geliri,

N : Kişi sayısını göstermektedir.

Theil indeksi, gelir dağılımı ölçütlerinde bulunması gereken ilkelerden ölçekten bağımsızlık, simetriklik ve transfer ilkelerini sağlamaktadır. Ancak indeksin bazı dezavantajları da vardır. Ölçütün değeri nüfus büyüklüğüne bağlıdır. Bu nedenle bu indekse dayanarak ülkeler arasında karşılaştırma yapmak kolay değildir. Belli bir dönemde iki ülkenin Theil indeksleri karşılaştırılarak hangi ülkenin gelir dağılımının daha eşit olduğu hakkında yorum yapmak mümkün değildir. Gelirlerinin birbirine oranı aynı olan kişilerin birbirine gelir transferi indekste küçülmeye neden olur. Bu durum da ölçütün kullanılmasında dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, geliri 4000

TL olan bir kişiden, geliri 2000 TL olan kişiye yapılan gelir aktarımının Theil indeksinde yarattığı küçültücü etki ile, 10000 TL'lik gelire sahip olan kişiden, 5000 TL'lik gelire sahip olana yapılan aynı miktardaki bir gelir aktarımının etkisi aynı olmaktadır (Elveren, 2013: 37-38).

Theil endeksi aynı zamanda, eşitsizliğin kırsal ve kentsel olma gibi nedenlerle bölge içerisindeki eşitsizlikten kaynaklanan kısmı ile, kırsal ve kentsel gelir açıklığı gibi nedenlerle bölgeler arasında ortaya çıkan eşitsizlikten kaynaklanan kısmı ayırıştırmak için etkili bir ölçüm yöntemidir. Bir ülkedeki eşitsizliğin genellikle dörtte üçünden fazlası grup içindeki eşitsizlikten kaynaklanıyorken dörtte biri gruplar arasındaki farklılıklardan kaynaklanır (Haughtan ve Khandker, 2009: 101).

1.3.1.2. Aralık ve Değişim Aralığı

Aralık ölçütü, gelir dağılımında en yüksek gelir ile en düşük gelir arasındaki farkın, gelirin ortalamasına oranlanması ile elde edilir. Gelir dağılımındaki eşitsizlikleri tespit etmede kullanılan temel bir ölçüt olan bu yöntemde toplumdaki en yüksek ve en düşük değerler gözönüne alınır.

Değişim aralığı ise, gelir dağılımındaki en yüksek gelir ile en düşük gelir arasındaki farkı ifade eden bir eşitsizlik ölçütüdür. Bu ölçüt sadece uç değerleri dikkate almakta ve diğer gelir gruplarının ne oranlarda olduğu hakkında bir fikir sunmamaktadır. Bu durum da gelir dağılımı hakkında yeterli bilgiler edinmeye imkan sağlamamaktadır (Öztürk, Göktolga, 2010:6).

1.3.1.3. Görelî Ortalama Mutlak Sapma

Görelî ortalama mutlak sapma ölçütü kullanılırken, toplumdaki gelir düzeyleri arasındaki farkların mutlak değerlerinin toplamı bulunur ve toplam gelire oranlanır. Böylece gelir dağılımında yer alan tüm gelir düzeyleri ortalama gelir ile karşılaştırılabilmektedir. Tüm dağılımı kapsamayı yönüyle aralık ölçütüne göre tercih edilen bir yöntemdir. Ancak bu yöntem, ortalama gelirin aynı tarafında bulunan bir gelir

düzeyindeki kişi tarafından gelir düzeyi daha yüksek olan kişiye yapılan gelir transferlerine karşı duyarlı bir yöntem değildir (Aktan, Vural, 2002:14)

1.3.1.4. Varyans ve Görelî Varyans

Varyans, gelir dağılımını analizinde gözlemlenen değerlerin ortalamadan ne kadar uzakta olduğunu ve ne kadar toplu veya dağınık olduğunu hesaplamak için kullanılır. Mutlak farklarının karelerinin toplamı alınıp kişi sayısına oranlanarak hesaplanmaktadır. Farklı gelir dağılımı durumlarını karşılaştırmak için kullanılabilmeyle birlikte bu yöntem, gelir eşitsizliği ölçütlerinde bulunması gereken “ölçekten bağımsız olma” özelliğini sağlamamaktadır.

Görelî varyans ölçütü ise, varyans, gelir dağılımının aritmetik ortalamasının karesine bölünerek elde edilir. Bu ölçüt, ölçekten bağımsızlık olma özelliğinin sağlamaktadır. Diğer değişkenler sabitken düşük gelirli kişilerden daha yüksek gelirli kişilere yapılan gelir transferi her zaman varyansı yükseltmektedir. Görelî varyans değerindeki artış gelir eşitsizliğinin arttığını gösterir. Ayrıca görelî varyans, yüksek gelir gruplarındaki gelir transferlerine daha duyarlıdır (Gürsel vd., 2000:179-180).

1.3.1.5. Değişim Katsayısı

Standart sapmanın ortalama gelir düzeyine bölünmesiyle değişim katsayısı elde edilir (Aktan, Vural, 2002:15) Bütün dilimlerdeki gelirler eşit olduğunda değişim katsayısının değeri sıfır olur. Bu ölçüt, her düzeydeki gelirler arasındaki transferlere karşı duyarlıdır. Ayrıca, ortalama gelirden ve ölçü biriminden bağımsız olması nedeniyle ülkeler arası gelir dağılımlarının karşılaştırılmasına imkan sağlamaktadır (Öztürk, Göktoğra, 2010:7). Ancak gelir düzeyleri arasındaki farklılıklar büyük olduğunda transfer etkisini ölçmekte yetersiz kalabilmektedir. Değişim katsayısının değerinin sıfıra yaklaşması, gelir dağılımının daha eşitcil hale geldiğini gösterir (Aktan ve Vural, 2002:15).

1.3.1.6. Logaritmik Varyans

Logaritmik varyans kullanılarak gelir dağılımı analiz edildiğinde, düşük gelirli bireyler için yapılan gelir transferleri daha belirgin hale gelir. Logaritma kullanılarak gelir dağılımı daha simetrik hale getirilir. Gelir düzeyi arttıkça gelir düzeyleri arasındaki farkların azalması nedeniyle, logaritmik ölçüt küçük gelirlerin nispeten daha çok ağırlık taşımaya neden olur. Logaritmik varyans kullanıldığında, belli bir miktar gelir düşük gelirli kimsenin gelirine eklendiği durumda, aynı gelirin yüksek gelirli bir kimsenin gelirinden çıkarılması durumuna kıyasla daha yüksek bir düşüş ortaya çıkar. Ayrıca, ortalama gelir farklılıklarından etkilenmemesinden dolayı, gelir dağılımı açısından karşılaştırma yapmak için de uygun bir yöntemdir. Bu ölçüt ortalama gelirin altındaki ve üstündeki farkları iyi yansıtır, bu nedenle de serinin tamamı ile ilgilenmektedir. Ölçütün değerinin artması, gelir dağılımının eşitsiz hale geldiğini gösterir (Öztürk, Göktolga, 2010:7).

1.3.1.7. Gini Katsayısı

İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından bulunan gini katsayısı, gelir dağılımını ölçerken en sık kullanılan ölçüttür (Çelik, 2004:60). Bu katsayı, “gini yoğunlaşma oranı” olarak da bilinmektedir. Lorenz eğrisinin bir özeti olan katsayı, Lorenz eğrisi ile mutlak eşitliği ifade eden köşegen arasındaki alanın, köşegenin alt kısmında kalan toplam alana oranlanması ile hesaplanır (Weisskoff, 1970:305).

Gini katsayısı, Lorenz eğrisinden hareketle hesaplanabildiği gibi, bir formülle de hesaplanabilir (Aktan ve Vural, 2002:16).

$$Gini = \frac{1}{2n^2 y} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |y_i - y_j|$$

y_i : i. Hanenin gelirini

yj: j. Hanenin gelirini

$\bar{y}$: Ortalama geliri

n: Hanehalkı sayısını gösterir.

Gini katsayısı kullanılarak eşitsizlik düzeyi tek bir sayı ile tanımlanır. Böylece farklı gelir dağılımlarının karşılaştırılması mümkün hale gelmektedir. Morgan (1962)'a göre, ekonomistler arasında eşitsizlik ölçümü için kullanılan en iyi yöntemin ne olduğu konusunda yapılan birçok tartışma sonucu, en iyi yöntemin gini katsayısı olduğu konusunda anlaşma sağlanmıştır. Allison (1978)'a göre ise Gini katsayısı hesaplanması zor bir katsayıdır. Grupların kendi içinde veya gruplar arası eşitsizliğe ayrıştırılmasının mümkün olmaması nedeniyle kullanışlı bir yöntem değildir. Bunun nedeni, katsayının değerinin artması ile, düşük gelirden yüksek geliriye gelir transferine duyarlılığının azalmasıdır.

Gininin değerinin artması gelir dağılımdaki eşitsizliğin arttığı anlamına gelir (Çelik, 2004:60). Bu katsayı sıfır ile bir arasında değerler alır. Gini değerinin sıfıra eşit olması toplumda hiç eşitsizliğin olmadığını ifade etmektedir (Litchfield, 1999:4). Aslında teorik olarak, gelir, bir toplumun bireyleri arasında tamamen eşit şekilde dağıtılsa Gini katsayısı sıfıra; gelirin tamamı toplumdaki bir kişiye gidiyorsa Gini katsayısı bire eşit olur.

Gini katsayı toplumdaki gelir düzeyine bağlı olarak hesaplanan bir kavram değildir. Bu katsayı, farklı gelir seviyeleri arasında yer alan kişilerin sayısına bağlıdır. Gini hiçbir zaman sıfır olamayacağı gibi, bir değerini de alamaz. Çünkü bir ülkede ortaya çıkan gelirin tamamen eşit dağıtılması veya bütün gelirin tek bir kimseye gitmesi mümkün değildir.

Gelir dağılımını ölçmek için kullanılan ölçütlerde bulunması gereken, ölçekten bağımsızlık ilkesi ve transfer ilkesi olmak üzere iki ilke mevcuttur. Gini katsayısı her iki ilkeye de uygun bir ölçüt olması nedeniyle kullanım avantajı sağlar. Bunlardan ölçekten

bağımsızlık ilkesine göre, gelir dağılımındaki bütün gelirler aynı oranda arttırıldığında veya azaltıldığında eşitsizlik ölçüsünün değeri değişmemelidir.

Pigou- Dalton Koşulu olarak da bilinen transfer ilkesi, gelir grupları arasında yapılan aktarımların eşitsizlik ölçüsüne ne şekilde etki edeceği ile ilgili bir koşuldur. Gelir düzeyi yüksek kişiden gelir düzeyi düşük bir kişiye gelir transferi olduğunda, eşitsizlik ölçüsü küçülmelidir. Bunun için diğer koşulların da sabit olması gerekmektedir. Gini katsayısı her gelir düzeyindeki yüksek gelirli kişiden düşük gelirliye yapılan gelir transferlerine duyarlıdır. Ayrıca düşük gelirli kişiden yüksek gelirliye yapılan gelir transferlerine duyarlıdır. Bu nedenle transferler ilkesine uygun olduğu söylenebilir. Ancak, gini katsayısı orta gelirliiler arasındaki gelir transferlerine daha duyarlıdır. (Gürsel vd., 2000:178).

1.3.1.8. Yüzde Paylar Analizi

Bireysel gelir dağılımını ölçerken en yaygın şekilde kullanılan ve kullanım açısından en çok kolaylık sağlayan ölçüt, yüzde paylar ölçütüdür. Hanehalkının toplam gelirden aldığı yüzde paya göre küçükten büyüğe doğru sıralandığı bu yöntemde haneler çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Gruplandırma yapılırken, %1’lik 100; %5’lik 20; %10’luk 10 veya %20’lik 5 grup oluşturulabilir. Bu analiz yapılırken hangi yüzdelik gelir grubu hesaplanmışsa, o gruba giden harcanabilir gelir toplam harcanabilir gelire oranlanarak hane gruplarının elde ettiği gelirin yüzde paylarına ulaşılmaktadır. Daha sonra her bir grubun toplam gelirden aldığı paylar karşılaştırılarak analiz yapılır (Öztürk ve Öztolga, 2010:8).

Yüzde paylar analizi yapıldığında, gelirin eşit şekilde dağıtıldığı durum her bir hane halkı grubunun toplam nüfus içindeki oranı ile toplam gelirden aldığı payın eşit olduğu durumdur. En yaygın kullanım şekli nüfusun %20’lik beş gruba bölünerek analiz yapılmasıdır. Ülkeler arasında gelir bölüşümü karşılaştırmaları yapılırken en çok bu gruplandırmaya başvurulur. Her bir grubun gelirden aldığı pay hesaplanarak karşılaştırma yapılır (Ensari, 1997: 16–17).

Yüzdeler dilimleme yöntemi olarak da bilinen yüzde paylar analizi, alt ve üst gelir grupları arasındaki gelir farkını ve yoksulluğun boyutlarını göstermede başarılı bir yöntemdir. Lorenz eğrisi ve bu eğriden elde edilen Gini katsayısı, nüfusun tamamını ilgilendiren gelir eşitsizliği ile ilgili bilgiler sunarken, yüzdeler dilimleme yöntemi dilimler arasındaki farkları göstermesiyle bu iki ölçütten ayrılmaktadır (Çelik, 2004: 63).

P 80/20 Göstergesi

Yüzdeler paylar analizi yapılırken sık kullanılan bir gösterge olan P80/P20 göstergesi hanehalkının %20'lik dilimlere ayrıldığı analizde toplam gelirden 5. (en yüksek geliri alan) yüzdeler dilimin aldığı payın, 1. (en düşük geliri alan) yüzdeler dilimin toplam gelirden aldığı paya bölünmesi ile hesaplanır. Bu yöntem ile gelir dağılımında en üstte yer alan hanehalkı ile en altta yer alan kesim arasındaki gelir farkının zaman içindeki değişimi takip edilebilir. Bu göstergenin değerinin yüksek çıkması toplumdaki eşitsizliğin giderek arttığını, küçük çıkması ise eşitsizliğin azalma seyri gösterdiğini ifade etmektedir (TÜİK, 2008:59).

1.3.1.9. Pareto Katsayısı

Pareto katsayısı, İtalyan iktisatçı Wilfredo Pareto tarafından 19. Yüzyılın son dönemlerinde ortaya konulan bir gelir dağılımı ölçütüdür. Pareto ilk kez gelir dağılımının ayrıntılı ampirik çalışmasını yapan kişidir. Gelir dağılımı bozukluğunu analiz etmek için günümüzde Pareto kuralları olarak bilinen ilkeler doğrultusunda, Pareto katsayısı “ α ” simgesi ile ifade edilir. Pareto ilkelerine göre, rasgele seçilen kişilerin gelir düzeyleri ile bu kişilerle aynı veya onlardan daha yüksek geliri olanların sayısı arasında sabit bir ilişki vardır (Pen, 1971: 234, 235).

Pareto Katsayısı'nın formülü aşağıda gösterilmiştir.

$$N_y = A \cdot y^\alpha$$

N_y : y seviyesinde veya üstünde gelirleri olanların sayısını,

A: Sabit bir sayıyı,

A: Pareto katsayısını,

y: Gelir seviyesini göstermektedir (Pen, 1971: 235).

Pareto analizi yapılırken, hanehalkının hangi toplumsal sınıfta bulunduğu ve gelirin hangi kaynaktan geldiğine bakılmaz. Pareto dağılımı birçok gelir dağılımı modellemesinde kullanılmaktadır.

Pareto, zamandan ve mekandan bağımsız olarak, gelir dağılımını gösteren eğrilerde yüksek gelir grubunu gösteren parçaların eğimlerinin eşit olduğunu öne sürmüştür. Bu modelde gelir seviyesi arttıkça bireylerin daha üst gelir grubuna yükselme ihtimalinin nasıl arttığı tespit edilmeye çalışılır. Pareto α katsayısı olasılığının nasıl arttığını tahmin etmeye yarar. Bu katsayı, belirli bir gelir seviyesini elde edenler ile aynı seviyede veya daha fazla gelir elde edenlerin sayısı arasında sabit bir ilişki olması gerektiğini öne sürer (Öztürk ve Göktolga, 2010:13).

1.3.1.10. Kuznets Katsayısı

Bazı iktisatçılara göre gelir dağılımı, endüstrileşmenin başlangıç aşamalarında gelir dağılımı daha adaletsizdir. Bu iktisatçılardan biri olan Simon Kuznets'in hipotezine göre, kişi başına düşen gelir ekonomik gelişmenin ilk aşamalarında genellikle ülkenin belli bölgelerinde veya ülkedeki belli sektörlerde yoğunlaşır. Bu hipotez çeşitli ülkelerden toplanmış istatistiklere dayanmaktadır. Hipoteze göre ekonomik büyümenin başlangıcında, büyüme gelir dağılımını bozan bir olgudur ancak sonraki aşamalarda gelir dağılımını düzeltir (Van den Berg, 2016:494).

Kuznets katsayısı sadece iki sektörün var olduğu bir ekonomi için uygulanabilmektedir. Sıfır ile bir arasında bir değer alabilen katsayı, ekonomideki toplam üretimin sektörler arasında yüzde dağılımı ve işgücünün yüzde dağılımı ile hesaplanması sebebiyle, sektörler arasındaki dengesizlikleri gösterir. Her bir sektöre ait üretim düzeyi ve aynı sektöre ait işgücü düzeyi arasındaki farkların mutlak değerleri hesaplanıp her sektörün işgücündeki payı ile ağırlıklandırılarak toplamalarının alınması ile hesaplanan ölçüt,

sektörlere göre sınıflandırılmış bir Lorenz eğrisi ölçütüdür (DPT, 1994:8) Kuznets katsayısının sıfır olduğu durumda sektörel ortalama ülke ortalamasına eşittir. Katsayının bir olduğu durumda ise tüm çıktı tek bir sektör tarafından üretilmektedir ve bu sektördeki istihdam düzeyinin toplam istihdam içerisindeki payı önemsiz düzeydedir (Öztürk ve Göktolga, 2010:13).

Kuznets katsayısı aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır:

$$K = Y_i \left| \left(X_i / Y_i \right) \right| - 1$$

X_i = i. sektörün üretimdeki payı,

Y_i = i. sektörün istihdamdaki payı

Gini Katsayısı gibi Kuznets Katsayısı da bir Lorenz Eğrisi ölçütüdür. Kuznets Katsayısı sektörlere göre sınıflandırılmış bir ölçüttür. Ancak bu ölçüt başlangıç paylarının sıralanması veya biriktirilmesi için daha elverişlidir (Aktan ve Vural, 2002:17).

Bu katsayı, kişisel veya hane halkı gelirleri ile ilgili yeterli verinin bulunmadığı ülkelerde gelirin fonksiyonel dağılımını ölçmek için kullanışlı bir ölçüttür (Aktan ve Vural, 2002:17).

1.3.1.11. Yoksulluk Oranı Endeksi

Amartya Sen tarafından geliştirilen bu endeks, hem toplumdaki yoksul kişilerin sayısını hem de bu kişilerin yoksulluklarının boyutlarını dikkate alır. Bu ölçüt ülkedeki büyüme sonucu oluşan gelirin nasıl paylaştırıldığı ve ne kadar insanın yoksulluk sınırının altında olduğu, ayrıca bu kişilerin yoksulluk sınırından ne kadar uzakta olduğu gibi konulara yoğunlaşır. I ile ifade edilen endeks aşağıdaki formülle hesaplanabilmektedir.

$$I = (P/N)(B - A)/A$$

P = yoksulluk sınırının altındaki insan sayısı

N = toplumdaki insan sayısı

B = yoksulluk çizgisi geliri

A = yoksulluk sınırının altındaki insanların ortalama geliri

1.3.2. Normatif Ölçütler: Dalton-Atkinson Eşitsizlik Ölçütü

Gelir eşitsizlikleri analiz edilirken farklı gelir bölüşümlerinin Lorenz eğrileri kesişebilir veya eşitsizlik ölçütlerinin farklı sıralamalar gösterebilir. Dalton Atkinson ölçütü, farklı gelir dağılımları arasındaki sıralamayı doğru şekilde yapabilmek için kullanılabilir (Öztürk ve Göktolga, 2010:12).

Dalton Atkinson eşitsizlik ölçütü sosyal refah fonksiyonunu esas alır. Bu ölçüt, toplumdaki her birey için aynı tip fayda fonksiyonunun geçerli olduğunu ve gelir düzeyinin artmasıyla marjinal faydasının düştüğünü varsayımıyla, toplam refahın maksimizasyonunun ancak gelir toplumda eşit olarak bölüşüldüğünde mümkün olduğunu kabul eder. Eşitsizlik istatistiğinin değeri, bir toplumun eşitsizliğe karşı ne kadar güçlü bir tepki gösterdiğine olduğuna bakılarak anlaşılabilir. Tüm gelirin eşit olarak dağıldığı bir durumda, gerçek ortalama sosyal faydanın, potansiyel ortalama sosyal faydaya göre ne kadar düşük gerçekleştiği Dalton Eşitsizlik Ölçütü kullanılarak bulunabilir (Cowell, 2009:48).

Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı gibi bazı gelir dağılım ölçütlerinin, farklı gelir düzeylerinde eşitsizlik düzeyine verdikleri ağırlıklar değişebilmektedir. Bu nedenle, farklı gelir dağılımlarının çeşitli eşitsizlik ölçülerine göre sıralandığı durumda düzenli olmayan bir sıralama ile karşılaşılabilmektedir. Her bir ölçüm yönteminde eşitsizliğe verilen ağırlıkların farklı olması nedeniyle, bu ağırlıklar değer yargılarına bağlı olduğu için, Dalton Atkinson ölçütü kullanılırken bir sosyal refah fonksiyonu varsayılır ve kullanılan eşitsizlik ölçütleri, varsayılan sosyal refah fonksiyonuna göre tekrar sıralanır. Kullanılan sosyal refah fonksiyonunda, toplumca eşitliğe verilen değer sıfır ile sonsuz arasında yer almaktadır. Değerin sıfır olması, toplumun gelir dağılımına kayıtsız olduğunu; ağırlığın sonsuz olması ise toplum tarafından en çok ilgilenilen kesimin sadece en düşük gelir grubundaki bireyler olduğunu göstermektedir. Dalton Atkinson ölçütü, gelir bölüşümünün eşit şekilde gerçekleştiği bir durumdaki sosyal refah düzeyine

ulaşabilmek için, belirli bir dönemdeki toplam gelirin ne kadarlık kısmının yeterli olduğunu göstermektedir. Yani bu ölçüt bir toplumun mevcut gelir dağılımı durumundan mutlak eşit bir dağılıma geçmesi için ne kadarlık bir gelir düzeyinden vazgeçmeye razı olduğunu ifade etmektedir (Öztürk ve Göktolga, 2010:12).

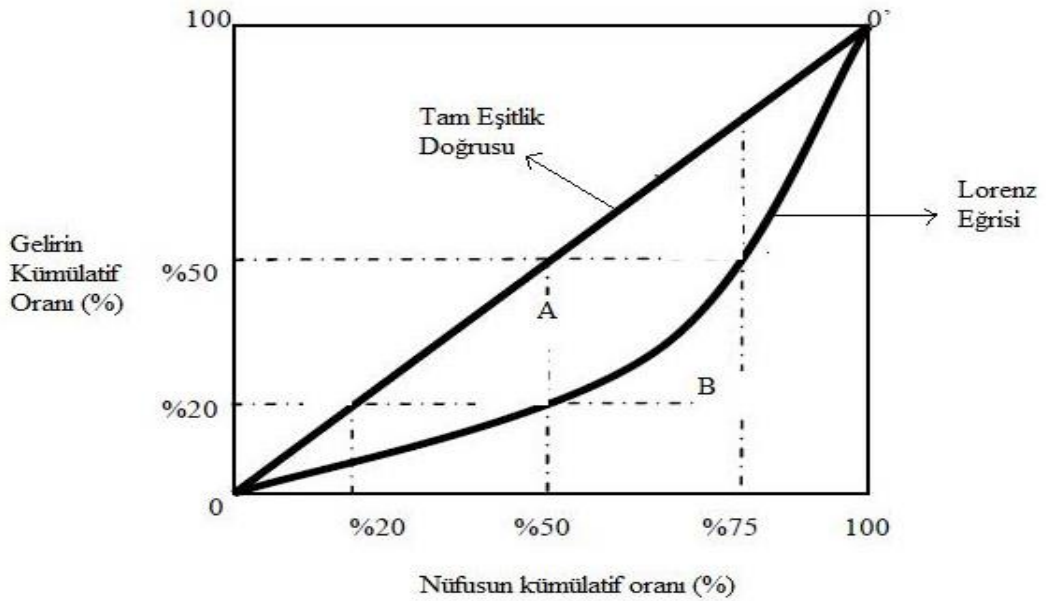
1.3.3. Statik Ölçütler: Lorenz Eğrisi

Gelir dağılımı ile ilgili çalışmalarda yaygın bir şekilde kullanılan Lorenz eğrisi, gelirin nasıl dağıldığını ölçmek için kullanılan çeşitli ölçütler hesaplanırken temel alınan bir grafiktir.

İngilizce kaynaklarda Lorenz eğrisi, Latin ülkelerindeki kaynaklarda gini eğrisi olarak adlandırılan eğrinin kullanılan diğer bir adı da yoğunlaşma eğrisidir. Aynı dönemde yaşamış olan iki ekonomi istatistikçi olan Amerikalı Max Lorenz ve İtalyan Corrado Gini, yaklaşık olarak aynı zamanlarda ve birbirlerinden bağımsız şekilde gelir dağılımı sorunu üzerinde durarak gelir dağılımını ölçmek için yöntemler geliştirme arayışına girmişlerdir (Başoğlu vd., 2012: 186).

Lorenz eğrisi, hanehalkı veya ülke nüfusu gibi belirli bir birimin birikimli yüzdeleri ile gelirin birikimli yüzdeleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu gösteren bir eğridir. Gelir ya da servetin bireysel olarak dağılımında eşitsizliğin derecesini gösterirken kullanılan eğri, bir karenin iki köşegeni arasında çizilir. Lorenz eğrisi aşağıdaki şekilde gösterilmektedir. Eğrinin dikey ekseninde gelir birikimli olarak (kümülatif) yüzde payları, yatay ekseninde ise birikimli olarak nüfus yüzdeleri yer almaktadır.

Grafik 1:Lorenz Eğrisi

Kaynak: Kazar, (2008:72).

Şekilde görülen karenin köşegeni olan OO' doğrusu, eş bölüşüm (tam eşitlik) doğrusu olarak adlandırılır. Bu doğrunun bu şekilde adlandırılmasının nedeni, üzerindeki her noktaya denk gelen nüfusun yüzde oranı ile bu nüfusa karşılık gelen gelirin yüzde oranının birbirine eşit olmasıdır. Toplumdaki bireylerin veya hanehalklarının toplam nüfustaki yüzdelik paylarının gelirin birikimli paylarına eşit olduğu noktalardan oluşan eş bölüşüm doğrusu, eksenlerden eşit uzaklıkta olup 45 derecelik açı oluşturur.

Bir ülkedeki mutlak eşitlik durumunu gösteren eş bölüşüm doğrusu karenin sol alt köşesinden sağ üst köşesine çizilen bir köşegendir. Eğri üzerindeki bir noktaya karşılık gelen nüfusun yüzdesi, gelirin aynı değere denk gelen yüzdesini elde etmektedir (Todaro ve Smith, 2006: 212). Bu eğri tam eşitliği göstermekteyken, tam eşitsizliği gösteren durum ise, sol alt köşeden başlayarak yatay ve ardından dikey eksenle ilerleyen, iki doğrunun birleşmesinden oluşan ters L şekli ile gösterilir. Lorenz Eğrisi ise eş bölüşüm doğrusu ile mutlak eşitsizlik doğrusu arasında yer alır. Gelir dağılımı daha eşit bir duruma ulaştıkça Lorenz eğrisi OO' ile ifade edilen eş bölüşüm doğrusuna yaklaşmaktadır Ancak toplumdaki gelir dağılımı daha eşitlikten uzak bir hale geldikçe

Lorenz eğrisi aşağı doğru esneyerek eş bölüşüm doğrusundan uzaklaşır. Bir toplumda elde edilen gelirler toplumdaki kişiler veya hanehalkları arasında tamamen eşit olarak paylaşıldığında eğri 45 derecelik bir köşegen halini almaktadır. Gelirin bireyler veya hanehalkları arasında eşit bölüşümünden uzaklaşıldığı durumda ise Lorenz eğrisi 45 derecelik doğrunun altında eş bölüşüm doğrusundan uzaklaşacaktır (Wan ve Taylor, 1999:597).

Farklı ülkelerdeki gelir dağılımı eşitsizliklerini karşılaştırırken veya bir ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliklerinin farklı dönemlerdeki karşılaştırmasını yaparken Lorenz eğrisinden faydalanılabilir.

Farklı ülkelerdeki veya bir ülkenin farklı dönemlerindeki gelir dağılımları karşılaştırılırken, bir dağılıma ait Lorenz eğrisi, bölüşüme ait her noktada diğer dağılıma ait Lorenz eğrisinin üstünde ise, bu dağılıma göre daha eşitcil dağılım olduğu söylenebilir.

Farklı Lorenz eğrileri karşılaştırılarak gelir dağılımı hakkında yorum yapılacağı zaman, bir eğrinin diğerine göre daha adil bir dağılımı temsil ettiği her zaman kesin olarak söylenemez. Bir gelir dağılımına ait Lorenz eğrisi, bu dağılımın bazı bölümlerinde başka bir gelir dağılımının yukarısında yer almakla birlikte, bazı bölümlerinde aşağısında yer alabilir. Böyle bir durumda Lorenz eğrileri kesişebilir. Lorenz eğrilerinin kesişmediği ve bir eğrinin diğer eğrinin üzerinde yer aldığı bir durumda, üstte yer alan eğri “Lorenz baskın” olarak adlandırılır. Eğrilerin kesiştiği durumda ise Lorenz baskınlık kriteri geçerli olmamaktadır. Bu durumda hangi gelir dağılımının diğerine tercih edileceği kesin olarak söylenemez (Gürsel vd., 2000:176-177).

1.4. GELİR DAĞILIMI ARAÇLARI

Devletin, toplumdaki bireylerce elde edilen ilk gelir ile son gelir arasında fark meydana getirmesi durumu, gelirin yeniden dağıtımını olarak adlandırılır. Bu nedenle, ülkedeki gelir ile ilgili olarak devletçe alınan her karar, yapılan harcamalar ve elde edilen gelirler, gelir dağılımına müdahale olarak değerlendirilir. Devletin çeşitli araçlar kullanarak gelir dağılımına müdahale etmesi, toplumdaki gelir eşitsizliğini azaltmak için yapılması

nedeniyle sosyal bir konudur ve sosyal devlet anlayışının gereğidir. Bu amaçla verilebilecek kararlar yeni vergilerin konulması veya var olan vergilerin oranlarında yahut kapsamında değişiklikler yapılması, kamu harcamalarının miktar ve bileşimi ile ilgili değişiklikler, taban fiyat ve tarımsal desteklerin kapsamının belirlenerek uygulanması, regülasyon uygulamaları, asgari ücret tespiti gibi konularda verilebilmektedir (Dilik, 1976: 33).

Devlet gelir dağılımı araçlarını kullanarak piyasada oluşan gelir dağılımına müdahale eder. Piyasada oluşan gelir dağılımı genellikle eşitlikten uzaktır. Devlet kullandığı çeşitli araçlarla bu eşitsizliği azaltmaya çalışır.

Eğer eşitsizlik sosyal olarak dayanılabilir düzeylerin üzerindeyse, iki tür politika izlenmelidir. Birincisi, varlık sahipliğini düzenlemek ve fırsat eşitliği sağlamak yoluyla eşitsizliğin köklerine inen politikalar izlenebilir-eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşımın genişletilmesi gibi. Fakat bu uzun dönemli bir çözümdür. İkinci yol, mali sistem, gerekli reformlarla geliri yeniden dağıtıcı fonksiyonunu yerine getirmeye başlar (Goni vd., 2011:2).

Piyasa dağılımının gerçekleştiği durumda gelir eşitsizliği, gelirin yeniden dağıtımının gerçekleştiği dağılım sonrasındaki duruma göre çok daha derindir. Nihai gelir eşitsizliği diğer ülkelerdeki duruma göre oldukça makul düzeylerde olan Batı Avrupa ülkelerinde bile, piyasa gelir dağılımı eşitlikten çok uzaktır. Bu ülkelerde nihai gelir eşitsizliğinin düşük olmasının nedeni kamu müdahalesi ile yeniden dağıtıcı politikaların fazlaca uygulanmasıdır (Çelik, 2004:83).

Devlet çeşitli mekanizmalar uygulayarak piyasada oluşan gelir dağılımına müdahale eder. Vergilendirme ve kamu harcamaları gibi maliye politikası araçları en çok kullanılan araçlardır. Sosyal nitelikli devlet harcamaları bu anlamda çok önemlidir. Piyasa dağılımı sonucunda farklı gelir gruplarında yer alan bireylerin elde ettikleri gelir payları sosyal harcamalar ile değiştirilmektedir. Diğer önemli araçlar ise fiyat politikası ve ücret politikasıdır. Gelirin yeniden dağılımı amacıyla kullanılan bu araçlar ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.4.1. Fiyat Politikası

Reel gelirler, mal fiyatlarından ve nominal gelirlerden etkilenir. Fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen değişiklikler alım gücünü etkilemesi dolayısıyla reel geliri de etkiler. Nominal gelirlerin mal fiyatlarının düzeyi ile ilişkili olmasında dolayı, fiyat artışları aslında reel gelirden bir düşüşe sebep olmaktadır (Aksu, 1993:49). Dar gelirli olanların reel gelirlerinin düşmesini önlemek amacıyla devlet, temel gıda maddeleri, eğitim, barınma gibi bazı temel ihtiyaçların fiyatlarındaki artışı önlemek amacıyla tavan fiyat uygulaması yapar (Türk, 2015:298).

Devletin uyguladığı fiyat politikası araçları tavan fiyat ve taban fiyat uygulamalarıdır. Taban fiyat uygulamasıyla devlet, bir ürün için piyasa fiyatının üstünde bir fiyat belirleyerek piyasada meydana gelen arz fazlasını satın almaktadır. Bu nedenle de çeşitli maliyetleri kendi karşılamak zorundadır. Bu maliyetler satın alma, depolama, pazarlama gibi çeşitli maliyetlerdir. Taban fiyat genellikle tarım alanında uygulanır. Bu uygulama sektörel gelir dağılımının tarım lehine değişmesine sebep olur. Diğer taraftan, tarım ürünlerinde meydana gelen fiyat artışları fonksiyonel gelir dağılımını ücretliler aleyhine değiştirmektedir. Tavan fiyat uygulaması genellikle hiper enflasyon dönemlerinde uygulanır. Fiyatların dondurulması ve temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının belli bir düzeyde tutulması (narh) şeklinde uygulanabilen tavan fiyat uygulamasında, ilgili ürünün fiyatı piyasada oluşan fiyatın altında belirlenmektedir. Böyle bir uygulama sonucunda piyasada talep fazlası oluşabilir. Arzın talebi karşılamaya yetmemesinden dolayı da karaborsa oluşacaktır. Devlet karaborsayı önlemek için çeşitli önlemler alır. Bazı ürünler üzerinde tavan fiyat uygulanarak kişisel gelir dağılımını sabit gelirli olanların lehine düzeltilmiş olur (Berberoğlu, 2010:151-152).

Kişisel gelir dağılımını iyileştiren bir diğer uygulama da kamu kesimince üretilen temel toplumsal ihtiyaçlar olarak adlandırılan su, elektrik, gaz gibi tüketim mallarına uygulanan fiyat politikalarıdır. Bu tür mallar fiyatlandırılırken düşük gelirli olanlar dikkate alındığında daha etkili sonuçlar elde edilebilecektir (DPT, 1994:99).

Gelirin adil dağılımı için uygulanan politikalar genellikle zengin kesimin gelirini azaltmaksızın yoksul kesimin mutlak gelirlerini artırmayı amaçlar. Bu politikalar şu gibi

amaçları içerebilir: Yiyecek, sağlık, barınma, eğitim ve ulaşım gibi temel ihtiyaçların fiyatlarını sübvans etmek, yoksul kesimin sahip olduğu çeşitli varlıkların verimliliğini ve değerini artırmak, yoksul kesimce sunulan mal ve hizmetlerinin satış fiyatını ve pazardaki payını yükseltmek (Adelman ve Robinson, 1989:982-984).

Bazı durumlarda fiyat politikası geliri dağıtma amacına ulaşmayabilir. Zirai malların fiyatının artması, zirai emeğe talebi artırır. Bu durum tüm çiftçilerin gelirini artırır. Toprak sahibi olmayan çiftçilerin de gelirleri artmış olacaktır. Geliri artan çiftçiler aynı zamanda tarım ürünlerinin alıcısı konumundadırlar. Gelirlerinin bir kısmını bu ürünleri satın almak için harcamaktadırlar. Bu nedenle, fiyat artışıyla beraber bu kesimin geliri de azalmış olacaktır. Kentsel alanlarda yaşayan düşük gelirli kişilerin de gelirleri aynı nedenden dolayı azalacaktır. Ancak kırsal kesimde yaşayanlar şehirlerde yaşayanlardan daha yoksul olduğu için, tarım ürünlerinin fiyatlarında meydana gelen artış yoksulluğu azaltma yönünde etki gösterecektir (Adelman ve Robinson, 1989:988).

Fiyat istikrarı tasarruf sahiplerinin, sabit gelirlilerin ve borç verenlerin durumunu koruduğu için bu kesimler için oldukça önemlidir (Aksu, 1993:49).

Devletin en önemli ekonomik amaçlarından biri olan fiyat istikrarı, devletin fiyat politikası önlemlerinin en önemlisidir. Fiyat istikrarı ile geleceğe yönelik belirsizlikler ortadan kaldırarak yatırımcıların yatırım kararları vermesi için uygun bir ortam yaratılır. Ayrıca, enflasyonun ekonomide yaratması muhtemel tahribat önlenerek bir güven ortamı oluşturulur, faiz oranları düşer, yatırımlar, üretim ve istihdam artar. Fiyat istikrarı makroekonomik istikrarın sağlanmasında en önemli etkenlerden birisidir. Tüm bu nedenlerden dolayı sürdürülebilir bir büyümenin yanında istihdam artışı da sağlayarak toplumun refah seviyesinin yükselmesine ve buna bağlı olarak da gelirin adaletli bir şekilde dağıtılmasına yardımcı olur (Doğan, 2005:1-2).

1.4.2. Ücret Politikası

Ücret, toplumun çalışan kesiminin en önemli gelir kaynağıdır. Bu nedenle ücret politikaları devlet tarafından, ücretli kesimin gelir düzeyini korumak veya iyileştirmek, ve yaşam standartlarını yükseltmek için kullanılmaktadır. Ücret politikası devlet

tarafından asgari ücret tespiti yoluyla uygulanır. Toplu sözleşme ve asgari ve fiili ücretlerin belirlenmesine etkin olan devlet dışı taraflar da vardır.

Dağılım politikası araçlarının en önemlilerinden biri olan ücret politikası, üretim faktörlerini doğrudan ya da dolaylı şekilde etkileyebilir. Yoksulluk, düşük gelirli bireyler ve aileler ile asgari ücret arasında sıkı bir bağlantı bulunması nedeniyle gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksul kesimin gelir durumunun iyileştirilmesi açısından ücret politikası önemli bir konudur. Asgari ücret uygulaması ile gelir dağılımı düşük gelir düzeyindekilerin lehine değişir. Bu nedenle asgari ücret dağılım politikaları yönlendirilirken ve ayrıca devletçe diğer ekonomik kararlar alınırken kullanılabilen önemli bir araçtır (Aksu, 1993:47).

Ekonomiler büyürken ücret artışları gündeme gelmektedir. Bu artışın ne kadar olacağı ile ilgili olarak iki görüş mevcuttur: İlk görüş ücret politikasının verimliliğe dayanarak uygulanması; ikincisi ise ihtiyaca göre (aktif) ücret politikasıdır. Birinci görüş işverenler ve hükümetlerce tercih edilirken ikinci görüş işçi sendikalarınca tercih edilmektedir (Aksu, 1993:47-48). Verime göre ücret kavramı, her çalışanın yaptığı işin değerine, üretime ve verimliliğe katkısına göre ücret almasını savunmaktadır. İhtiyaca göre ücret ise sosyal bir bakış açısının ifadesidir. Bu bakış açısına göre ücret, emeğin üretime katılmasının karşılığı olmasından ziyade, toplumun ve hayatın merkezinde yer alan insanın yaşamasını sağlayan bir gelir kaynağı olarak değerlendirilmelidir. İhtiyaca göre ücret, çalışanın ve ailesinin gerekli ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek miktarda olmalıdır (Zaim, 1992:168).

1.4.3. Maliye Politikası

Genel anlamda maliye politikası, devletin kamu gelirlerini ve kamu harcamalarını kullanarak ekonomiye müdahale etmesidir. Diğer bir tanım da, “devletin fiyat istikrarını, tam istihdam, ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi, adil gelir ve servet dağılımını sağlamak, istikrarlı bir ekonomik yapıyı korumak gibi amaçları gerçekleştirmek üzere, elinde bulundurduğu mali araçları kullanılması” olarak yapılmaktadır (Akdoğan, 2016: 60).

Bir ekonominin doğal işleyişi sonucu ortaya çıkan gelir dağılımına birincil dağılım denilmektedir. Bu işleyiş sonucu gelir grupları arasında ortaya çıkabilecek gelir ve servet farklılıkları, yeniden dağılım da denilen ikincil dağılımla azaltılmaya çalışılır. Sosyal politika amaçları doğrultusunda yapılan bu müdahaleler, devletin mali araçları kullanarak yaptığı uygulamalardır ve maliye politikasının konusunu oluşturur. Genel olarak ikincil dağılımın birincil dağılıma göre adil olduğu kabul görmektedir.

Devletin gelirin yeniden dağıtılmasındaki rolü geçmişten günümüze tartışılan bir konu olmuştur. Piyasaya müdahaleye edilmesi gerekip gerekmediği ve müdahale edilecekse bunun nasıl, hangi miktarda ve hangi araçlarla yapılacağı tartışma konusudur. Klasik devlet anlayışına göre, devletin görevleri güvenlik, savunma hizmetleri ve altyapı yatırımlarını yapmak gibi temel alanlarla sınırlıdır. Günümüzde modern devlet anlayışı, devlete temel görevlerinin yanında, ekonomik istikrar ve kalkınmayı sağlamak, kaynak dağılımını düzenleyerek gelir ve servet eşitsizliklerini ortadan kaldıracak politikaları uygulamak gibi ilave görevler de atfetmiştir. Sosyal devlet yaklaşımının yanı sıra, günümüzde liberal görüşler bile devletin gelir dağılımına sınırlı da olsa müdahalesini gerekli görmüşlerdir (Öztürk, 2010:60-61).

Piyasada gerçekleşen üretim sonucunda oluşan gelir, üretime katılan faktörler arasında eşit şekilde dağıtılmadığında devlet bu sürece dahil olarak dağılımı değiştirecektir. Devlet bu aşamada, bir üretim faktörünü vergilendirerek gelirini azaltabilir veya harcama yaparak bir faktörün gelirini artırabilir. Her iki durumda da faktör sahiplerinin gelirleri değişecektir ve böylece devlet kişisel ve fonksiyonel gelir dağılımını değiştirmiş olacaktır. Devletin geliri bu şekilde yeniden dağıtması ile bireylerin üretim yaparak elde edebilecekleri gelir değişmiş olur (Dilik, 1976: 33).

Bir toplumda kamu hizmetlerinden yararlanan kişilerle bunları finanse edenler farklı kesimlerden olabilir. Sosyal amaçlı yardımlar, sübvansiyonlar ile devlet tahvillerinin sahiplerine yapılan ödemeler gibi, kişisel geliri dolaysız yoldan etkileyen nitelikteki karşılıksız harcamalar, kişiler ve sektörler arasındaki gelir dağılımını düzeltmeyi amaçlamaktadır ve bunlar devletin sosyal niteliği gereği yapılmaktadır (Türk, 2015:13). Ülkeler arasında farklılıklar olmakla birlikte, genellikle devlet bir ülkede piyasa dağılımına öncelikle dolaysız vergiler ile müdahale eder. İkinci müdahale ise, bu

vergilerle finanse ettiği gelirlerin bir bölümünü veya diğer gelirlerle de finanse ederek daha fazla orandaki bir geliri bireylere karşılıksız olarak transfer ederek yeniden dağıtımını gerçekleştirir (Gürsel vd., 2000:21).

Devlet geliri yeniden dağıtırken iki şekilde faaliyette bulunabilir. Artan oranlı vergi politikaları ile gelir dağılımını eşitsizliği azaltılmaya çalışılır veya kamu harcama politikaları ile alt gelir gruplarına kaynak aktarılabilir. Toplumda alt gelir gruplarının tüketim eğilimi yüksektir. Bu nedenle dolaylı vergiler bu grubun gelirleri üzerinde fazla yük oluşturur ve gelir dağılımını bu gruplar aleyhine değiştirir. Gelişmekte olan ülkelerde vergilerin çok büyük kısmını dolaylı vergilerin oluşturması nedeniyle, bu ülkelerde gelir dağılımı giderek daha da bozulmaktadır. Gelir vergileri gibi artan oranlı vergiler ise gelir dağılımını iyileştirme yönünden daha etkilidir (Aksu, 1993:53).

Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılabilmesi için vergilendirme politikaları uygulanırken yüksek gelirlilerden alınan vergilere; kamu hizmetleri sunulurken düşük gelirlilere fayda sağlayan hizmetlere ağırlık verilmesi gerekmektedir (Tuncer, 1970:59). Sosyal harcamalar bu anlamda etkilidir. Sosyal sigorta ödemeleri, emekli, dul, yetim, sakatlık, işsizlik sigortası gibi transfer harcamaları kişisel gelir dağılımını iyileştirici özelliktedir. Yatırım harcamalarının ise gelir dağılımında alt seviyelerde olan bölgelere kaydırılması bölgesel gelir dağılımını iyileştirmektedir. Bu harcamalar faktör istihdamını da artırdığı için faktör gelirlerini de değiştirecektir. Böylece fonksiyonel gelir dağılımı da olumlu etkilenir. Savunma, adalet gibi kamusal hizmetlerin ise faydası ölçülemediği ve bölünemediği için gelir dağılımına nasıl etkide buldukları hakkında kesin bir yorum yapılamamaktadır. Bu hizmetler topluma bir bütün halde sunulduğu için gelir dağılımı üzerindeki etkisinin tarafsız olduğu düşünülür (Tuncer, 1970:60).

Maliye politikası bugünkü harcanabilir gelir üzerinde doğrudan veya bireylerin gelecekteki gelir kapasiteleri ve vergi-transfer öncesi gelirleri üzerinde dolaylı etkide bulunarak gelir dağılımını etkiler. Mevcut mali araçlar ile eşitliğe ve hükümetin rolüne dair sosyal tercihler açısından farklılık göstermesi nedeniyle bu etki ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Yeniden dağıtıcı politikalar seçerken yeniden dağıtıcı vergi transfer sistemlerinin ekonomik etkisizlik sağlayacağı bilinmelidir. Çünkü bireyler ve firmalar vergi ödemekten kaçmak veya aldıkları transferleri maksimize etmek için

davranışlarını değiştirirler bunu yaparken de dağıtılacak olan toplam geliri azaltırlar. Gelir dağılımının bu etkinlik maliyeti genel olarak gelir dağılımının büyüklüğüyle artar. Hem bu etkinliklerden dolayı hem de tüm gelir eşitsizliklerinin adaletsiz veya istenmeyen bir durum olmamasının farkına varılması nedeniyle pratikte gelir dağılımının bir limiti vardır (Bastagli vd., 2012:5).

Gelir eşitsizliği üzerine yapılan birçok çalışma vergi ve transferlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelerken, bunların ekonomik davranışları etkilemediğini varsayar. Bu yaklaşım ise geliri yeniden dağıtıcı etkilerin abartılı görünmesine neden olur. Uygulamada ise vergi ve transferler çalışma ve tasarruf şevkini etkilemektedir (Jounardi vd., 2012:33-34). Vergi ve transferler piyasa gelirleri ile harcanabilir gelirler arasındaki farkı kısa dönemde etkiler fakat zamanla piyasa gelirinin dağılımını da etkileyebilir. Bazı vergiler bireylerin çalışma şevkini de etkileyebilir. Aşırı yüksek vergi oranları ekonomik faaliyetleri resmi sektörlerden veya ülkeden uzaklaştırabilir (Chu vd., 2000:10).

Maliye politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini araştırmak vergi ve transfer politikalarının olduğu ve olmadığı durumlardaki gelirleri karşılaştırmayı gerektirir. vergi ve transfer politikalarının gerçek yansıması kanuni yansımadan farklı olabilir. Gerçek yansıma sektörlerdeki rekabet durumu ve ekonominin açıklığı gibi ekonominin yapısındaki durumlardan ve tüketicinin tutumları ile üreticinin vergi ve transferlere karşı olan cevaplarından etkilenir. Ancak genellikle piyasanın yapısı ve davranışsal tepkilerle ilgili veriler yetersizdir (Bastagli vd., 2012:5).

Vergi ve transferlerin mutlak yansıması, bireylerin ve firmaların görece fiyatlardaki bir değişikliğe nasıl tepki verdiği ile ilgilidir. Arz ve talebin esnekliği yüksekse bireyler verginin yükünü daha fazla yükleneyecek veya transferden daha fazla faydalanacaktır. Nihai etki elastikiyetlerin görece büyüklüğüne bağlıdır. Örneğin, emek talebi ücretlere emek arzından daha duyarlıysa ücret vergileri ücretin düşmesi şeklinde işçi tarafından karşılanacaktır. Ters durumda, emek arzı emek talebine göre daha esnekse vergi yükünün çoğu işveren tarafından üstlenilir (Jounardi vd., 2012:34).

Kamu harcamaları kavramı geliri yeniden dağıtmak anlamında devletin kullandığı önemli bir araçtır ve tezimizin esas konusunu oluşturmaktadır. 2. Bölümde kamu harcamalarının ayrıntılı tanımı yapılacak, çeşitleri incelenecek ve gelir dağılımına etkileri değerlendirilecektir. Bundan önce ise son olarak, maliye politikasının diğer bir aracı olan vergiler ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiye değinilecektir.

1.4.3.1. Gelir Dağılımı Aracı Olarak Vergiler

Gelir dağılımını iyileştirmek amacıyla vergi sisteminin kullanılması, günümüzde önemli bir maliye politikası aracıdır. Adolph Wagner'in vergi adaleti ile toplumsal adalet arasındaki bağlantının önemine ilişkin görüşlerini ifade etmesiyle, gelir dağılımını daha adaletli hale getirmek, vergi politikalarının en önemli amaçlarından biri olarak kabul edilmiştir (Ataç, 2008: 282). Özellikle gelir vergisi, bir ülkede uygun şekilde kullanıldığı zaman gelir dağılımını düzeltmede etkili bir araç olmaktadır (Çalışkan, 2010: 95).

Vergiler kamu gelirleri içindeki en büyük paya sahip kalemdir. Bu nedenle etkileri de büyüktür ve gelir dağılımı eşitsizliklerini azaltmada etkili bir araç olarak kullanılabilirler. Uygulanan vergi oranı, vergilemede ödeme gücünün esas alınması, vergilerin niteliği ve yansıtılma imkânları gibi özellikler, vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini ölçmek için göz önünde bulundurulmalıdır (Sürücü, 2007:142).

Gelir dağılımı politikaları uygulanırken en çok tercih edilen vergilendirme türü artan oranlı vergilendirme sistemidir. Bir doğrudan vergi türü olan artan oranlı vergilendirme ile gelir düzeyi yüksek bireylerden daha yüksek oranda vergi alınarak gelir dağılımı düşük gelirli lehine değiştirilmektedir. Bu yaklaşımın uygulanmasının iki nedeni vardır. Bunlardan biri azalan marjinal fayda varsayımı gereği, gelir düzeyi arttıkça marjinal faydasının azaldığı ve düşük gelirli kesimin gelirinin marjinal faydasının yüksek olduğudur. Diğer neden ise yüksek gelirli kesimin kamu hizmetlerinden daha fazla faydalanmasıdır. Artan oranlı gelir vergisi, kişisel gelir ve servet dağılımını etkilemesinin yanında, emek ve sermaye arasında gelirin dağılımındaki eşitsizlikleri de ortadan kaldırır (Türk, 2015: 266-67).

Artan oranlı gelir vergisinin devlet tarafından fonksiyonel gelir dağılımını düzeltmek amacıyla sıklıkla kullanılmasının en önemli nedenlerinden biri şahsi (sübjektif) bir vergi olmasıdır. Bu vergi türünde mükellefin kişisel, ekonomik, aile vb. kişisel durumları dikkate alınarak matrahın safi tutarı üzerinden çeşitli indirimler uygulanmaktadır. Üretim faktörlerinin vergilendirilmesinde de nitel ve nicel yönden farklılaşan gelir vergisi, vergiyi şahsileştirir. Nicel farklılaştırma bu verginin artan oranlı olmasıdır. Nitel farklılaşma ise emek ve sermaye gelirlerinin farklı oranlarla vergilendirilmesidir (Turhan, 1998: 112- 13).

Dolaylı vergi, vergi politikalarının uygulanmasında yoğun olarak kullanılan bir vergi türüdür. Dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi olumsuzdur. Çünkü düşük gelirli kişilerin marjinal tüketim eğilimi yüksek olduğu için bu tür vergilendirmeden daha çok etkileneceklerdir. Ücretli kesimden yüksek oranlı vergi alınması da benzer bir etki meydana getirecektir. Çünkü özellikle asgari ücretliler olmak üzere genel olarak ücret karşılığı çalışan kesim ağırlıklı olarak düşük gelirli kimselerden oluşmaktadır. Bu nedenle ücretlerin yüksek oranla vergilendirilmesi fonksiyonel gelir dağılımını emek aleyhine değiştirecektir (DPT: 2001:74).

Özellikle enflasyon dönemlerinde fiyatların artmasıyla, fiyatı yükselen ürünleri satın alan vergi yükümlüleri bu ürünler üzerindeki yansıtılan dolaylı vergileri ödemek zorunda kalır. Kendilerine yansıtılan bu vergi yükünden kurtulmak isteyen vergi yükümlüleri davranışlarını değiştirerek vergiden kaçınma veya vergiyi yansıtma şeklinde yöntemlere başvuracaklardır. Bu yöntemlerin, ekonomik koşullara da bağlı olan etki düzeyi ise, kişilerin gelir dağılımı üzerinde değişiklikler yapacaktır (Turhan, 1998: 233).

Gelir vergisi, yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin gelirlerini daha yüksek oranlarda vergilendirmesi nedeniyle enflasyonist dönemlerde gelir dağılımında oluşan eşitsizliği düzeltmek için etkili bir araçtır. Bu vergi türünün etkisi, artan oranların hangi oranda arttığına göre değişecektir. Ancak bu etki başka koşullara da bağlıdır. Etkinin tam olması için vergi kaçakçılığının önlenmiş olması gerekmektedir. Yüksek gelirli olanların vergi kaçırıp düşük gelirli olanlar için bu durumun geçerli olmadığı bir ortamda geliri dağıtıcı etkiden söz edilemez. Diğer taraftan, verginin yansıtılması ve yerleşmesi yoluyla,

kanuni yükümlülerden farklı kişi ve grupların nihai yükümlüler haline geldiği durumda da gelir dağılımı olumlu yönde değişmez (Atınç, 1992:47).

Farklı vergi türlerinin geliri yeniden dağıtıcı etkileri de birbirinden farklıdır. Yatırım ve tüketim harcamaları üzerindeki vergilerin iki tür etkisi vardır: İlk olarak, vergiler geliri azaltarak harcamaları finanse eden kaynakları azaltmış olur. Bu duruma verginin gelir etkisi denmektedir. İkincisi, verginin ikame etkisidir. İkame etkisi, verginin tüketimle tasarruf arasında veya yatırım yapmakla yapmamak arasındaki tercihleri etkileme kapasitesidir. Yatırım yapılmayan kaynaklar borç verilir veya atıl şekilde tutulur. Ayrıca vergilerin mal ve faktörlerin arz ve talepleri ile toplam talebi etkilemek yoluyla tüketim mallarının fiyatlarını ve yatırımların maliyetlerini de değiştirebilme özelliği de vardır (Boratav, 1965:156).

Vergilerin faktör gelirlerini dağıtmada, gelir eşitsizliğinin düzeyi, farklı nesillerin üyelerinin ve farklı ürünlerin tüketicilerinin refahı üzerinde etkisi vardır. Tercihler ve teknoloji hakkında kesin kısıtlamalar olmadan hazırlanan modellerde vergilerin etkilerini tam olarak anlamak zordur. Vergideki bir değişikliğin uzun dönemli yansıması sermaye birikimi üzerindeki etkisine ve bunun sonucundaki sermaye ve emeğin marjinal verimliliğine bağlıdır. Aktif kıymetlerin sahipleri üzerindeki kısa dönemli yük, büyük oranda, kaynakların şimdiki ve gelecekte beklenen vergi değişimlerinden kaynaklanan anlık değerlenmelere dayanacaktır (Kotlikoff ve Summers, 1987:1044).

Verginin artan oranlı oluşundaki değişikliklerin düşük veya yüksek gelirli emek arzı üzerinde farklı etkileri olabilir. Düşük gelirli gruplar için, kazanılmış gelir vergisinde artan oranlılık çalışma şevkini artırır ama emek arzındaki nihai artış ücretleri düşürebilir ve gelir vergisi vergi öncesi gelirin dağıtımını iyileştirebilir. Yüksek gelirli gruplar için, artan oranlı vergiler çalışma şevkini azaltabilir ve çalışılan saatleri düşürebilir. Bu durum gelir dağılımını kötüleştirilmektedir (Jounardi vd., 2012:34).

İKİNCİ BÖLÜM: KAMU HARCAMALARI

2.1. TANIM

Kamu otoritelerinin toplumun ihtiyaçlarını karşılamak veya sosyal ve ekonomik hayata müdahale etmek amacıyla belirli kurallar içerisinde yaptığı harcamalar “kamu harcaması” olarak adlandırılmaktadır (Türk, 2015:53). Kamu harcamalarının en geniş tanımı, merkezi ve yerel yönetimler, iktisadi devlet teşekkülleri ve sosyal güvenlik kuruluşları ve toplumsal hizmet veren diğer kurumlarca yapılan ödemeleri, vergiler için getirilen muafiyet ve indirimleri, özel kişilerce kamuya yapılan bağışları kapsayacak şekilde yapılmaktadır (Arısoy, 2005a:2).

Bir toplum içerisinde birarada yaşayan insanlar, toplumsal bir düzen kurmak, adalet, iç ve dış güvenlik gibi ortak ihtiyaçları karşılamak üzere devlet kurumunu meydana getirmişlerdir. Bu kurumun görevlerini yerine getirmesi için de birtakım harcamalarda bulunması gereklidir. Bu harcamalar “kamu harcamaları” olarak adlandırılır (Uluatam, 2014:147).

Çağımızda yaşanan ekonomik bunalımlar ve krizler kamu harcamaları konusunun önemini bir kez daha vurgulamıştır. Bu harcamaların ekonomik ve sosyal hayattaki önemi üzerinde görüş birliği bulunmakta olup, ne tür fonksiyonları ve etkileri olduğu üzerinde durulmaya başlanmıştır. Devlet, kamu harcamalarının miktarı, özellikleri ve kapsamı üzerinde değişiklikler yaparak hem mali özellikteki fonksiyonları hem de ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını gerçekleştirici nitelikte etkiler yaratabilmektedir (Akdoğan, 2016:61).

Kamu harcamalarının tanımı dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde yapılabilmektedir. Bir harcamanın dar anlamda kamu harcaması sayılıp sayılmaması temel olarak bu harcamayı yapan birimin hukuki kişiliğine bağlıdır. Yani kamu tüzel kişileri tarafından yapılan harcamalar kamu harcaması; özel hukuk tüzel kişileri ve

gerçek kişiler tarafından yapılan harcamalar ise özel harcamalar olarak adlandırılır. Bu tanımda kamu harcamaları, merkezi idarenin gerçekleştirdiği hizmetler için yapılan giderleri kapsamaktadır (Edizdoğan, 2017: 40).

Merkezi kuruluşlar, yerel yönetim kuruluşları ve kamu tarafından yapılan girişimler, kamu sektörünün geniş anlamdaki kapsamını oluşturur. Kamu harcamalarının geniş anlamda yapılan tanımı ise merkezi idare harcamalarını, devletin ve yerel kuruluşlarının iktisadi girişimleri ve sosyal güvenlik hizmetleri için yapmış olduğu harcamalarını kapsamaktadır (Akdoğan, 2016: 52-53).

2.2. KAMU HARCAMALARININ ARTIŞ EĞİLİMİ VE NEDENLERİ

Devletin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamdaki müdahalelerinin kapsamının değişmesi, kamu kesimi faaliyetlerinin artması ve daha karmaşık hale gelmesine yol açmış, bu durum da kamu harcamalarının zaman içerisinde artış trendi göstermesiyle sonuçlanmıştır.

Kamu harcamalarındaki artış, gerçekte ve görünürde olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Kamu harcamalarının görünüşte artışı toplumun çeşitli ihtiyaçlarında ve topluma verilen hizmetlerde önemli değişiklikler olmamasına rağmen kamu harcamalarında yaşanan artışı ifade etmektedir. Gerçek artış ise kamu harcamalarının GSMH'ya oranında bir artış olmasını ifade eder (Akdoğan, 2016: 75).

Kamu harcamalarındaki artışın nedenlerini açıklayan çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlar aynı zamanda devletin büyümesinin nedenlerini de açıklamaktadır ve birçoğu kaynak dağılımının optimizasyonu için kamu harcamalarının, dolayısıyla devlet büyüklüğünün azaltılması gerektiğini savunmuşlardır.

Söz konusu yaklaşımlardan birisi Wagner Yasası'dır. Adolph Wagner'e göre, devletin faaliyetleri, ekonomik gelişme ve sanayileşme ile birlikte artar. Sanayileşme ile sermaye ihtiyacı artacaktır. Buna bağlı olarak da devlet tarafından yapılan haberleşme, ulaştırma

gibi altyapılara yönelik büyük ölçekli yatırımlara olan ihtiyaç da artacaktır. Ekonomik gelişme ile devletin idari ve koruyucu görevleri daha da önem kazanacaktır. Böyle bir ortamda devletin eğitim ve gelir dağılımındaki rolü de artacak, şehirleşme oranında ve nüfus yoğunluğundaki artışla beraber kamu hizmetine ve çeşitli sosyo-ekonomik düzenlemelere olan ihtiyaç artacaktır. Bu nedenlere bağlı olarak da kamunun harcamalarını artırması gerekecektir (Akdoğan, 2016: 69).

Peacock-Wiseman tezine göre ise, kamu harcamaları savaş ve doğal afet gibi olağanüstü olaylar sonucunda ani olarak artar ve bu olağanüstü dönem ortadan kalktıktan sonra bile harcamalardaki artış azalarak da olsa devam eder. Bunun sebebi, olağanüstü dönemde verilen vaatlerin, halkın savaş sonrası için de geçerli olmak üzere beklentilerini artırmasıdır (Akbulut, 1992:249).

Rostow ise her bir toplumun kalkınmasını tarihsel süreçte beş aşamadan geçerek gerçekleştireceğini ileri sürmüştür. Hem ekonomik gelişme hem de toplumsal beklentilerin artışı sonucunda devletin mali ve mali olmayan görevleri artmış, bunun paralelinde kamu harcamaları da artış göstermiştir (Walt, 1966:45).

Keynesyen yaklaşıma göre, kapitalist sistemde piyasalar genellikle kendiliğinden dengeye gelmez ve devlet bu dengesizliği giderecek araçları kullanmalıdır. Devletin bu anlamda kullanacağı en etkili araç maliye politikasıdır. Kamu harcamaları etkin bir maliye politikası aracı olup, toplam talebi denge seviyesine ulaştırmak için kullanılmalıdır. Bu anlamda, Kamu harcamalarındaki artışın bir nedeni de, Keynesyen politikaların benimsenmesi olabilmektedir.

2.3. KAMU HARCAMA POLİTİKALARININ GELİRİN YENİDEN DAĞILIMINDAKİ İŞLEVİ

Devletin ekonomik ve sosyal programları planlarken ve oluşabilecek etkilerini değerlendirirken bazı kriterleri göz önünde bulundurması gerekmektedir. Kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması ve ekonomik dengenin korunması gibi kriterlerin

yanında, bu programlardan kimlerin yararlandığı ve bunları kimlerin finanse ettiği konuları da önem arz etmektedir. Bu nedenle devlet faaliyetlerinin ve yapılan programların gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin incelenmesi, takip edilecek politikaların belirlenmesi açısından önem taşımaktadır (Akdoğan, 2016: 456).

Vergi politikaları yoluyla gelirin yeniden dağıtımı yeterli olmadığı durumda, politik karar vericiler gelir dağılımını değiştirmek amacıyla harcama politikalarını kullanacaklardır. Gelirin adaletli dağılımı, ekonomik denge ve kaynak dağılımı gibi amaçlar belirlenirken karar vericilerin, belirli bir amacın gerçekleştirilebilmesi için diğer hedeflerden ne kadar vazgeçilmesi gerektiğini bilmeleri ve göz önünde bulundurmaları gerekir.

Devlet vergiler aracılığı ile topladığı gelirlerini harcamalar yoluyla yeniden dağıtarak işlevini yerine getirir ve faaliyetlerini gerçekleştirir. Devlet bu harcamalar yoluyla, gelir dağılımı eşitsizliklerini de bertaraf etmeye çalışmaktadır. Devletin geri kalmış yörelerdeki bir köye yol, su, elektrik, eğitim vb. hizmetleri götürmesi gelir dağılımını iyileştirecektir. Bu durumda söz konusu yörede yaşayanların refah seviyesi yükselecektir. Geniş halk kitlelerinin yararlanacağı ulaştırma, eğitim ve sağlık hizmetleri de bu hizmetlerin tipik örneklerini oluşturur. Kısaca, devletin yapacağı cari ve yatırım harcamaları toplumsal refahın yükselmesine yardımcı olacaktır (Erdem vd., 2015:57)

Harcamalar, hedefleri iyi belirlendiğinde geliri dağıtıcı özellikte olacaktır. Ancak geliri iyi dağıtan harcamanın hedefinin her zaman iyi belirlendiği söylenemez. Bir harcamanın hedeflediği kesimi belirlemek geliri dağıtıcı özelliğini artırmaktan daha önemlidir (Chu vd., 2000:13-15).

Kamu harcamalarının bir kısmının geliri yeniden dağıtma özelliği varken diğer kısmının ise bu yönde bir özelliği yoktur. Kamu harcamalarının geliri ne ölçüde yeniden dağıttığını incelemek için, kamu harcamalarının karşılığında edinilen mal ve hizmetlerden hangi kesimin en fazla faydalandığının ve satın alınan mal ve hizmetler için kimlere ödeme yapıldığının bilinmesi gerekmektedir.

Harcama politikaları uygulanırken genellikle iki amaç gözetilir. Birinci amaç, eğitim ve sağlık gibi, serbest piyasada optimum düzeyde temin edilmesi mümkün olmayan mal ve hizmetleri temin ederek kaynak dağılımında verimliliği artırmaktır. İkincisi ise gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmeye çalışılmasıdır. Bu amaca ulaşabilmek için de bu harcama politikaları gelir düzeyi düşük kimselerin faydalanabileceği şekilde düzenlenmelidir (Martinez-Vazquez, 2001: 31).

Kamu harcamalarından ağırlıklı olarak düşük gelirli veya işsiz kesimler faydalanıyorsa gelir dağılımı daha eşitcil bir hale gelecektir. Ülkenin geri kalmış bölgelerine yapılan yatırım harcamaları bölgesel gelir dağılımı için olumludur. Faktör istihdamını artırması nedeniyle bu yatırımlar faktör gelirlerinin de artmasını sağlar. Savunma ve adalet gibi tam kamusal mallar bölünemez niteliktedirler. Bu mallar için yapılan harcamaların gelir dağılımına etkisi kesin bir şekilde ölçülemez. Bu hizmetlerin topluma bir bütün halinde sunulması özelliği, gelir dağılımı üzerinde etkilerinin olmadığını göstermektedir. Karşılıksız yapılan transfer harcamaları ise kişisel gelir dağılımını iyileştirme yönünde etkide bulunur (Tuncer, 1970:60).

Gelir dağılımı, kamu harcamalarının finansmanına katılan kesimin hangi gelir grubunda bulunduğuna göre de farklılık gösterebilir. Örneğin, yapılan harcamalar dolaylı vergiler ile finanse edildiğinde marjinal tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelirli kesim için yük doğurabilir, bu durum da gelir dağılımını kötüleştirir. Bazı devlet harcamaları da iç borçlanma ile finanse edilebilir. Sermaye sahipleri, devlete verdikleri borç karşılığında faiz geliri elde ederler ve bunlar ağırlıklı olarak yüksek gelirli kimselerdir. Borç faizi ödemeleri gelir düzeyi düşük gruplardan yüksek gruplara doğrudan bir kaynak transferi şeklinde gelir dağılımındaki eşitsizliği artırabilir.

Kamu harcama politikalarının gelir dağılımı üzerine etkileri değerlendirilirken, öncelikle harcama kalemleri açıklanmalıdır. Bu nedenle izleyen bölümlerde kamu harcamalarının sınıflandırma yöntemleri tanımlanarak bu yöntemlere göre kamu harcamaları sınıflandırılacak; ardından bu harcama kalemlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkileri incelenecektir.

2.4. TÜRLERİNE GÖRE KAMU HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİLERİ

2.4.1. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Kamu harcamalarının idari sınıflandırmasında devletin yapısı ve organları göz önünde tutulur. organik sınıflandırma olarak da adlandırılan bu sınıflandırma türünde, harcamayı yapan birimler esas alınmaktadır ve bu yaklaşım ekonomik analizler için yeterli olmayabilir (Türk, 2015:53-54)

Fonksiyonel sınıflandırmada ise harcamayı yapan birim yerine, yapılan harcama ile hangi kamu hizmetinin gerçekleştirilmek istendiği esas alınır. Genel olarak eğitim, sağlık, bayındırlık, ulaştırma, savunma, adalet, genel hizmetler ve ekonomik yönlü hizmetler gibi fonksiyonları kapsayan bu sınıflandırma ile kamu fonlarının hangi amaçla kullanıldığını daha kolay takip edilerek hizmetlerin maliyetinin daha kolay hesaplanabilmektedir. Böylece devlet tarafından yapılan harcamaların hangi amaçlar için yapıldığı gösterilmekle birlikte hizmetler konusunda kamuoyuna sağlıklı bilgiler vermek mümkün hale gelir. Ayrıca, hizmette etkinlik sağlamak ve elde edilen fayda ve karşılığında harcanan para arasında karşılaştırmalar yapmak mümkün hale gelir (Gürsoy, 1975:131).

Bu sınıflandırma ile kamu hizmetleri; genel, ekonomik ve sosyal hizmetler olarak 3 ana grupta toplanabilir. Genel hizmetler devletin yönetimini, devlet düzeninin sürdürülmesini ve korunmasını sağlayan hizmetlerdir. Ekonomik hizmetler genellikle üretime yeni başlamış firmaları teşvik amacıyla hammadde ve ara mallarının temini ile ilgili harcamaları kapsar. Sosyal hizmetler ise bireylere yapılan ve dolayısıyla topluma yarar sağlayan hizmetlerdir (Akdoğan, 2016: 82).

Kamu harcamalarını sınıflandırmanın bir diğer şekli de ekonomik sınıflandırmadır. Literatürde kamu harcamaları reel harcamalar ve transfer harcamaları şeklinde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma, kamu harcamasının doğrudan bir mal veya

hizmet alımına yönelik olup olmamasına göre yapılır. Reel harcamalar devletin karşılığında mal ve hizmet satın aldığı harcamalardır. Transfer harcamalarında ise karşılıksız bir para transferi söz konusudur. Reel harcamalar ise, cari ve yatırım harcamaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu harcamaların hasılaya bir katkısının olup olmadığı belirleyicidir. Cari, yatırım ve transfer olmak üzere 3 harcama türü tanımlanır.

Reel harcamalar, devletin üretim faktörü kullanarak gerçekleştirdiği faaliyetleri ile ilgili harcamalardır (Aksoy, 2011:108). Bu harcamalar ekonomideki efektif talep düzeyini yükseltir. Böylece milli gelir ve istihdam düzeyi de yükselecektir. Bu nedenle bir resesyon döneminde düşük gelirli grupların gelir seviyesini artırmak için bu harcamalar kullanılabilir. İstikrar dönemlerinde ise bu harcamalar kamu hizmeti şeklinde yapılır. Vatandaşlar kamu hizmetinden maliyetsiz veya düşük maliyetle faydalaniyorsa, bu durum gelirlerinin hizmetin kendilerine karşılıksız intikal eden kısmı kadar arttığı anlamına gelmektedir (Türk, 2015:321-322).

Cari harcamalar doğrudan doğruya üretimi artırmaz. Bu harcama türü, incelemeye konu olan dönemde GSMH'ya katkıda bulunmakla birlikte aynı dönemde tüketime gider. Bu harcamalar ekonominin mevcut üretim kapasitesini kullanmak için gereken mal ve hizmetleri satın almak amacıyla yapılır. Emek alımı için ücret ve maaş, mal alımı için fiyat tutarı şeklinde yapılmakta olan cari harcamalar kalemi büyük ölçüde personel harcamaları olmak üzere enerji, kırtasiye gibi; bir yıl içerisinde kamu hizmetlerinin görülebilmesi amacıyla gereksinim duyulan üretim faktörlerinin doğrudan satın alınması için yapılan ve her yıl yinelenen tamamen tüketime yönelik mal-hizmet alımlarından oluşmaktadır (Bulutoğlu, 2008: 220).

Yatırım harcamaları ise, üretim düzeyini artıran harcamalardır. Bu harcamalar hem kaynakların ve hem de üretim faktörlerinin verimliliğini artırır. Bu harcamalar ağırlıklı olarak dayanıklı mal niteliğinde ve faydası birden fazla yıla yayılmış mallara yapılmaktadır. Bu harcamalar daha çok kamu kesimi tarafından yapılacak sabit sermaye yatırımları ile alt yapı yatırım harcamalarını içerir (Gürsoy, 1975:132).

Yatırım harcamaları ile yatırım stoku artırılmaktadır. Bu harcamalar üretimi artırdığı için cari harcamalara göre ekonomiye daha uzun süreli katkı sağlar, hem üretim düzeyini, hem de üretim potansiyelini yükseltirler. Devlet tarafından, kamu alt yapısı, tesis, yol yapımı gibi farklı şekillerde yatırım yapılarak sosyal fayda sağlanır. Özellikle kısa vadede işletmelerce karlı veya verimli görülmeyen projeler, kamu sektörü tarafından gerçekleştirilebilir.

Transfer harcamaları, devletin kişi ve kurumlara karşılıksız olarak yaptığı, karşılığında herhangi bir mal veya hizmet beklemediği harcamalardır. Bu harcamalar kar amacı gütmaz. Bunlar faiz ödemeleri, KİT'lere transferler, vergi iadeleri ve sosyal amaçlı transferler, iktisadi amaçlı mali yardımlar, özel yatırımları teşvik etmek için verilen avanslar gibi ödemelerdir. Transfer harcamaları kişilere, firmalara, nadir olarak da diğer ülkelere yapılabilir. Devlet nakit olarak transfer ödemesinde bulunabileceği gibi, bunu belli bir mal ya da hizmetin kullanımına bağlı aynı yardım şeklinde de yapabilir. Bu ödemeler bir tür negatif dolaysız vergiye benzetilmektedir. Firmalara yapılan karşılıksız ödemeler ise “sübvansiyon” olarak adlandırılır (Uluatam, 2014: 167–175).

Bu harcama türü milli gelir üzerinde doğrudan etki oluşturmayıp yalnızca alım gücünün devlet bütçesi aracılığı ile kişi ve kurumlar arasında el değiştirmesi şeklinde gerçekleşir. Bu yüzden kamu kurumlarınca yapılan transfer ödemeleri gerçek anlamda reel kaynakların tüketimini ifade etmemektedir.

Yatırım harcamaları ve cari harcamalar GSMH'ya katkıda bulunarak bir değer yaratırlar. Transfer harcamaları ise o dönemin GSMH'sına bir katkıda bulunmayıp, bir aktif transferi karşılığında yapılmaktadır (Yaşa, 1973:25).

2.4.2. Ekonomik Sınıflandırmada Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi

Bu bölümde ekonomik sınıflandırmaya göre cari, yatırım ve transfer harcamaları olarak 3'lü bir ayrıma tabi tutulan kamu harcamaları, gelir dağılımına etkileri yönünden ayrı ayrı incelenecektir.

2.4.2.1. Cari Harcamaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Cari harcamalar, devletin genel idare hizmetleri için kullanılan tüketim harcamalarıdır. Bu harcamaların tüketim harcaması olması, en fazla bir yıllık bir süre içerisinde bir veya birkaç defa kullanmakla tükenen dayanıksız mal ve hizmetler için harcanmış olması demektir. Cari harcamaların asli fonksiyonu devlet mekanizmasının işleyişini sağlamaktır. Memur maaşları, yolluklar, harcırahlar, satın alınan kırtasiye malzemeleri, ödediği kiralar, su, elektrik faturaları gibi idari harcamaların tamamı cari harcamalar içinde sayılır (Devrim, 2002:120).

Cari harcamalar emek için ücret, her çeşit mal alımı için fiyat şeklinde yapılır. Cari harcamalar mal ve hizmet satın alınmasına yönelik harcamalar oldukları için ekonomide efektif talep düzeyi ve toplam arz toplam talep dengesi üzerinde etkilidirler. Tüketim mallarına yönelik talep, yatırım mallarına yönelik talebi uyardığı için de, cari harcamalardaki artışlar ekonomide yatırım harcamalarını uyarabilir. Böylece hızlandıran prensibi gereği, yatırım harcamaları artabilir (Devrim, 2002:121).

Kamu harcamalarının gelir dağılımına etkisi öncelikle bu harcamalarla sunulan hizmetlerin tüketiciler ve firmalar arasındaki paylaşımıyla ilgilidir. Hizmetlerin sunumunun, firmaların karını artırarak firma sahiplerinin gelir dağılımındaki paylarını mı artıracacağı, yoksa üretilen malların fiyatının düşürülmesiyle tüketicilere yansıtılarak onların gelirlerini mi artıracacağı, gelir dağılımı açısından önemli bir sorundur. Ayrıca, tüketicilere aktarılan kısımdan hangi tüketicilerin faydalanacağını da bu anlamda düşünülmesi gereklidir (Uluatam, 2014:230).

Devletin kamu hizmetleri için aldığı mal veya hizmetler ülkenin talep yapısını ve seviyesini değiştirdiği için istihdam ve milli gelir de farklılaşacaktır. Bu harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkilerini ölçmek için, kimlere yapıldığının incelenmesi gerekir.

Ekonomi eksik istihdam düzeyindeyken yapılan cari harcamalar, ekonomide durgunluğu giderici yönde etkide bulunarak, fonksiyonel gelir dağılımını düzeltici,

düşük gelirlilerin gelirlerini artırarak da, kişisel gelir dağılımını düzeltici etkide bulunmaktadır (Eker, 2005:292).

Ekonomik istikrar döneminde reel harcamalar genellikle kamu hizmetlerinin karşılanması için yapılır. Ekonomi tam istihdam düzeyindeyken, kamu harcamaları ile sağlanan kamu hizmetlerinden karşılıksız ya da maliyetin altında yararlanmalar bir gelir transferinin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Mal ve hizmet alımları için yapılan harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin ölçülebilmesi için alınan kamu hizmetlerinin bölünebilir olması veya toplumsal nitelikteki mal ve hizmetlerin faydalarının farklı gelir grupları üzerindeki etkilerinin incelenebilmesi gerekmektedir (Eker, 2005:292).

Genel yönetim giderleri, savunma giderleri ve adalet giderleri gibi kamu harcamaları, idari hizmetlerin gerçekleştirilmesini sağlamak için yapılan ölçülemez ve bölünemez nitelikteki giderlerdir. Bu tür harcamaların geliri dağıtıcı özellikleri bulunmamaktadır (Eker, 2005:292).

Eğitim ve sağlık harcamaları bölünebilir nitelikte olan ve faydaları ölçülebilen harcamalardır. Bu hizmetlerden faydalananlar, bu hizmetleri finanse eden kişilerden farklıysa gelirin dağılımı değişecektir. Gelir dağılımının ne şekilde değiştiğini analiz etmek, bu hizmetlerden faydalanan gelir grupları ile bu hizmetleri finanse eden gelir gruplarının belirlenerek karşılaştırma yapılmasını gerektirir. Toplumdaki bireylerin tamamının bu hizmetlerden eşit bir şekilde yararlandığı ve bu hizmetlerin ağırlıklı olarak dolaysız ve artan oranlı vergiler tarafından finanse edildiği durumlarda düşük gelir grupları lehine bir yeniden dağılımdan söz edilebilir (Turhan, 1993:210).

Eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik yapılan cari harcamalar, herhangi bir mal üretimine yönelik değildir. Bunlar, kısa dönemde üretime etki etmez ancak uzun dönemli etkileri vardır. İnsan sermayesi üzerine yatırım oldukları için bu harcamalar “kalkınma carileri” olarak adlandırılmaktadır (Pehlivan, 2017: 79). Bu hizmetler toplumdaki bireylerin daha sağlıklı ve eğitilmiş olmasını sağlayarak ekonominin gelecekteki üretim kapasitesini artırır (Bulutoglu, 2008:219-220).

Hem kişisel refah düzeyi, hem de kalkınma yönünden önem taşıyan eğitim ve sağlık hizmetlerinin devlet tarafından sağlanması, toplumda işgücünün daha eğitilmiş ve sağlıklı bir hale gelerek verimliliğinin artması ve büyüme sürecine katkıda bulunması ile sonuçlanacaktır. Bu nedenle, bu hizmetlerin sunumuna ayrılan kaynakların artırılması ve kalitesinin yükseltilmesi, hem refahı artıracak hem de ülkedeki kalkınma sürecini hızlandıracaktır (Pinar, 2005: 47-62).

2.4.2.2. Yatırım Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Yatırım harcamalarının bölünmez ve ölçülemez nitelikte olmaları yönünden kişisel gelir dağılımını etkilemedikleri söylenebilir. Yatırım harcamalarında çarpan mekanizmasından dolayı, kamu yatırım harcamaları sektörel, bölgesel ve kullanılan teknolojiye bağlı olarak da fonksiyonel gelir dağılımında bir değişikliğe yol açabilir (Uysal, 1999:98).

Bazı mal ve hizmetler piyasada üretilebildiği gibi, ekonomik, sosyal ve mali nedenlerle devlet tarafından da üretilebilirler. Bu tür hizmetlerden belirli gelir grupları, diğer gelir grubundaki kişilere göre daha fazla faydalanabilmektedir (Eker, 2005:292). Bu durum da gelir dağılımını değiştirebilmektedir.

Devletin yatırım harcaması yapması, üretim faktörü satın alarak yaptığı bir reel harcama türüdür. Ekonomi tam istihdam durumundayken yapılan reel harcamalar, üretim faktörlerinin fiyatlarını artırır. Bu durum ise kamu ve özel sektörün mal ve hizmet bileşiminde bir değişikliğe yol açabilir. Eksik istihdam durumunda ise, devlet kamu harcamalarını artırdığında kamusal ve yarı kamusal mal ve hizmetlerin üretimi artabilir. Bunun yanında, bazı kamu harcamalarının devlet tarafından yapılması atıl durumdaki üretim faktörlerine iş olanağı sağlamaktadır. Eğitim, sağlık ya da yeşil alan gibi sosyal alt yapıların devlet tarafından yapılması atıl durumda olan üretim faktörlerinin gelir elde etmesini sağlar. Ortaya çıkan bu gelirin harcanması ise özel sektör tarafından üretilen mal ve hizmetlere olan talebi artırmaktadır (Aksoy, 2011: 95–96).

Devlet tarafından yapılan yatırımlar kamu harcamalarında artış anlamına gelmektedir. Kamu harcamalarının artması ise hasılanın dağılımını iki yönde etkilemektedir.

Birincisi, kamu hizmetlerinin artması sonucunda bu hizmetlerden çeşitli gruplar farklı oranlarda yararlanır. İkincisi, bu yatırım harcamaları, çeşitli gruplar tarafından piyasadan alınan tüketim ve yatırım mallarını farklı oranlarda azaltmaktadır. Ayrıca, kamu harcamalarındaki artış çeşitli gruplara faktör ödemeleri olarak gideceğinden; faktör fiyatlarını ve faktör istihdamını etkileyerek fonksiyonel gelir dağılımını değiştirebilmektedir (Boratav, 1965:151).

Yatırımın yer alacağı bölge, bölgesel gelir dağılımını; yatırım yapılacak sektör, sektörel gelir dağılımını; yatırımda kullanılacak teknoloji ise fonksiyonel dağılımı etkileyebilecektir. Özellikle, geri kalmış bölgelere yapılacak yatırımlar ile bölgesel gelir dağılımını iyileştirilebilir.

Yatırım harcamalarının milli gelirin seviyesinde meydana getirdiği değişiklik, sonunda gelir dağılımını etkiler. Ancak faydası uzun dönemde hissedilebilen bu harcamaların gelir dağılımına doğrudan etkileri düşük düzeyde olduğu için, gelir dağılımına etkileri bakımından genellikle tarafsız harcamalar olarak değerlendirilmektedirler.

2.4.2.3. Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Kamu maliyesinin gelirin yeniden dağılımı üzerindeki en önemli etkisi kamu harcamaları yoluyla elde edilebilmektedir. Transfer harcamalarından faydalanan bireylerin gelirlerinde net bir artış meydana gelir. Böylece bu kişilerin vergiler nedeniyle uğradıkları kayıplar, transfer harcamaları ile kısmen karşılanmış olmaktadır.

Tarımsal ürünlerin sübvansede edilmesi, öğrenci bursları, emekli maaşları, işsizlik ödemeleri, vergi iadeleri, yaşlılık maaşları, KİT'ler tarafından üretilen ara malı niteliğindeki mal ve hizmetlerin üreticilere ucuz fiyatla sağlanması gibi harcamalar gelir dağılımını iyileştirirken faiz ödemeleri gelir dağılımını kötüleştirilmektedir (Öztürk, 2009:284).

Transfer harcamaları, gelir dağılımı açısından sosyal amaçlı transferler, ekonomik amaçlı transferler ve devlet borçları için ödenen faizler olmak üzere üçe ayrılabilir.

Transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi, yapılan harcamanın türüne göre değişiklik gösterir.

2.4.2.3.1. Sosyal Amaçlı Transfer Harcamaları

Devletin gelir dağılımını gelir düzeyi düşük sınıflar lehine değiştirmek amacıyla yaptığı bütün harcamaları sosyal amaçlı transfer harcaması sayılmaktadır (Gürsoy,1975:135). Günümüzde sosyal amaçlı transfer harcamaları gelir dağılımını sağlamada giderek önemli bir rol üstlenmektedir.

Sosyal transferlerle, gelirin yeniden dağılımı, üst gelir dilimlerinden alt gelir dilimlerine doğru gerçekleşir. Sosyal transferlerin geliri yeniden dağıtıcı etkisi yansıma sürecine ve vergi sistemine bağlıdır. Bu harcama kalemi aynen vergiler gibi fiyat mekanizması yoluyla kişilere yansıtılabilmektedir. Sosyal transferler talep artışına ve buna bağlı olarak fiyatlarda artışa sebep olduklarında, üreticiler veya tüccarların transfer ödemelerinden yararlandığı söylenebilir. Ancak dolaylı vergiler vergi sisteminde fazlaca kullanılıyorsa, sosyal transferlerle geçimlerini sağlayan kişiler de bu transferlerin finansmanına büyük oranda katılacaklardır (Turhan, 1998:272).

Sosyal transferlerin gelir dağılımı amacını yerine getirebilmesi için diğer bir koşul ise bu harcamalarla hedeflenen gelir gruplarının iyi belirlenmiş olmasıdır. Bir kamu harcamasındaki en fakir dilimin payı en zengin kesiminkinden yüksekse, bu harcamanın hedefi iyi belirlenmiştir. Bu, en fakir %20'nin en zengin %20'den daha fazla faydalandığı anlamına gelir. Kamu harcaması, en fakir dilimin gelirlerine veya harcamalarına göre elde ettiği faydaların en zengin kesiminkinden yüksek olduğu durumda geliri dağıtmakta başarılıdır. Yeniden dağıtıcı harcamayla, transferler, yüksek gelir ve harcama düzeylerinde daha küçük bir orana sahiptir (Chu vd., 2000:10).

Bir bireyin geliri arttığında, o bireyin gelirinin son birimine atfettiği değer de aynı oranda azalır. Azalan marjinal fayda varsayımı gereğince böyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Böylece yüksek gelir gruplarına mensup kişilerden düşük gelir

gruplarındakilere yapılan gelir transferleri ekonomideki toplam refahın artmasına sebep olur. Böyle bir gelir transferinin sosyal maliyeti düşük ancak sosyal faydası yüksektir (Turhan,1998:266).

Devletin çalışmak isteyen kimselere iş imkanları sağlaması, çalışmayan kişilere veya işsizlik, engellilik ve yaşlılık gibi sebeplerle yeterli bir gelir düzeyi elde edemeyen kişilere asgari bir geçim düzeyinde yaşamalarını sağlamak amacıyla maddi destekte bulunması, bu kesimlerin lehine bir gelir dağılımı ortaya çıkarır. Devlet, ellerinde olmayarak ve yeterli derecede gelir elde edemeyen kimselere transfer ödemesi yapabileceği gibi, yapacağı yasal düzenlemeler ile gerekli kesimlere zorunlu bir sosyal sigortalar sistemi oluşturarak da düşük gelirli olanların lehine geliri yeniden dağıtılabılır.

Sosyal güvenlik sistemi sosyal amaçlı transfer harcamalarının gelir dağılımını düzenleme fonksiyonunu destekleyici niteliktedir. Sosyal parafiskal kurumların gelirin yeniden dağılımında dolaylı bir fonksiyonu bulunmaktadır. Bu kuruluşların oluşturulmasının asıl amacı geliri yeniden dağıtmak değil, toplum yaşamını güvence altına almaktır. Bu sistemin gelir dağılımı üzerinde meydana getirebileceği olumlu etki bazı nedenlerden dolayı azalabilmektedir. Örneğin bazı durumlarda sisteme kayıtlı her birey yaptığı ödemelerle aynı oranda sistemden yararlanamayabilir. Ayrıca yüksek gelir seviyesindeki işverenler yapmış oldukları ödemeleri fiyat mekanizması aracılığıyla yansıtılabilmektedir (Akdoğan, 2016: 380).

Sosyal amaçlı transfer harcamaları genellikle gelişmiş ülkelerde daha fazla kullanılan bir maliye politikası aracıdır. Az gelişmiş ülkelerde ise milli gelirin düşük olması ve yükseltmek için yatırım harcamalarına daha fazla önem verilmesi gereği, sosyal amaçlı transfer harcamalarına ağırlık vermeye imkan tanımamaktadır (Aktan, 2002:92).

2.4.2.3.2. Ekonomik Amaçlı Transfer Harcamaları

Ekonomik amaçlı transfer harcamaları, üretken transfer kalemlerindedir. Ekonomik sübvansiyonlar ile üreticilerin maliyetlerini düşürmek amacıyla gerçekleştirilen vergi

iadeleri şeklinde yapılan transferler, üretimi artırmaya yardımcı olarak milli gelir üzerinde olumlu etkiler ortaya koyabilir. Bu harcamalar, üreticilerin (örneğin çiftçilerin) gelirlerini artırmak, bazı endüstrileri korumak ve geliştirmek, Ar-Ge gibi özel ekonomik faaliyetleri, yeni sanayi dallarını teşvik etmek, bölgelerarası ekonomik dengesizlikleri önlemek, işsizliği azaltmak gibi amaçlarla kullanılabilirler. Sonuç olarak da gelir dağılımını fonksiyonel ve sektörel açıdan, sermaye ve girişimcilerin lehine olacak şekilde değiştirirler. Tarım sektörüne verilen sübvansiyonlar, hem kişisel hem de sektörel gelir eşitsizliklerini azaltmakta etkilidirler. Üretime ve ihracata verilen sübvansiyonlar genellikle piyasa için üretimde bulunan kişilere ve ihracatçılara verilmektedir. Bunlar yüksek gelir gruplarındaki kişiler olduklarından tüketici grupları arasındaki gelir eşitsizliklerini artırıcı etkide bulunacak ve bunun sonucunda kişisel gelir dağılımı olumsuz etkilenirken, fonksiyonel ve sektörel gelir dağılımı sermaye ve girişimcilerin lehine değişecektir (Eker, 2005: 296). Kimi zaman da üreticilerin mallarının fiyatları destekleme alımlarıyla yüksek tutulur. Böylece üreticilerin gelirleri yaptıkları üretime, satışa bağlı ve orantılı olarak artar (Türk, 2015: 53).

Tüketime verilen ekonomik amaçlı mali yardımlar ise, düşük gelirli tüketicilerin piyasadaki bazı mallardan daha fazla tüketmeleri için bu malların fiyatları sübvansiyonlar ile ucuzlatılma yoluyla uygulanır. Bu yardımlar, düşük gelirli tüketicilerin satın alma güçlerini artırarak kişisel gelir dağılımında eşitsizlikleri azaltmaya yardımcı olurlar. Ancak sübvansiyonların genel bir fiyat indirimi şeklinde uygulanması durumunda fiyatları ucuzlayan mal ve hizmetlerden bütün sosyal kesimlerin faydalanması nedeniyle, sübvansiyonların yeniden dağıtıcı özelliği azalmaktadır (Eker, 2005: 296). Ayrıca temel mal ve hizmetler diğer malların girdisi niteliğinde olduğu için, üretilen diğer mal ve hizmetlerin fiyatları da girdiye bağlı olarak ucuzlayacaktır (Taşkesti, 2006:83).

2.4.2.3.3. Faiz Ödemeleri

Devlet iç ve dış borçlanma sonucunda, borç veren kesime faiz ödemesi yapar. Yapılan bu ödemeler transfer harcaması sayılmaktadır. Gelir dağılımı açısından bakıldığında ise, bu faiz ödemelerinin kimlere yapıldığı konusu önemlidir.

Devlet borçları için ödenen faizlerin kişisel gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkisi vardır. Devlet tahvillerini ellerinde bulunduranlar yüksek gelirli kişiler olduklarından, borç faizi ödemesi kişisel gelir dağılımındaki eşitsizlikleri artırıcı niteliktedir (Öztürk, 2009: 284)

İç borçlanma aracı olan devlet tahvilleri genellikle yüksek gelir grubuna mensup kişiler veya ticari kuruluşlar tarafından satın alınmaktadır. Düşük gelirli kişilerin ise tasarruf etme olasılıkları olmadığından ya da düşük olduğundan, faiz ödemelerinden etkilenmeyeceklerdir. Devlet bazı durumlarda borçlanma faizlerini vergi ile finanse etme yolunu seçer. Böyle bir durumda, düşük gelirli kimseler vergi ödeyerek faizlerin finansmanına büyük oranda katıldıkları halde, faiz gelirlerini elde eden kesim değillerdir. Bu yüzden faiz ödemeleri aslında düşük gelirli kesimlerden yüksek gelirli kesimlere kaynak transferi şeklinde gerçekleşecek ve gelir dağılımı sermaye sahipleri lehine değişecektir (Akgüç, 2002:24).

Gelir dağılımı açısından faiz ödemelerinin diğer bir etkisi ise, bütçede diğer harcama kalemlerine gidebilecek payın azalmasına sebep olabilmesidir. Bütçede faiz ödemelerinin yüksek olması durumunda, eğitim, sağlık gibi sosyal nitelikli harcamalara yeterince pay ayrılmayabilmektedir. Böyle bir durumda toplumda sosyal adalet ve fırsat eşitliği zarar göreceği gibi, sosyal sermaye stoğu da azalacaktır (Önder, 2001:32). Yani, bütçe içerisinde faiz ödemelerinin payı arttığında, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, yatırım gibi harcama kalemlerinin bütçe içerisindeki payının azalabilmesi gelir dağılımını bozucu etki ortaya çıkarabilmektedir.

Özetle, transfer harcamaları gelir dağılımını harcamanın niteliğine ve hedef aldığı kesime göre değiştirebilir. İç ve dış borçlar için ödenen faizler genellikle gelir dağılımındaki eşitsizlikleri artırıcı özelliktedir. Devletin sosyal güvenliğin finansmanına katılması düşük gelirlilerin gelirlerini yükseltici, kişisel gelir dağılımını düzeltici niteliktedir. Tüketime yönelik ekonomik amaçlı mali yardımların da gelir dağılımı açısından olumlu sonuçları vardır. Üretim ve ihracata verilen primler ise genellikle piyasa için üretimde bulunan kişilere verilmektedir. Bu nedenle bu primler fonksiyonel gelir dağılımı açısından olumlu olmakla beraber, bu yatırımcılar genellikle üst gelir

grubuna mensup kişilerden oluştuğu için kişisel gelir dağılımı olumsuz yönde etkilenmektedir (Türk, 2015 :332).

2.4.3. Fonksiyonel Sınıflandırmada Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi

Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırması, bu harcamalar yoluyla hangi kamu hizmetinin gerçekleştirilmek istendiği belirlenerek yapılmaktadır. Bu sınıflandırma türünde genel olarak; sosyal kamu harcamaları, ekonomik harcamalar ve genel harcamalar olmak üzere 3 ana grup bulunmaktadır. Sosyal nitelikli kamu harcamaları gelir dağılımı açısından etkisi en fazla olan ve gelir eşitsizliklerini azaltmak amacıyla yaygın olarak kullanılan harcama grubudur. Bu nedenle bu bölümde sosyal nitelikli kamu harcamalarının en çok kullanılan türlerinin gelir dağılımına etkileri üzerinde durulacaktır.

2.4.3.1. Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Eğitim, tüm bireylerin sahip olmaları gereken temel haklardan biridir. Kamu sektörü veya özel sektör tarafından sağlanabilen eğitim hakkı sayesinde bireylerin, genç yaşlarda edindikleri donanım ile ileride fırsat eşitliğine ulaşmaları mümkün olmaktadır.

Bir toplumda yoksul kesimlerin eğitim düzeyi yükseldikçe gelir düzeyleri de yükselmeye başlayacaktır. Gelir düzeyi yükselen kesimler kendilerine yapılan transfer harcamalarına daha az ihtiyaç duyacağı için bu harcama kalemlerinin azalması eklenir. Toplumda eğitim düzeyinin yükselmesi yoksul kişilerin sayısını azaltırken eğitim düzeyi artan bireylerin gelir seviyesi de artmaktadır (Öztürk, 2005:34).

Gelirin dağılımı genellikle gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere göre daha iyi durumdadır. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde eğitim düzeyinin düşük olması ve bunun sonucunda kalifiye işgücünün sınırlı sayıda olmasıdır. Bu toplumlarda kişisel ve bölgesel gelir dağılımının uzun dönemde iyileşmesi için eğitim imkanlarına daha fazla kişinin ulaşabilmesi gerekmektedir.

Transfer harcamalarının yeniden dağıtıcı özelliği, sadece eğitim ve sağlık harcamaları gibi sosyal harcamaların faydalarının kısa zamanda görülmesine değil, aynı zamanda bireylerin ve hanehalkının gelir kapasitelerinin dağılımını iyileştirmelerinden kaynaklanır. Bu da zamanla piyasa gelirlerindeki dağılımın iyileşmesine yardımcı olur. Özellikle ilköğretim harcamaları gibi bazı harcamalar gelir dağılımını uzun dönemde etkiler (Chu vd., 2000:10).

Eğitim genellikle, gelir dağılımını iyileştirecek bir araç olarak görülmektedir. Ancak, eğitimde mutlak bir fırsat eşitliğini garanti eden politikalara karar verilmesi mümkün değildir. Yüksek gelirli gruplar eğitim imkanlarından daha çok faydalanabilmektedir. Genellikle eğitim düzeyinin kırsal kesimde şehirlere göre daha düşük olduğu düşünülür. Kırsal kesimden şehirlere yapılan göçlerin nedenlerinden biri eğitim imkanlarının kısıtlı olması; bir diğeri ise sektörel gelir dağılımının kırsal kesimin aleyhine olmasıdır. Eğitim düzeyi düşük olan ve düşük ücretle çalışan kesimde göç etme oranı fazladır. Bu nedenle göç sonucunda fonksiyonel gelir dağılımında emek aleyhine değişmekte ve sonuç olarak, sektörel dağılımda tarım aleyhine bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Tarımsal alanların ülkenin daha geri kalmış bölgeleri olması sebebiyle de bölgesel dağılımda bu bölgeler aleyhine bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu değişimler sonucunda kişisel gelir dağılımı da kötüleşmektedir. Bu ilişkiler, gelir dağılımı türlerinin birbirini etkilediğini ve gelir dağılımı politikalarının farklı yönlerini ve etkilerini değerlendirerek dizayn edilmesi gerektiğini göstermektedir (DPT, 2001:77).

2.4.3.2. Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Sağlık hizmetleri, büyük oranda devlet tarafından sunulmakta olan kamusal mallardır. Kamusal malların gelir esnekliğinin yüksek olması nedeniyle, gelirdeki artışla birlikte, her fiyat seviyesinde, bu mallardan talep edilen miktar artar. Kişisel gelirden meydana gelen bir birimlik artış, kamusal bir malın talebini bir birimden fazla artırır. Bu durum da, kişisel gelir düzeyinin artması ile birlikte, sağlık harcamalarının artacağı anlamına gelmektedir. Yani sağlık hizmetlerinden ve dolayısıyla bu hizmetler için yapılan harcamalardan yüksek gelirli kesimler daha çok faydalanmaktadır (Arısoy, 2005b:15).

Devlet sosyal karakteri gereği, vatandaşlarına temel ve koruyucu sağlık hizmetlerini yeterli şekilde sunarak her bireyin bu hizmetlere eşit düzeyde erişimini sağlamalı ve hastalıkların ortaya çıkması veya yayılması ihtimalini en aza indirmek amacıyla önlemler almalıdır. Ülkenin farklı bölgelerinde yaşayanların sağlık hizmetlerine ulaşımı için gerekli altyapı oluşturulmalıdır. Sağlıkla ilgili konularda araştırma yapacak kuruluşları desteklemek, bulaşıcı hastalıkların yayılmaması için önlemler almak, vatandaşlara sağlık eğitimi vermek, gibi sağlık hizmetlerinden düşük gelirli kişilerin de rahatlıkla faydalanabilmesi için yoksullara bu hizmetleri bedelsiz şekilde sağlama sosyal devletin en temel görevleri arasındadır. Bu nedenlerden dolayı, sağlık harcamalarının ağırlıklı olarak toplumun düşük gelirli kesimlerini kapsamaması, gelir dağılımı açısından iyileştirici olacaktır.

2.4.3.3. Konut Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Barınma gereksinimi, insanların en temel ihtiyaçları arasında yer almaktadır. Konut politikası ise sosyal devletten beklenen politikalarından biridir. Aralık 1986'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından yayınlanan "Gelişme Hakkı Beyannamesi", insani kalkınmanın bir şartı olmak üzere, konuta erişimde fırsat eşitliği sağlama işlevini, devletin görevleri arasında belirtmiştir (DPT, 2001:121). Dünya Bankası'nın ve Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı'nın (UNCHS-Habitat) yoksulluk tanımları, eğitim, sağlık gibi kültürel ve toplumsal taleplerin yanında barınma ihtiyacını da içermektedir (DPT, 2001:104). Bu bakımdan, konut ihtiyacı, devlet tarafından yoksulluğu azaltmak ve gelir dağılımını iyileştirmek gibi amaçlarla dikkate alınması gereken, bireylerin temel ihtiyaçları arasında yer alan bir haktır.

Devlet düşük gelirli ailelere düşük kirali evler sağlayarak gelir dağılımı aleyhlerinde bozulmuş bu grubun durumunu iyileştirmeye çalışır. Bireylerin ikamet ettiği bir konutun olmasının yanında bu konutun özelliği, yani oturmaya elverişli olması da önemlidir. Şehirleşmenin yüksek olduğu bölgelerde konut harcamalarının özel ve hanehalkı gelirleri içindeki payının yüksek olması ise, şehirlerde gelir dağılımı eşitsizliğinin kırsal kesime göre yüksekmiş gibi ölçülebilmesine neden olmaktadır (Aydın, 2011:191).

Serbest piyasa ekonomisinde bazı durumlarda düşük gelirli aileler yeterli düzeyde ve standartta konut edinemeyebilmektedir. Böyle durumlarda, devlet bu kişilere aynı ve nakdi sübvansiyonlar yaparak veya vergi desteği uygulayarak konut desteğinde bulunabilir. Aynı konut yardımlarının; arazi, bina ve kira değerlerindeki farklılıklardan dolayı aynı miktarda ve tüm topluma yapılan nakit yardımından daha eşitlikçi olması, konut kalitesinin kontrol edilebilmesi ve yeni konut arzını artırmaya imkan vermesi gibi avantajları vardır. Vergi destekleri ve kira indirimleri şeklinde nakdi konut yardımlarının ise, faydalanacak olanların iyi hedeflemesi ve ailelere konut tercihi yapabilme imkanı sunması gibi avantajlı tarafları bulunmaktadır (King, 2001: 19–26).

Konut harcamalarına yansıma analizi yönünden bakıldığında ise, bu harcamaların gelir dağılımı açısından yeteri kadar etkin olmayabileceği de göz önüne alınmalıdır. Elçin (2013)'e göre konut için yapılan sübvansiyonlar genellikle istenen amacı gerçekleştirmekten uzaktır. Bunun nedeni, kısa dönemde bu sübvansiyonların konuta olan talebi artırması ve sonuç olarak da konut fiyatlarının yükselmesidir. Bu nedenle sübvansiyon politikasından büyük ölçüde yararlanan kesim mülk sahipleri olacaktır. Fiyatların artması kiralari da arttıracığı için düşük gelirli kesimin aleyhine bir gelir dağılımı oluşacaktır. Sübvansiyon politikası ayrıca, konutların yapım aşamasında kullanılan girdilerini oluşturan yapı malzemelerinin fiyatları ile işçi ücretlerini artacaktır. Bu girdileri sağlayanların orta veya yüksek gelir grubundan olması halinde gelir dağılımı olumsuz yönde etkilenecektir.

2.4.3.4. Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Sosyal güvenlik, toplumda çalışmak isteyen bireylere iş bulmak, çalışmayanlara ise gerekli desteği sağlamak, sağlık ve bakım gibi hizmetleri herkese bedelsiz olarak ve asgari düzeyde sunmak demektir. Toplumda bazı kişiler işsizlik, yaşlılık, engellilik, hastalık gibi çeşitli sebepler nedeniyle yeterli düzeyde gelire sahip olamamaktadır. Devlet sosyal karakteri gereğince, piyasada oluşan gelir dağılımına müdahalede bulunarak, bu kişilerin gelir düzeylerini iyileştirmeye çalışmaktadır (Tüğen, 1993:55). Böylece kişisel gelir dağılımı alt gelir grubundakiler açısından olumlu etkilenmiş olacaktır.

Devletin sosyal güvenliği finanse etmesi, gelirin transfer harcamaları yoluyla dağıtma yollarından birisidir. Günümüzde maliye politikasının önemli bir görevlerinden birisi haline gelen sosyal güvenlik sistemi, 19. yüzyılın son dönemlerinden bu yana sosyal politikanın başlıca sorunlarından biri olmuştur. Sosyal güvenlik sistemi, toplumdaki yüksek gelirli kişilerden düşük gelirli kişilere yapılan transferlerin önemli bir aracı olarak kullanılmaktadır. Gelirin yeniden dağıtımının dayanak noktalarından bir tanesi, refah ekonomisi ile ilgilidir (Turhan,1998:266).

Devlet kamu çalışanlarının işvereni olarak sigorta primlerini yatırmasının yanında, sosyal sigorta kuruluşlarına kuruluş masrafı ve idari masraflar gibi maliyetleri karşılama veya bu kurumların açıklarını kapatma gibi amaçlarla çeşitli transfer ödemelerinde bulunur. Devlet ayrıca, işveren ve işçi primlerine ve sosyal sigorta primlerine katkıda bulunarak işçi ve işveren primlerinin yükünü azaltır. Böylece işçi primlerinin işverene olan yükünü azaltarak işverenleri işçi istihdam etme yönünde daha istekli hale getirir. Bu nedenle devletin taraf olarak prim ödemesi, özellikle ücretlerin düşük olduğu ülkelerde oldukça önemlidir. Ancak devletin taraf olması, sosyal sigorta kapsamının dar olduğu ülkelerde bu kapsamda yer alan ve avantajlarından faydalanan kesimi daha da avantajlı hale getirir (DPT:2001:84-85). Bu durum da gelir dağılımını daha eşitlikten uzak hale getirecektir.

Sosyal güvenlik primlerinin kimler tarafından ödendiği, sosyal güvenlik politikalarının gelir dağılımı yönünden etkilerini değerlendirirken göz önünde bulundurulur. Primlerin yalnızca çalışandan alındığı durumda, kişisel gelir dağılımı olumsuz etkilenecek ancak fonksiyonel gelir dağılımı bundan etkilenmeyecektir. İşverenler primlerin ödemesine katıldığında ise gelir dağılımı üzerindeki etki, ödenen primlerin işverenlerce ne kadar yansıtılabildiğine, primin kaynağına, fiyatlar aracılığıyla tüketicilere yansıtılabilme durumuna veya maliyet ögesi olarak değerlendirilerek vergiden düşülebilme özelliğine göre değişmektedir (Uysal, 1999:134).

Ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri, gelişmişlik seviyeleri hakkında önemli ipuçları verir. Sosyal güvenlik, sosyal sigortalar ve diğeri ise sosyal yardımlar olmak üzere iki temel unsurdan oluşmaktadır. Gelişmiş ülkelerde, nüfusun yaklaşık tamamı sosyal sigorta tarafından kapsanıyorken, gelişmekte olan ülkelerde de sigorta kapsamında olan

bireyler toplam nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır. Buna karşın, az gelişmiş ülkelerde nüfusun nispeten az bir kısmı sosyal sigortalarca kapsamaktadır. İşsizlik oranının yüksek olduğu ülkelerde bu sosyal sigortaların kapsadığı kesim, diğerlerine göre gelir dağılımı açısından oldukça avantajlı konumdadır. Gelişmekte olan ülkelerde, istihdama katılması nedeniyle uzun ve kısa vadeli sigorta kollarının birçoğundan yararlanabilen kesim ile, sosyal güvenlik sisteminden faydalanmayarak, mevcut risklerle baş etmeye çalışan kesime mensup bireylerin bir arada yaşaması, birçok sosyal problemin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bir ülkedeki gelişmişlik düzeyi arttıkça sosyal güvenliğin milli gelir içerisindeki payı da artmaktadır. Bu nedenle, ülkelerin gelişmişlik seviyesinin ölçülmesinde, sosyal güvenlik harcamalarının milli gelir içerisindeki payı belirleyici göstergelerden biridir (DPT, 2001:84).

2.4.3.5. Tarım Sektörüne Yönelik Desteklerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Genel olarak tarımsal politikalar, doğrudan gelir desteği de denilen ürünün fiyatını destekleme politikaları, girdi sübvansiyonları, doğrudan ve dolaylı destekler olmak üzere sınıflandırılabilir.

Doğrudan gelir desteği, üretim miktarından bağımsız olarak hedef üreticilere yapılan transferlerdir. Devlet tarafından üreticilere yapılan bu ödemeler, genellikle üreticinin ürettiği miktar ve piyasa fiyatından bağımsızdır. Doğrudan gelir desteği ödemeleri yapılırken, geçmişteki ekim alanı ve verimlilik dikkate alınır (Yükseler, 1999:16).

Doğrudan gelir desteği bazen üretimle belirli bir oranda bağlantı kurularak da yapılabilir. Bu şekilde yapılan doğrudan gelir desteği, iki şekilde yapılmaktadır: “Telafi edici ödemeler” olarak adlandırılan, hedeflenen üretici gruplarına çeşitli şartlara göre yapılan ödemeler ve “fark ödemeleri” olarak adlandırılan, piyasa fiyatı ile üreticinin eline geçmesi istenen fiyat arasındaki fark olan ödemeler (ZMO, 2004).

Devlet, girdi sübvansiyonları ile, belirlenmiş bazı malların fiyatlarını serbest piyasada meydana gelen fiyatlara göre düşük olarak belirleyebilir. Ancak, bu tip sübvansiyonlar sadece belirli bir grup üreticiyi ve belirli girdileri kullanan kesimleri desteklediği için,

böyle bir durumda tarım kesimi içerisindeki gelir dağılımı kötüleşebilmektedir (DPT, 2001:83).

Tarımsal bölgelerin yoksullaşması tarım sektörünün de yoksullaşmasına yol açar. Bölgesel gelir dağılımı olumsuz etkilenirken, tarım sektörünün yoksullaşması sonucunda reel ücretler düşer. Öte yandan, tarım sektörü ve tarım bölgelerinin yoksullaşması sonucunda kişisel gelir dağılımı düşük gelirli grupların aleyhine bozulacaktır. Fonksiyonel dağılım açısından ise, emek faktörünün aleyhine bir değişim meydana gelir ve böylece sektörel gelir dağılımında tarım aleyhine bir değişim olacaktır. Ayrıca, geri kalmış bölgelerin ağırlıklı olarak tarım kesiminden oluşması nedeniyle, bu gelişmeler bölgesel dağılımda geri kalmış bölgelerin aleyhine bir durum ortaya çıkaracaktır (DPT, 2001:77).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KAMU HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Çeşitli ülkelerde kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen ampirik çalışmalar, farklı harcama türlerinin çeşitli yöntemler ile analiz edilerek, gelir dağılımını veya yoksulluğu temsil eden değişkenler üzerinde ne yönde ve hangi büyüklükte etkide bulunduğunu araştırır. Analizlerde birçok harcama türünün kullanılması ve kullanılan yöntemlerin de farklılık göstermesi nedeniyle, bu bölümde incelenen çalışmalar çeşitlilik göstermektedir. Bu nedenle verilerin ait olduğu ülke temel alınarak, Türkiye verileriyle yapılan ve diğer ülke verileriyle yapılan çalışmalar ayrı ayrı incelenmiştir. Her bir bölüm içerisinde, çalışmaların sonuçlarına göre de sınıflandırmalar yapılmıştır.

3.1. TÜRKİYE ÜZERİNE YAPILAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Kamu harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen Türkiye üzerine yapılan ampirik çalışmalarda cari, transfer ve yatırım harcamaları, kamu sosyal transfer harcamaları, eğitim harcamaları, sağlık harcamaları, savunma harcamaları, toplam kamu harcamaları gibi harcama türlerinin analizi yapılmıştır. Bu çalışmalar büyük kısmında, bu değişkenlerin gini katsayısında ne kadar değişikliğe yol açtığı incelenmiştir. Sarısoy ve Koç, 2010 ve Yücel (2011) çalışmalarında ise kamu sektörü tarafında yapılan sosyal transfer harcamaları ile yoksulluk arasındaki ilişki incelenmiş, yoksulluk kavramının gelir dağılımı ile ilişkisinden dolayı bu çalışmalara da yer verilmiştir. Kamu harcamalarının gini katsayısını azaltması beklenen bir durumdur. Ancak incelenen çalışmalardan Aksoğan ve Elveren (2012), eğitim ve savunma harcamaları için; Baylan (2014), sosyal güvenlik harcamaları için; Aksoğan ve Elveren (2012) eğitim harcamaları için; Akbulut (2015) ve Duman (2008) yükseköğretim harcamaları için; Bahtıyar (2010), cari ve transfer harcamaları için; Topuz (2013) tüm kamu harcamaları için bu ilişkinin her zaman geçerli olmadığını bulmuşlardır. Diğer çalışmalar ise

incelemeye konu harcama türü ile gelir dağılımı (gini) arasında negatif yönlü ilişki bulunmuşlardır.

Literatürde sadece Türkiye'ye ait verilerle analiz yapan çalışmalar olduğu gibi, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu çeşitli ülke grupları için yapılan çalışmalar da mevcuttur. Yardımcıoğlu (2012), OECD ülkeleri verilerini; Topuz (2013), 94 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke verisini incelemiştir.

Türkiye için yapılan çalışmaların bazılarında finansal gelişme, eğitim düzeyi, kamu borçları, ekonomik büyüme gibi büyüklükler incelenmiştir. Bu çalışmalarda oluşturulan modellerde gelir dağılımı ile ilgili değişkenler de kullanıldığı için, kamu harcamaları ile gelir dağılımı ilişkisini açıklayan çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu nedenle bu çalışmalar da incelenmiştir.

Hem Türkiye'de, hem de diğer ülkelerde yapılan çalışmalar, transfer harcamalarının, özellikle de sosyal amaçlı transfer harcamalarının etkisine yoğunlaşmıştır. Çünkü kullanım amacı bakımından, gelir dağılımı üzerinde etkide bulunması gereken harcama kalemleri bunlardır. Eğitim ve sağlık harcamaları üzerinde duran çalışmaların sayısı da fazladır. Bu nedenle yaptığımız sınıflandırmada “bir bütün olarak kamu harcamalarının”; “transfer harcamalarının” ve “eğitim ve sağlık harcamalarının” gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar ayrı ayrı incelenecektir.

3.1.1. Bir Bütün Olarak Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Türkiye'ye ait çeşitli dönemleri kapsayan verilerle, bir bütün olarak kamu harcamalarının etkilerini değerlendiren çeşitli çalışmalar aşağıda özetlenmiş ve tablo haline getirilmiştir.

Türkiye'de 1980–2015 yılları arasında kamu harcamalarının gini katsayısı üzerindeki etkisini regresyon analizi ile ölçen Öz (2017) çalışmasında veriler 1980–2001 ile 2002–2015 olmak üzere 2 dönem halinde incelenmiştir. Birinci döneme ait Gini değerleri, Türkiye'de eksik olan Gini katsayılarına Teksas Eşitsizlik Enstitüsü tarafından

geliştirilen eşitsizlik değerleri ikame edilerek oluşturulmuştur. Bu dönemde, faiz harcamaları haricindeki transfer harcamalarının ağırlıklı olarak sosyal yardımlardan oluştuğu ve gelir dağılımını düzenlemede en etkili kalem olduğu bulunmuştur.

Çalışmaya göre, 2002 ve sonrasında kamu harcamalarının gini üzerinde vergilere göre daha etkin olduğu ve yine bu dönemde de faiz harcamaları haricindeki transfer harcamalarının en etkili kalem olduğu bulunmuştur.

Analizde cari, transfer ve yatırım harcamaları şeklinde ekonomik bir sınıflandırma yapılmıştır. Cari harcamalar ve transfer harcamaları gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir. Transfer harcamaları cari harcamalardan daha etkilidir. İncelemeye konu 1. Dönemde cari harcamaların etkisi daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Yatırım harcamaları için ise, her iki dönemde de, miktarının düşük olması nedeniyle, giniyi çok düşük seviyede etkileyen bir katsayı bulunmuştur.

Tayyar (2011) çalışmasında Türkiye için 1980-2009 arasındaki yıllar için regresyon analizi yapılmış, kamu harcamalarının artmasının gelir dağılımı açısından olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 1980-2006 Gini katsayısı verileri için Dumlu ve Aydın'ın "Ekonometrik modellerle Türkiye için 2006 yılı Gini katsayısı tahmini" başlıklı makalesinde yer alan veriler kullanılmıştır. 2006-2009 dönemi Gini katsayısı verileri için TÜİK haber bültenlerine başvurulmuştur.

Kamu harcamaları verilerinin bir bütün olarak analize katıldığı Topuz (2013) ve Bedir (2007) çalışmalarında, kamu harcamaları değişkeninin gini katsayısı üzerinde önemli bir etkide bulunmadığı saptanmıştır. Eğitim harcamaları değişkeninin de kullanıldığı bu çalışmalarda bu harcamaların gini üzerinde belirgin etkisinin olduğu bulunmuştur.

Finansal gelişme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi inceleyen Topuz (2013), 94 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin 1995-2011 yılları arası yıllık verilerini Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (Sistem-GMM) kullanarak analiz etmiştir. Gelir eşitsizliğini ölçmek için kullanılan Gini Katsayısına ait veriler Birleşmiş Milletler Üniversitesi tarafından hazırlanan Dünya Gelir Eşitsizliği Veritabanı'ndan (World Income Inequality Database) elde edilmiştir. Çalışmada gini katsayısı bağımlı değişken

olarak kullanılmıştır. Kişi başı GSYİH büyüme oranı, finansal gelişme gibi değişkenlerin yanında, kamu harcamaları ve ayrıca ülkelerin beşeri sermaye düzeyini temsil etmek amacıyla eğitime katılım oranı da kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Temel hipotezler dışında gelir eşitsizliğini etkilediği düşünülen diğer kontrol değişkenleri içerisinde eğitime katılım oranı değişkeni dışında diğer tüm değişkenlerin istatistiksel olarak anlamsız olduğu bulunmuştur. Eğitime katılım oranı değişkeni tüm modellerde %1 düzeyinde anlamlıdır ve negatif işarete sahiptir. Dolayısıyla eğitime katılım oranının ya da eğitim seviyesindeki artışların düşük gelirli ülkelerde gelir eşitsizliğini azalttığı yorumu yapılmıştır. Diğer taraftan, kamu harcamaları ve kişi başı GSYİH büyüme oranı değişkenleri için bulunan katsayıların anlamsız olmasına rağmen negatif işarete sahip olması, bu değişkenlerdeki artışların da düşük gelirli ülkelerde gelir eşitsizliğini azaltıcı etkiye sahip olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Yüksek gelirli ülkelerle ilgili olarak ise, modellerin çoğunda pozitif katsayıya sahip olan değişkenin bazı modellerde anlamlı sonuçlar vermesine rağmen kamu harcamalarına ait sonuçların net olmadığı bulunmuştur.

Bedir (2007), Türkiye’de 1980-2006 arası dönemde kamu borçlarının gelir dağılımına etkilerini en küçük kareler (EKK) yöntemi ile incelemiş ancak eğitim harcamalarının etkisi üzerinde de durmuştur. Kullanılan bağımsız değişkenler: Toplam borç stoku /GSYİH, iç borç stoku/ GSYİH, dış borç stoku/ GSYİH, kişi başına gelir, işsizlik oranı, kamu harcamaları/GSYİH, Eğitim harcamaları/GSYİH’dir. Bağımlı değişken olarak ise Gini katsayısı kullanılmıştır. Gini katsayısı, UNDP’nin 2002-2003-2004-2005 İnsani Gelişme Raporları (Human Development Report- HDR) ve Nationmaster internet adresinden elde edilmiştir. Kamu harcamaları değişkeninin Gini katsayısı üzerindeki etkisi negatif yönlüdür, fakat söz konusu ilişki istatistik olarak %10 önem düzeyinde anlamlı değildir.

Eğitim harcamalarının Gini katsayısı (gelir dağılımı) üzerindeki etkisi beklendiği gibi negatiftir (pozitiftir) yönlüdür ve sözkonusu ilişki %5 önem düzeyinde anlamlıdır. Bütçeden eğitim harcamalarına ayrılan payın artmasıyla eşitsizliğin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim harcamalarında 1 birimlik artış Gini katsayısını 1.643574 birim azaltmaktadır. Yani, diğer değişkenler sabit kalmak şartıyla, eğitim harcamalarındaki %1’lik artış (azalış) Gini katsayısını %0.19 oranında azaltmaktadır (arttırmaktadır).

Çalışmaya göre, Türkiye’de 2002 yılından itibaren bütçeden eğitime ayrılan payın arttığı görülmektedir. Dolayısıyla, eğitim ve gelir dağılımı eşitsizliği arasında elde edilen ters yönlü ilişkinin hem literatür ile hem de Türkiye verileri ile uyumlu olduğu yorumu yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, gelir dağılımı eşitsizliğini en yüksek oranda açıklayan değişken, bütçeden eğitime ayrılan paydır. Bütçeden eğitime ayrılan pay ne kadar yüksekse gelir dağılımında iyileşme o oranda yüksek olacaktır.

Tablo 1: Bir Bütün Olarak Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Türkiye İçin Yapılmış Çalışmalar

ÇALIŞMA	ÖRNEKLEM	DEĞİŞKENLER	YÖNTEM	BULGU
Öz (2017)	Türkiye 1980 – 2015	Kamu Harcamaları- Gelir Dağılımı	Regresyon analizi	Olumlu Etki
Tayyar (2011)	Türkiye 1980-2009	Kamu Harcamaları- Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi	Olumlu Etki
Topuz (2013)	94 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke 1995-2011	Kamu Harcamaları -Gelir Eşitsizliği	Sistem-GMM	Gelişmiş Ülkeler: Etki Belirsiz Düşük Gelirli Ülkeler: Olumlu Etki
Bedir (2007)	Türkiye 1980-2006	Kamu Harcamaları- Gelir Dağılımı Eğitim Harcamaları-Gelir Dağılımı	EKK	Kamu Harcamaları-Gelir Dağılımı: Olumlu Etki Eğitim Harcamaları-Gelir Dağılımı: Olumlu Etki

3.1.2. Kamu Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Kamu transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar genellikle gelir dağılımını iyileştirmesi beklenen kamu sosyal transfer harcamaları, sosyal güvenlik harcamaları gibi sosyal nitelikli kamu transfer harcamalarının etkilerini incelemiştir. Bahtıyar (2010) ise cari ve transfer harcamalarının etkisini incelemiş, faiz harcamaları kaleminin beklendiği şekilde gelir dağılımı düzenlemede olumsuz etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu çalışmalar aşağıda özetlenmiş ve tablolatırılmıştır.

Yücel (2011) çalışmasında Türkiye’de 2002-2009 yılları arasında kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluğu azaltıcı etkisi ölçülmüştür. Bağımsız değişken olarak, yoksulluğu düşürmek için kullanılan kamu sosyal transfer harcamaları; bağımlı değişken olarak; cinsiyete göre kadın, erkek; kır-kent yoksulluğu; ekonomik faaliyetlere göre tarım, sanayi, hizmet, işsizler ve ekonomik olarak aktif olmayanlar; işteki duruma göre ücretli-maaşlı, yevmiyeli, işveren, kendi hesabına, ücretsiz aile işçisi ve iş arayanlar ve eğitim kullanılmıştır. Zaman Serisi ile Klasik En Küçük Kareler Yöntemi kullanılarak modelleme oluşturulmuş kurulan basit doğrusal regresyon analizi ile kamu sosyal transfer harcamalarının gelir dağılımını iyileştirdiği bulunmuştur.

Baylan (2014), Türkiye’de 1975-2010 yılları arasında sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini vektör otoregresyon (VAR) modeli ile analiz etmiştir. Çalışma sonuçları Johansen eş bütünleşim analizi ve hata düzeltme modeli ile yorumlanmıştır. Sosyal güvenlik harcama değişkeni olarak sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferlerin gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranı; gelir dağılımı değişkeni olarak ise Theil İndeksi ve büyüme değişkeni olarak da TÜİK verilerine göre uyumlaştırılmış 1998 fiyatlarıyla reel gayri safi yurtiçi hasılanın logaritmik farkı (GDP) kullanılmıştır. Sonuç olarak, uzun dönemde, sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımını olumsuz etkilediği bulunmuştur. Bu ilişkinin, Türkiye’deki sosyal güvenlik sisteminin yapısı ile harcama sistemi değerlendirilerek açıklanan nedenlerinden bazıları şunlardır: Toplumun büyük bir kesiminin sosyal güvenlik kapsamı dışında tutulmuş olması, yapılan transferlerin kamuya yük getirmesi, suistimallerin yüksek olması; kişisel gelirden çok

hanehalkı gelirinin öne çıkması, Kamu sosyal güvenliğinin aile içi dayanışma ve aile desteğinden sonra gelmesi, ücretsiz aile işçiliğinin yüksek olması, işgücüne katılım oranının düşük olması, vb.

Hazman (2011), Türkiye’de 1980-2005 yılları arasında sosyal güvenlik harcamaları ve gelir dağılımında adalet arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Yıllık verilerle yapılan çalışmada Hata Düzeltme Modeli kullanılmış, kamu harcamaları da analize dahil edilerek sonuçlar incelenmiştir.

Öncelikle birim kök sınaması yapılarak kullanılan serilerin durağanlık araştırması yapılmıştır. Bunun için ADF (Augmented Dickey Fuller) Birim Kök Testi kullanılmıştır. Durağan olmadığı anlaşılan seriler durağan hale getirilerek Hata Düzeltme Modeli uygulanarak analiz yapılmıştır. Analizde, Gini katsayısı, sosyal güvenlik harcamalarının GSMH içindeki payı ile toplam kamu harcamalarının GSMH içindeki payı değişken olarak kullanılmıştır.

Sonuç olarak gelir dağılımından kamu harcamasına doğru ve sosyal güvenlik harcamaları payından kamu harcamasına doğru tek yönlü nedensellik olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, sosyal güvenlik harcamalarının artmasının kamu harcamalarındaki gerçek artış nedenlerinden biri olduğu yorumu yapılmıştır. Ayrıca, gini katsayısının artmasıyla gelir dağılımını iyileştirme politikalarının kamu harcamalarını artırabildiği bulunmuştur.

Sarısoy ve Koç (2010) çalışmasında, Türkiye’de 2002–2007 yıllarını kapsayan dönemde bağımlı değişken olarak kamu sosyal transfer harcamaları kullanılmış ve cinsiyet, sosyo-ekonomik ve çalışma grupları ile eğitim durumları gibi farklı bağımsız değişkenlerin üzerindeki etkisi regresyon analizi ile araştırılmıştır. Zaman serisi kullanarak yapılan modellemeyle yapılan analiz sonucunda, yoksulluğu azaltmak için kullanılan kamu sosyal transfer harcamalarının bazı kesimlerdeki yoksulluğu azaltma etkisinin son derece yüksek olduğu halde, özellikle yoksulluğun yüksek olduğu kesimler için etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yoksulluğun yüksek olduğu tarım sektörü ve kırsal kesim için özel stratejilerin geliştirilmesi gerektiği önerisine yer verilmiştir.

Ayrıca yapılan çalışmada, eğitim düzeyindeki artışın yoksulluğu azaltıcı etkide bulunduğu tespit edilmiştir.

Türkiye için Kuznets hipotezinin test edildiği Bahtiyar (2010) çalışmasında Türkiye için 1963-2006 arasını kapsayan 33 yıllık verilerle, regresyon ve EKK yöntemi uygulanarak ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki incelenmiştir. Serilere uygulanacak birim kök testlerinde Arttırılmış Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller,ADF) yöntemi kullanılmıştır. Kullanılan değişkenler: İlkokul diploması alanların nüfusa oranı, Cari ve transfer harcamaları toplamının GSMH'ye oranı, Türkiye'de kişi başına düşen TL cinsinden reel gelir, nüfus artış hızı, gini katsayısı, ekonomideki net kredi hacminin GSMH'ye oranı, genel lise sayısıdır. Devletin cari ve transfer harcamalarının GSMH'ye oranındaki artışın gelir dağılımının durumunu kötüleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak Türkiye'de kamu harcamalarının içerisinde transfer harcamaları dikkate alınarak, faiz ve faiz ile ilgili ödemelerin, transfer harcamalarının içinde önemli bir paya sahip olması nedeniyle gelir dağılımı üzerinde böyle bir etkinin ortaya çıktığı yorumu yapılmıştır.

Tablo 2: Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Türkiye İçin Yapılmış Çalışmalar

ÇALIŞMA	ÖRNEKLEM	DEĞİŞKENLER	YÖNTEM	BULGU
Yücel (2011)	Türkiye 2002-2009	Kamu Sosyal Transfer Harcamaları-Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi Zaman Serisi En Küçük Kareler Yöntemi	Olumlu Etki
Baylan (2014)	Türkiye 1975-2010	Sosyal Güvenlik Harcamaları-Gelir Dağılımı	Var Modeli Johansen Eş Bütünleşim Analizi	Olumsuz Etki
Hazman (2011)	Türkiye 1980-2005	Sosyal Güvenlik Harcamaları/Gelir Dağılımı	ADF Hata Düzeltme Modeli	Olumlu Etki

Sarısoy ve Koç (2010)	Türkiye 2002–2007	Kamu Sosyal Transfer Harcamaları-Yoksulluk	Regresyon Analizi	Yoksul Kesimler:Etkisiz Yoksul Olmayan Kesimler:Olumlu Etki
Bahtıyar (2010)	Türkiye 1963-2006	Cari ve Transfer Harcamaları-Gelir Dağılımı	Regresyon EKK ADF	Olumsuz etki

3.1.3. Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Türkiye için yapılan çalışmalarda, eğitim ve sağlık gibi harcama kalemlerinin gelir dağılımı ile ilişkisini inceleyen çalışmalar mevcuttur. Aksoğan ve Elveren (2012), savunma harcamalarını da analize dahil etmiştir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda incelenmiş ve tablo halinde özetlenmiştir.

Aksoğan ve Elveren (2012) çalışmasında, Türkiye için 1970-2008 yılları arasında, savunma, eğitim ve sağlık harcamaları ile büyümenin gelir dağılımı ile ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada Theil indeksi ile oluşturulmuş gelir eşitsizliği, savunma harcamaları, ücret eşitsizliği, sağlık harcamaları, eğitim harcamaları ve büyüme değişkenleri kullanılmıştır. Johansen yöntemi ile serilerin eşbütünleşik olup olmadığı bulunmuş, daha sonra hata düzeltme modeli uygulanarak kısa dönemli ilişki tespit edilmiş, ve Granger nedensellik testi ile değişkenler arasındaki ilişkinin yönü tespit edilmiştir. Bu çalışmada, literatürden farklı olarak, eğitim harcamalarının gelir dağılımı üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılığın sebebi olarak, Türkiye’de ilk ve orta eğitim için ayrılan harcamaların yetersiz olması, bölgeler arasında eğitim kalitesi farklılıkları, bu alanda özel sektör harcamalarındaki artışın kamu harcamalarından fazla olması ve yüksek öğrenime erişimde fırsat eşitliğinin olmaması gibi etkenler sıralanmıştır. Savunma harcamalarının da gelir dağılımına olumsuz etkisinin olduğu; ancak, sağlık harcamalarının gelir dağılımını olumlu etkilediği bulunmuştur.

Türkiye üzerine yapılan çalışmalardan bir diğeri de Akbulut (2015)'tir. Bu çalışmada Türkiye'de 1994-2013 arasındaki dönemde eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi regresyon analiziyle değerlendirilmiş, En Küçük Kareler Yöntemi (EKK) ile veri analizi yapılmıştır. Oluşturulan modelde gini katsayısı bağımlı değişken olarak alınmış, 1994- 2005 yılları arası gini katsayısı verileri Dumlu ve Aydın (2008) çalışmasından elde edilmiştir. Kullanılan bağımsız değişkenler ise eğitim harcamaları (yükseköğretim) harcamaları sağlık harcamaları iç faiz ödemeleri (GSYH yüzdesi olarak) ve enflasyondur (TÜFE, Yıllık Ortalama Enflasyon). Kamu sağlık harcamalarının gini katsayısının %0,016 azalttığı, yani gelir dağılımını olumlu etkilediği; yükseköğretim kurumlarına yapılan harcamaların ise gini katsayısını %0,07 artırdığı, yani gelir dağılımını olumsuz etkilediği bulunmuştur.

Duman (2008)'e göre ise, Türkiye'de gelir dağılımındaki eşitsizliğin düşmesi, kısmen eğitim düzeyinin iyileşmesinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada 1987-2005 yılları arasında eğitim harcamaları GSYH'nın yüzdesi olarak alınmış, 1992 yılında eğitim harcamalarının, bütçenin %20'sine ulaşacak şekilde en yüksek noktaya ulaştığı görülmüştür. Çalışmada özel ve devlet harcamalarının özellikleri araştırılmıştır. Eğitim harcamaları, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere üçe ayrılmıştır. Eğitimin (schooling) eşitsizlik üzerindeki etkilerini anlamak için ortalama okula gitme oranı, gelir grupları arasında eğitimin dağılımı ve eğitim harcamaları değerlendirilmiştir. Türkiye'de incelemeye konu dönemde ilköğretim ve ortaöğretim harcamalarının giderek azalırken yükseköğretime giden harcamaların arttığı tespit edilmiştir. Bu durumun gelir grupları arasındaki farkı artırdığı ifade edilmiştir. İlköğretim ve ortaöğretime giden kamu harcamalarının hem bireysel hem de sosyal anlamda çok fazla katkısı vardır. Ancak yükseköğrenim harcamalarının faydası daha çok bireyseldir. Kurulan regresyon analizinde, eğitim düzeyine yapılan yatırımın maliyeti, bağımlı değişken; bir sonraki eğitim kategorisine geçmek için gerekli yıl sayısı, eğitim kategorisi, özel maliyetler ve sosyal maliyetler bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

Türkiye dâhil seçilmiş 25 OECD ülkesinde 1980-2008 yılları arasında, kişi başına düşen eğitim harcamaları, işgücü başına düşen milli gelir düzeyi ve Gini değişkenlerine ilişkin veriler kullanılarak yapılan Yardımcıoğlu (2012) çalışmasında, Panel Eşbütünlüme,

Panel FMOLS, Panel DOLS ve Panel Nedensellik metotları kullanılmış ve eğitimin ekonomik büyümeyi, kişisel geliri ve gelir dağılımını ne yönde etkilediği araştırılmıştır. Eğitim harcamaları ile gini katsayısı arasında hem kısa hem de uzun dönemde çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Tablo 3: Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Türkiye İçin Yapılmış Çalışmalar

ÇALIŞMA	ÖRNEKLEM	DEĞİŞKENLER	YÖNTEM	BULGU
Aksoğan ve Elveren (2012)	Türkiye 1970-2008	Savunma-Eğitim-Sağlık Harcamaları-Gelir Dağılımı	Johansen Eşbütünleşme Testi Hata Düzeltme Modeli Granger Nedensellik Testi	Savunma Harcamaları: Olumsuz Etki Eğitim Harcamaları: Olumsuz Etki Sağlık Harcamaları: Olumlu Etki
Akbulut (2015)	Türkiye 1994-2013	Yükseköğretim ve Sağlık Harcamaları-Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi En Küçük Kareler Yöntemi	Yükseköğretim: Olumsuz Etki Sağlık Harcamaları: Olumlu Etki
Duman (2008)	Türkiye 1987-2005	Eğitim Harcamaları-Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi	İlköğretim ve Orta Öğretim: Olumlu Etki Yüksek Öğretim: Olumsuz Etki
Yardımcıoğlu (2012)	Türkiye Dâhil Seçilmiş 25 OECD Ülkesi 1980-2008	Kamu Eğitim Harcamaları-Gelir Dağılımı	Panel Eşbütünleşme Panel FMOLS Panel DOLS Panel Nedensellik	Olumlu Etki

3.2. DİĞER ÜLKELER İÇİN YAPILAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Kamu harcamaları ile gelir dağılımı ilişkisini açıklamak amacıyla Dünyada yapılan çalışmalar genellikle Latin Amerika ülkeleri gibi, gelir dağılımı eşitsizliğinin yüksek olduğu gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için yapılmıştır. Bu ülkelerde gelir eşitsizliği sorunu, hem toplumsal hem ekonomik olarak büyük önem arz etmektedir. Gelir dağılımını iyileştirmek amacıyla uygulanabilecek etkin politikalar arayışında olan bu ülkeler, kamu harcama politikalarını da geliri yeniden dağıtmak amacıyla kullanmaktadır. Bazı çalışmalarda farklı ülke gruplarına ait verilerle karşılaştırmalı analiz yapılmış, bazılarında ise tek bir ülke verileri incelenmiştir. Gelişmiş ülkelere harcama politikalarının veya bir bütün olarak vergi-harcama sistemlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Çalışmalar farklı dönemleri kapsamaktadır.

Yapılan ampirik çalışmalarda, uygulanan politikaların etkinliği de tartışılmıştır. Genellikle gelişme ülkelerde kamu harcama politikalarının gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere göre geliri yeniden dağıtmakta daha etkin olduğu anlaşılmıştır. Birçok çalışmanın sonucunda ortaya çıkan sosyal amaçlı kamu harcamalarının diğer kamu harcamalarına göre geliri dağıtmada daha etkin olması ise beklenen bir durumdur.

3.2.1. Bir Bütün Olarak Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

15 Batı Avrupa ülkesi (EU15) ve 4 Doğu Avrupa ülkesi (Estonya, Macarista, Polonya, Slovenya) olmak üzere 19 AB ülkesi verilerini inceleyen Paulus vd., (2009b), Vergi-harcama sisteminin gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada mikrosimulasyon yöntemi kullanılmış, gelir eşitsizliği gini ve yoksulluk oranı endeksi ile ölçülmüştür. 6 ülke için 2005, 8 ülke için 2003, 8 ülke için 2001 verileri kullanılmıştır Transferler tüm ülkelerde dağılımın en alt kesimi için gelirin büyük kısmını oluşturur. Emekli maaşları piyasa gelirin içerisinde değerlendirilmiş, gelirden bağımsız transferler geliri dağıtmada en etkili kalemken, gelire bağlı transferler 2. sırada gelmektedir. Sosyal sigorta katkısı, zaten asıl amacı da geliri dağıtmak olmadığından

dolayı, etkisi en küçük olan gruptur. Sosyal yardım harcamaları ve eğitim harcamaları en etkili transferlerdir. Konut yardımları ve destekleyici emeklilik yardımları (gelire bağlı) da yıllık analizde etkilidir. Yaşam boyu perspektifte ise çoğu transfer harcamasının etkisi daha azdır. Sadece maluliyet yardımları uzun dönemde daha etkilidir. Bunun sebebi, yıllık bazda bakıldığında maluliyet yardımı alanların en fakir kesim olmaması ve maluliyetin uzun dönemde kazanma kapasitesinde bir düşüş anlamına gelmesidir.

Roine vd. (2009) çalışmasında 16 ülke için tüm 20. yüzyıl verilerin kullanıldığı veri seti ile regresyon analizi yapılmıştır. First Differenced GLS (FDGLS) ve Dynamic First Differences (DFD), yöntemleri kullanılmış ve her iki yöntemle de sonuçlar benzer çıkmıştır. Yapılan çalışmada hanehalkı gelir grubuna göre 3'e ayrılmıştır: Zengin (P99-100), orta üstü sınıf (P90-99), ve nüfusun geri kalanı (P0-90). Bu grupların gelirden aldığı pay değişken olarak kullanılmıştır. Gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme, finansal kalkınma, merkezi kamu harcamaları, en yüksek marjinal vergi oranları ve kamunun büyüklüğü arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmanın sonunda elde edilen bulgulara göre merkezi kamu harcamalarındaki artış, en düşük gelirli olanların bulunduğu grubun gelirlerini artırır, orta gelirli olanların bulunduğu gruptakilerin gelir paylarını azaltır ama en yüksek gelir grubunu etkilemez.

Tayvan'da 1980 öncesinde gelir dağılımının iyileşip 1980 sonrasında kötüleşmesinin nedenlerinin araştırıldığı Jao (2000) çalışmasında regresyon analizi ile, kamu harcamaları ve sosyal yardım programları ve sosyal güvenliğe yönelik kamu harcamalarının gelir eşitsizliğini azaltmaya yardımcı olduğu bulunmuştur. Çalışma 1970-1990 dönemini kapsamaktadır.

28 OECD ülkesinde 1995-2010 arasındaki verilerle, kamu harcama ve vergi politikalarının yeniden dağıtıcı etkisi veri zarflama analizi (Data Envelopment Analysis (DEA)) ve panel regresyon analizi ile inceleyen Kyriacou vd., (2016) çalışmasında, benzer harcama ve vergi düzeyleri olduğu halde farklı yeniden dağılım sonuçları olan ülkeler karşılaştırılarak yeniden dağılım politikalarının etkinliği tartışılmıştır. Harcama politikalarının gelir dağılımını düzeltmede önemli rolü olduğu bulunmuştur. Toplam harcama ve toplam vergiler GSYH'nin bir yüzdesi olarak alınmıştır. Bu değişkenler

Eurostat ve OECD istatistiklerinden alınmıştır. Çalışmada, piyasa gelirine göre gini katsayısı, net gelire göre gini katsayısı, görel ve mutlak yeniden dağılım katsayıları, kişi başına düşen GSYH, kamu harcamaları, vergiler, eğitim eşitsizliği, refah rejimi gibi değişkenler kullanılmıştır.

1970-2000 yılları arasında, ABD illeri ve belediyelerinin verileri ile yapılan Boustan vd. (2010) çalışmasında eğitim harcamaları üzerinde durulmuştur. Eşitsizlik arttıkça kamu harcamalarının da arttığı bulunmuş ancak kamu harcama programlarının bir bütün olarak gelir dağılımını iyileştirmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç ABD'deki gittikçe artan gelir uçurumu ile tutarlıdır. Şehirlerde gini katsayısındaki 5 puanlık artış için kişi başına düşen kamu harcaması miktarı 63 USD artmıştır. Kurulan regresyon analizinde, kullanılan bağımlı değişken toplam harcamalar; bağımsız değişkenlerden ilki gini katsayısı, ikincisi ise nüfus, demografik vb. faktörlerden etkilenen, şehre özgü nitelikleri tanımlayan bir katsayıdır.

Bargain ve Callan (2007) çalışmasında Mikrosimülasyon yöntemi ve ayrıştırma yaklaşımı uygulanarak, vergi-harcama politikalarının 12 Avrupa ülkesinde, 1994-2001 yılları arasında gelir dağılımını iyileştirdiği bulunmuştur. Gelir dağılımı ölçütü olarak gini ve Atkinson endeksi ile P 90/10, P 90/50 ve P 50/10 eşitsizlik ölçütleri kullanılmıştır. 2 ülke için tam ayrıştırma (full decomposition) uygulandığında, İrlanda ve Fransa için, politikaların çok etkili olduğu bulunmuştur. Fransa'da politikaların geliri eşitleyici ve görel gelir yoksulluğunu azaltıcı etkisi bulunmuştur. Fransa'da politika değişikliği gelir dağılımını iyileştiren temel nedendir. İrlanda için ise, gelir eşitsizliği başka nedenlerden dolayı azalmaktadır. Örneğin, işsizlik düştüğü için brüt gelirin dağılımı değişmiştir.

1998-2001 yılları arasında, Birleşik Krallık için yapılan çalışmada Bargain (2009), mikrosimülasyonla oluşturulmuş dağılımlar ile, eşitsizlikteki zaman değişimi, vergi-harcama politikalarındaki değişikliklerin doğrudan etkisi ve piyasa gelir eşitsizliğindeki değişiklikler gibi diğer etkenlerin katkıları olmak üzere ikiye ayırmıştır. Gelir dağılımındaki değişimler gini ve Atkinson endeksi ile P 90/10, P 90/50 ve P 50/10 eşitsizlik ölçütleri kullanılarak ölçülmüştür. Çalışmada, gelir dağılımında oluşabilecek

olası bozulmanın, vergi-harcama politikaları ile önüne geçilmiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu politikalar ginide 1.6 puan düşüşe yol açmıştır.

Latin Amerikan mali sisteminin yeniden dağıtıcı etkisini inceleyen çalışmada Goni vd. (2011), gelir dağılımı ölçütü olarak gini katsayısını kullanmıştır. Yansıma analizi kullanılarak başlıca Latin Amerika ülkeleri (Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Meksika, Peru) ile endüstrileşmiş ülkeler karşılaştırılarak endüstrileşmiş ülkelerde (15 batı Avrupa ülkesi) yeniden dağıtıcı etkinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Avrupa ülkeleri için EUROMOD verileri, Latin Amerika ülkeleri için 1997-2004 arası Lindert, Skoufias, Shapio (2006) verileri kullanılmıştır. Mali sistemin her iki ülke grubunda farklı etki göstermesinin nedenlerinden biri, Latin Amerika ülkelerinde transferlerin az etkili olmasıdır. Endüstrileşmiş ülkelerde yeniden dağılım büyük oranda transferlerle sağlanır. Transferlerin yeniden dağıtıcı etkisi diğer mali araçlara göre daha fazladır. Latin Amerika’da transferler daha az kullanılmıştır. Latin Amerika için ayrıca, aynı transferlerin geliri dağıtmada nakdi transferlere göre daha etkili olduğu bulunmuştur. Yaşam boyu gelir yerine yıllık gelirlerle çalışıldığı için, eğitim ve sağlık gibi sosyal harcamaların potansiyel etkilerinin gözardı edildiği belirtilmiştir. Bu harcamalar fakirler tarafından bir servet birikimine ve dahası gelecekteki piyasa gelirinin dağılımına etkisi olabilir. Kamu harcamalarının içerisinde transferlerin payının az olması ve bu transferlerin de iyi hedeflenmemiş olması Latin Amerika ülkelerindeki durumu açıklamaktadır.

Tablo 4: Bir Bütün Olarak Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Diğer Ülkeler İçin Yapılmış Çalışmalar

ÇALIŞMA	ÖRNEKLEM	DEĞİŞKENLER	YÖNTEM	BULGU
Paulus vd. (2009b)	19 AB ülkesi 2001-2005	Kamu Harcamaları-Gelir Dağılımı	Mikrosimulasyon Yöntemi	Olumlu Etki
Roine vd. (2009)	16 ülke 20. yy.	Merkezi Kamu Harcamaları-Gelir Dağılımı	FDGLS DFD	Kısmen Olumlu Etki

Jao (2000)	Tayvan 1970-1990	Kamu Harcamaları-Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi	Olumlu Etki
Kyriacou, Muinelogallo, Roca-Sagalés (2016)	28 OECD ülkesi 1995-2010	Kamu Harcamaları-Gelir Dağılımı	DEA Panel Regresyon Analizi	Olumlu Etki
Boustan vd. (2010)	ABD İlleri ve Belediyeleri 1970-2000	Kamu Harcama Programları-Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi	Etkisiz
Bargain ve Callan (2007)	12 Avrupa Ülkesi 1994-2001	Vergi/Harcama Politikaları-Gelir Dağılımı	Mikrosimülasyon Yöntemi Ayrıştırma Yaklaşımı	Olumlu Etki
Bargain (2009)	Birleşik Krallık 1998-2001	Vergi/Harcama Politikaları-Gelir Dağılımı	Mikrosimülasyon	Olumlu Etki
Goni vd. (2011)	6 Latin Amerika Ülkesi 15 Batı Avrupa Ülkesi 1997-2004	Kamu Harcamaları – Gelir Dağılımı	Yansıma Analizi	Olumlu Etki- Batı Avrupa Ülkelerinde Daha Yüksek Etki

3.2.2. Kamu Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Sübvansiyon politikalarının gelir dağılımına etkilerini inceleyen çalışmalar nispeten azdır. Bu çalışmalardan biri Del Granado vd. (2012)'dir. Bu çalışmada Afrika, Amerika, Asya-Pasifik ve Orta Doğu'da toplam 21 ülkede 2005-2009 yılları arasında yakıt sübvansiyonlarının hanehalkı refahı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Regresyon analizi ile, yakıt sübvansiyonlarının farklı gelir grupları üzerinde ortalama etkisi ölçülerek gelir dağılımı üzerindeki etkiler bulunmuştur. Her bir yakıt ürününün her bir hanenin bütçesinde ayırdığı pay hesaplanarak, ilgili yakıtın fiyatının hanehalklarının gelirinde ne kadar değişime yol açtığı bulunmuştur. Yakıt fiyatlarındaki düşüşten

yüksek gelirliler daha çok faydalanmaktadır. Çünkü toplam gelirdeki ve tüketimdeki payları yüksektir. Bu nedenle yakıt sübvansiyonu düşük gelirlileri yakıt fiyatlarındaki artıştan korumak için etkili bir politika değildir.

Birleşik Krallıkta 2007-2008 yıllarında yüzde paylar analizi ile, eşitsizliği azaltmada en etkili kalemin nakit transferler olduğunu bulan Barnard (2009) çalışmasında Mc Clements denklik ölçeği kullanılmıştır. Sağlık ve eğitim hizmetleri gibi kamu tarafından bedelsiz sunulan veya sübvansiyon edilen aynı transferler de eşitsizliği azaltmaktadır. Gelir düzeyi arttıkça bu transferlerin kademeli olarak azalması bunu gösterir. Harcama kalemleri hanehalkı gelirinin yüzde payı olarak ifade edilmiş, gelir dağılımını ölçmek için gini katsayısı kullanılmıştır.

Bovenberg vd. (2012), 1994–2002 yılları arasında Danimarkanın %10'luk örnek popülasyonu için yaşam boyu gelir verilerini kullanarak regresyon analizi yapmıştır. Yıllık perspektifte, sosyal yardım ve eğitim harcamalarının, gelir dağılımı açısından en etkili transfer kalemleri olduğu görülmüştür. Konut transferleri ve (gelire bağlı) destekleyici emeklilik yardımları da etkilidir. Yaşam boyu perspektifinden bakıldığında ise, çoğu transfer harcamalarının etkisinin daha az olduğu görülür. Maluliyet yardımları, konut ve işsizlik yardımları bundan istisnadır. Transfer harcamaları gelirin yüzde oranı olarak analize dahil edilmiştir. Yeniden dağılımı gösteren katsayılar konsantrasyon eğrisinden yola çıkılarak hesaplanmıştır. Konsantrasyon eğrisi, gelirden aldıkları paylara göre bölünmüş nüfusun ne kadar transfer harcaması elde ettiğini gösteren bir diyagramdır. Konsantrasyon eğrisi ve yeniden dağılım endeksi yıllık ve yaşam boyu harcanabilir gelirin dağılımından hareketle tahmin edilmiştir. Yeniden dağılım endeksinin büyük çıkması, transfer harcamasının geliri yeniden dağıtıcı etkisinin yüksek olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Gelişmekte olan 10 ülkede, 1970-2000 arasında 30 yıllık dönemde, gelişmekte olan ve geçiş ekonomileri için sınırlı miktardaki verilerle yapılan analizde Chu vd. (2000), vergi ve transfer politikalarının ginideki artışı azaltmadığı sonucuna ulaşmıştır. Endüstrileşmiş ülkeler ise transfer harcamalarını etkili bir araç olarak kullanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde eğitim, sağlık ve transfer programları gelir dağılımını iyileştiricidir, ancak bunların hepsi iyi hedeflendirilmemiştir. Çalışmada, kamu transfer

programlarının etkisinin tam olarak ölçülemeyeceği, gelişmekte olan ülkelere ait vergi ve transferlerin etkisini değerlendirmek için yeterince veri olmadığı belirtilmiştir (Chu vd., 2000:36). Çalışmada regresyon analizi uygulanmıştır. Bağımlı değişken gini (yüzde), bağımsız değişkenler ise ortaöğretime devam oranı (yüzde), şehirleşme (yüzde), geçiş ekonomisi değişkeni, enflasyon değişkeni, ülke değişkeni ve 3 adet 10 yıllık dönem için zaman değişkenidir.

Breceda vd. (2008), Latin Amerika'da 7 ülke (Arjantin, Bolivya, Kolombiya, Honduras, Meksika, Nikaragua ve Peru) ile Birleşik Krallık ve ABD ile karşılaştırmalı olarak yapılan analizde, 1990-2004 arası veriler kullanmıştır. Çalışmada yansımaya analizi kullanılmıştır. Sosyal harcamalar, sağlık ve eğitim harcamaları, doğrudan transferler, emekli maaşları, konut yardımları, sosyal güvenlik harcamaları gibi harcamaları kapsar. Latin Amerika'da sosyal harcama düzeyi Avrupa ülkelerinden daha düşük olmakla beraber, ABD'dekine yakındır. Latin Amerika'da harcama düzeyi ve harcamaların geliri dağıtıcı özelliği düşük olduğu için, en düşük gelir düzeyindekiler bu harcamalardan daha az faydalanır. En düşük gelir düzeyindeki gruba giden harcama miktarı, Latin Amerika'da GSYH'nın %9,9'u, ABD'de %10,4'ü, Birleşik Krallıkta ise %20,3'ü kadardır. Sosyal harcamalar (ayni ve nakdi transferleri içerir) Birleşik Krallık'ta en düşük%20'lik gelir grubundakilerin gelir düzeyini %15; en yüksek grubunkini %5 artırmıştır. Latin Amerika ülkelerinin 6'sında tüm gelir grupları için artış oranı %5 civarında iken Honduras'ta sosyal harcamalar gelir dağılımını bozmuştur. ABD'deki durum da Latin Amerika ortalamasına yakındır.

Brezilya için 1960-1990 arası yılların verileri ile yapılan çalışmada Clements (1997), kamu sosyal harcamalarının gelir eşitsizliklerini daha da kötüleştirdiğini bulmuştur. Yüzde paylar analizi ile, gelirden en düşük payı alan %50'lik kesimin ve en yüksek payı alan %20'lik kesimin gelirden aldıkları paylar karşılaştırılmış, gini katsayısında ve kişi başına düşen gelirdeki yıllar itibariyle değişim incelenmiştir. Gelir dağılımının bozuk olmasının en büyük sebeplerinden biri, eğitimde fırsat eşitsizliğinin olmaması, eğitim harcamalarının büyük kısmının yükseköğrenime gitmesidir. Sağlık sektöründe de harcamaların büyük kısmı tedavi edici hizmetlere gider. Bu hizmetlerden de büyük oranda, yüksek gelirli kesim faydalanır. Sosyal sigorta harcamaları da yüksek gelirli kesime daha çok fayda sağlamaktadır.

DeFina ve Thanawala (2002) tarafından, Luxembourg Gelir Çalışması verileri kullanılarak 1969-1997 arasında 17 ülke için regresyon analizi ile yapılan çalışmada elde edilen sonuçlara göre, doğrudan transferler ve vergiler yoksulluğu Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa ve İrlanda'da %90'ın üzerinde; ABD'de ise %48 azaltmıştır. Kullanılan değişkenler gini katsayısı, yoksulluk çizgisinin altında kalan kişilerin toplam nüfusa oranı olan yoksul kişi oranı endeksi (headcount rate), yoksulların yoksulluk çizgisinin üstüne çıkabilmesi için gerekli olan ortalama gelir düzeyini gösteren yoksulluk açığı oranı (poverty gap ratio) ile aynı ve nakdi transferlerin GSYH içindeki payıdır.

Goodspeed (2000)'e göre, eğitim harcamaları büyümeyi doğrudan veya gelir dağılımı ile dolaylı olarak etkileyebilir. Eşitsizlik politik ve yargısal süreçlerin parçası olarak vergi ve harcamada değişimlere yol açabilir. Çalışmada 1973-1997 yılları arasındaki panel veri setleri kullanılarak regresyon analizi yapılmıştır. Gelir eşitsizliğini ölçmek için yoksulluk endeksi kullanılmıştır. Harcama, başlangıç geliri, vergiler ise diğer değişkenlerdir. ABD eyaletlerinde eğitim harcamaları, büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki incelenmiş ve eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif bir şekilde etkilediği, gelir eşitsizliğini ise azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

De Gregorio ve Lee (2002) çalışmasında regresyon analizi ile, 1965-1990 arasında Afrika, Asya, Latin Amerika ve OECD verileri ile (Deininger and Squire, 1996) kamu sosyal harcamalarının gelir eşitsizliğini azalttığı bulunmuştur. Sosyal amaçlı kamu harcamalarındaki %1'lik artış, gini'de % 0,2 düşüğe sebep olur. Bunun iki nedeni vardır: Sosyal kamu harcamaları fakirlere doğrudan gelir artışı sağlayan transferleri içerir. Ayrıca bu yardımlar fakirlerin eğitim ve sağlık gibi, insan sermayesini geliştiren aktivitelere erişimini kolaylaştırır. Böylece uzun dönemde, özellikle de kredi piyasaları eksikse (imperfect), gelir dağılımı olumlu etkilenecektir.

Immervoll vd. (2006), Avrupa Birliğinin eski üyelerinden 15 ülke üzerinde 1993-1998 arası yılların verileriyle yaptıkları çalışmada 3 farklı gelir türünde eşitsizliği ölçmek için Gini katsayısını kullanmışlardır: Piyasada oluşan gelir, piyasa geliri artı emekli maaşı, harcanabilir gelir. Çalışmada Mikrosimülasyon yöntemi kullanılmış, vergi ve transferlerin yeniden dağıtıcı etkisi; vergi veya transferden sonraki gelirin gini katsayısı

ile önceki gelirin gini katsayısı arasındaki fark ile ölçülmüştür. Çalışmaya dahil hemen hemen tüm ülkelerde, özellikle İskandinav ülkeleri, Avusturya ve Belçika'da, gelirden bağımsız harcamalar gelir dağılımını düzenlemede önemli role sahiptir. İrlanda ve Birleşik Krallık'ta ise gelire bağlı harcamalar daha etkilidir. Vergi-harcama sistemleriyle eşitsizliği azaltmada başarılı olan ülkeler bunu en başta gelirden bağımsız harcamalar ve vergilerle yapar. Finlandiya, Danimarka, Belçika, Avusturya, Lüksemburg ve Almanya'da vergi-harcama sistemi geliri dağıtmada çok etkindir. Ancak bu ülkeler harcanabilir gelirdeki eşitsizliğin en az olduğu ülkelerdir. Yunanistan, İtalya ve Portekiz'de ise yeniden dağılım düşük düzeydedir. Fransa, İsviçre, Hollanda, İrlanda, Birleşik Krallık ve İspanya yeniden dağılım anlamında orta sınıfı oluşturur. Harcanabilir geliri görece olarak daha iyi dağılmış ülkelerde vergi-harcama sisteminin yeniden dağıtıcı etkileri daha fazladır. Yeniden dağıtıcı etkinin büyüklüğü emekli maaşlarının kapsama dahil edilip edilmediğine bağlıdır. Emekli maaşları Avusturya, Almanya, Lüksemburg, Fransa, İspanya ve İrlanda'da piyasa gelirindeki eşitsizliği düzeltmede büyük etkiye sahiptir. Emekli maaşlarının yeniden dağıtım mekanizmasının değil de piyasada oluşan gelirin parçası olarak değerlendirildiği durumda, yeniden dağılımın miktarındaki ülkeler arasındaki sıralama değişir.

Lindert vd. (2006) çalışmasında Latin Amerika ve Karayipler'deki 8 ülkede 1997-2004 yılları arasında kamu tarafından sübvans edilen 56 çeşit transfer harcamasının geliri yeniden dağıtıcı etkisi mikrosimulasyon yöntemiyle incelenmiştir. Kullanılan bağımsız değişkenlerden eğitim, sağlık, sosyal sigorta gibi harcamalar GSYH'nin bir yüzdesi olarak alınmıştır. Gelir eşitsizliği, gini katsayısı, katwani endeksi ve yoğunlaşma oranı endeksi ile ölçülmüştür. Transferlerin sosyal refah etkileri ise distributional characteristic index (DCI) ile ölçülmüştür. Kamu transfer harcamalarının geliri fakir kesime yeniden dağıtmak için etkili bir araç olduğu ancak incelenen örnekte bu şekilde kullanılmadığı, geliri hem zengin hem de fakir kesime dağıttığı bulunmuştur. Bu durumun istisnası, hedeflenmiş nakit transferlerdir. Bu transferler gelirin %75'e yakın kısmını en alt 2 gelir grubuna dağıtmıştır. Sosyal sigortanın etkisi ise azdır, hatta bazı ülkelerde gelir dağılımını bozucu niteliktedir. Bunun iki nedeni vardır: Emek piyasasında kayıtlı olan kesimin fakir kesimi kapsamaması ve yüksek gelirli kesime

sağladığı birim faydanın çok fazla olması. Ayrıca sosyal sigorta tüm kesimlerce ödenen vergiler ile finanse edildiğinden, bu etkiyi desteklemektedir.

Arjantin, Bolivya, Brezilya, Meksika ve Peru için 1948-2006 arasındaki çeşitli verilerle yapılan Lustig (2011) çalışmasında, ülkelere göre değişmekle birlikte, sosyal harcamaların tüm ülkelerde gelir dağılımını iyileştirdiği bulunmuştur. Transferin aynı ya da nakdi oluşuna göre de etkinin büyüklüğü ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Çalışmada standart yansıma analizi kullanılmıştır. Okul öncesi, ilk, orta ve yükseköğrenim için eğitim harcamaları, sağlık harcamaları, gıda yardımı, konut, ulaşım gibi birçok harcama kalemi analizde incelenmiştir. Gini, yoksul kişi oranı endeksi, konsantrasyon katsayısı gibi ölçüm yöntemleri kullanılmıştır.

Martínez-Vázquez vd. (2012) çalışmasında çok değişkenli (multivariate) regresyon analizi kullanılarak, vergi ve bazı harcama politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi Gini katsayısı ile ölçülmüştür. Harcamaların GSYH içerisindeki payları dikkate alınmıştır. 150 ölkelik bir veri seti ile 1970-2009 yılları arasındaki dönemi kapsayan çalışmada, kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmasına göre, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık ve konut harcamalarının hem bireysel hem de kolektif gelir dağılımı üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mello ve Tiongson (2006), mevcut veri durumuna göre 27-56 arasında ülke için karşılaştırmalı olarak yapılan regresyon analizinde, geliri yeniden dağıtıcı kamu harcamalarının düşük gelirli ülkelerde gelir dağılımı üzerinde bütünsel olarak bozucu nitelikte etkisinin olduğu bulunmuştur. Çünkü bu harcamaların hepsi düşük gelirli ülkelere gitmemektedir. Gelir düzeyinin düşük ve gelir dağılımının bozuk olduğu ülkelerde dağılımı düzeltici politikalar da yetersizdir. Çalışmada tekli regresyon analizi (OLS) ve Tobit yöntemi ile regresyon tahminleri yapılmıştır. GSYH'nın oranı olarak ifade edilen sosyal güvenlik ve refah programlarına yapılan kamu harcamaları ile kamu transfer harcamalarının bağımlı değişken, Gini katsayısının ise bağımsız değişken olarak kullanıldığı 2 adet eşitlik oluşturulmuştur. Bu eşitliklere göre yapılan analizde, kişi başına düşen gelirin düşük, eşitsizliğin ise yüksek olduğu ülkelerde yeniden dağıtıcı harcamalara ihtiyaç olduğu ancak uygulanan politikaların gelirin yeniden dağıtma özelliğinin düşük olduğu bulunmuştur. Sermaye piyasasındaki aksaklıkların gelir

eşitsizliği ve yeniden dağıtıcı kamu harcamalarıyla bağlantısını etkilediği varsayımıyla, sermaye piyasasındaki gelişim katsayısının bağımsız değişken olarak alındığı 3. bir eşitlik oluşturulmuştur. Bu eşitlikte gini katsayısı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Tahminlerin kullanılan farklı veri setlerine duyarlılığı test edilmiştir.

Moller (2012) çalışmasında Hesaplanabilir Genel Denge (Computable General Equilibrium, (CGE)) analizi ile Kolombiya’da 2002-2011 arasında nakdi kamu transfer harcamalarının gelir dağılımını bozucu, nakdi olmayan harcamaların ise genellikle gelir dağılımını düzeltici etkisinin olduğu bulunmuştur. Harcamalar GSYH’nin yüzdesi olarak; gelir eşitsizliği ise gini katsayısıyla ölçülmüştür. Yüksek miktardaki emekli maaş ödemeleri en çok zengin kesime yarar sağlamaktadır. Okul öncesi eğitim ve ilköğretim, sübvans edilmiş sağlık sigortası sistemi genellikle gelir dağılımını düzeltici etkide bulunur.

Büyüme, maliye politikası ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkilerin analiz edildiği Muinelo-Gallo ve Roca-Sagalés (2012) çalışmasında, 21 yüksek gelirli OECD ülkesinde 1972-2006 arasındaki dönemde yeniden dağıtıcı harcamaların GSYH’nin büyümesinde ve net gelir eşitsizliğinde azalmaya yol açtığı bulunmuştur. Bu çalışma, maliye politikalarının sonucunda etkinlik-eşitlik değiş tokuşu olduğunu desteklemektedir. Bu değiş tokuşun istisnası olan maliye politikası aracı ise yeniden dağıtıcı özellikte olmayan harcamalardır. Çünkü bu tip harcamalardaki bir kesinti gelir eşitsizliğini azaltırken ekonomik büyümeyi artırır. Yeniden dağıtıcı harcamalar sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, konut harcamaları; yeniden dağıtıcı özellikte olmayan harcamalar ise genel kamu hizmetleri, savunma, kamu düzeni ve güvenliği harcamaları olarak sınıflandırılmıştır. Çalışmada, görünüşte ilişkisiz regresyon (Seemingly Unrelated Regression (SUR)) ve Eşanlı denklemler modeli (Simultaneous Equations Model (SEM)), kullanılmıştır. Kullanılan değişkenler ise gelir eşitsizliği için gini katsayısı; kamu harcamaları için ise geliri dağıtıcı harcamalar ve diğer kamu harcamalarıdır.

Regresyon analizi kullanarak (dinamik panel veri analizi) Niehues (2010), 1993-2007 yılları arasında Avrupa ülkelerinde, kamu harcamalarının gelir eşitsizliğini azalttığını bulmuştur. İşsizlik yardımları ve emekli maaşları en etkili kalemlerdir. Gelire bağlı

transferlerin ise, çalışma şevkini düşüren özelliklerinden dolayı, etkisinin daha az olduğu bulunmuştur. Düşük gelirli hedefleyen politikaların hükümet müdahalesi sonrasındaki gelir eşitsizliği ile ilişkili olmadığı bulunmuştur. Hatta bunlar, çalışma şevkini düşürücü etkilerinden dolayı, hükümet müdahalesi öncesindeki gelirlerde, daha fazla eşitsizliğe yol açar.

2001-2004 yılları arasındaki yılları kapsayan çalışmada Paulus vd., (2009a), mikrosimulasyon yöntemi kullanmıştır. Gelir dağılımı yüzdelerle dilimleme yöntemi ile ölçülmüş, harcamalar harcanabilir hanehalkı gelirin oranlanarak etkileri analiz edilmiştir. Buna göre, konut, eğitim ve sağlık gibi aynı hizmetler için yapılan harcamaların, seçilen 5 Avrupa ülkesinde (Belçika, Almanya, Yunanistan, İtalya ve Birleşik Krallık) gelir dağılımına etkisini analiz eden çalışmada, her üç harcama kaleminin de etkili olduğu ancak aynı transferlerin gelir dağılımını iyileştirmede daha etkili olduğu bulunmuştur. Söz konusu hizmetlerin toplam hanehalkı harcanabilir gelir içindeki payı %17,5-%26,7 arasında değişmektedir. Eğitim ve sağlık harcamaları herkese yapılırken konut yardımı sadece ihtiyacı olanlara yapılır. Aynı transferlerin etkisi ülkeler arasında farklılık göstermektedir.

Duruma bağlı nakit transferlerinin gelir eşitsizliğini azaltmadaki etkisi inceleyen Soares vd. (2009), Brezilya ve Meksika'da eşitsizliğin %21; Şili'de ise %15 düştüğünü gözlemlemiştir. Çalışma 1995-2004 arası yılları kapsamaktadır. Ortalama kişi başına düşen gelirin yüzdelerle dilimleri ve bu gelirin bileşimleri incelenmiş, duruma bağlı nakit transferleri öncesinde ve sonrasındaki gini katsayısındaki değişim için ayrıştırma yaklaşımı uygulanmıştır.

1960-1990 dönemi için 50 ülke verisi kullanılarak kamu eğitim harcamalarının gelir eşitsizliğini düşürüp düşürmediğini karşılaştırmalı olarak ölçen Sylwester (2000) çalışmasında, gelir eşitsizliğini ölçmek için Deininger and Squire (1996)'den alınan gini katsayıları kullanılmıştır. Kullanılan regresyon analizi ve en küçük kareler yöntemi ile, milli gelirin daha fazla bir oranını eğitim harcamalarına ayıran ülkelerin sonraki yıllarda daha az gelir eşitsizliği ile karşılaşacağı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada bu olumlu etkinin biraz yavaş fark edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca, eğitimin desteklenmesinin beşeri sermayeyi artırması dolayısıyla ekonomik büyümeye katkı

sağladığı ve OECD ülkelerinde eğitim arttıkça gelir eşitsizliğinin daha hızlı düzeldiği, gelişmekte olan ülkelerde ise daha yavaş düzeldiğini belirtilmiştir.

Woo vd., (2013) çalışmasında sabit etkiler panel regresyonu (fixed-effects (FE), panel regression) ve görünüşte ilişkisiz regresyon (seemingly unrelated regression (SUR)) kullanılmış ve en küçük kareler ve dinamik panel regresyon ile durağanlık ölçümleri yapılmıştır. Kontrol değişkenleri kişi başına düşen gelir, eğitime devam durumu (15 yaş üzeri için okula gidilen yıl sayısı), ticarete açıklık, işsizlik oranı, teknolojik sermaye oranı, enflasyon, banka krizlerinin yansıma katsayısı; mali değişkenler ise GSYH'nin yüzdesi olarak harcama ve vergiler, sübvansiyonlar ve sosyal harcamalardır. Mali konsolidasyonun ve maliye politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkisini son 30 yıllık dönemde (1978-2009) gelişmekte olan ve gelişmiş 17 OECD üyesi ülke için ölçen çalışmada, harcama odaklı konsolidasyonun gelir dağılımını bozduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bozucu etki sosyal harcamalarla azaltılabilmektedir. Maliye politikası, harcama politikaları ile düşük ve orta gelirli işçilerin eğitim ve deneyim düzeyini artırabileceği için de, uzun dönemde büyümeyi ve gelir dağılımını olumlu etkileyebilir.

1980-2000 yılları arasında, Latin Amerika ülkelerine ait verilerle yapılan Ospina (2010), sosyal harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkisini regresyon analizi ile incelemiş, sağlık ve eğitim harcamalarının kısa dönemde gelir dağılımı üzerinde olumlu etkide bulunmadığı, bunlar insan sermayesine yatırım sayıldığı için etkinin uzun dönemde meydana geldiği sonucuna ulaşmıştır. Kullanılan yöntemler OLS, FM (Fama-Machbet), RE (Rasgele Etki), GMM (Genelleştirilmiş Momentler Metodu)'dir. Sosyal güvenlik harcamalarının ise gelir dağılımını etkilemediği bulunmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde eğitim ve sağlık harcamaları gelir dağılımını iyileştirir. Eğitim harcamaları bu konuda sağlık harcamalarından daha etkilidir. Her bir harcama kaleminin içerisindeki dağılım bilinmediğinden, bulunan sonuçlar ve yapılan tahminler sınırlıdır. Örneğin, ilköğretime yapılan harcamalar gelir dağılımını iyileştirirken, yükseköğretime yapılan harcamalar gelir dağılımını kötüleştirilmektedir. Kullanılan bağımlı değişken gini katsayısı, bağımsız değişkenler ise ekonomik gelişme değişkeni olarak kişi başı gelirin logaritması, dışa açıklık değişkenleri (ithalat ve ihracatın GSYH'ya oranı), sağlık, eğitim, sosyal güvenlik harcamalarının GSYH'ya oranı, ilk, orta, yüksek öğrenime kayıt oranı gibi değişkenlerdir.

Lopez-Calva ve Lustig (2010) çalışmasında 1981-2006 arasında 17 Latin Amerika ülkesinden 4 ülke için daha derin analiz yapılmış, 2000-2007 arasındaki yıllarda Arjantin, Brezilya, Meksika ve Peru için yapılan analizde, daha yüksek düzeyde ve daha iyi hedeflenmiş transfer harcamalarının, kalifiye ve kalifiye olmayan (low-skilled) işçiler arasındaki gelir uçurumunun azalması ile beraber, gelir dağılımını iyileştirdiği bulunmuştur. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Meksika'da duruma bağlı nakit transferleri, Peru'da ise aynı transferler gelir dağılımını düzeltmekte en etkili kalemler olmuştur.

Serafino ve Thomas (2017)'a göre, Birleşik Krallık'ta 1977-2016 arasında nakit transferler, etkisi yıldan yıla değişmekle birlikte, Gini katsayısını düşürmekte en etkili kalemdir. OECD düzeltilmiş denklik ölçeği (modified-OECD equivalisation scale) kullanılarak orijinal, brüt, harcanabilir ve vergi sonrası gelirler olarak ayrılan gelir türleri karşılaştırılmıştır. Konut yardımı ise nakit transferlerin içinde en etkili kalemdir. Ancak incelenen dönemin tamamında, nakit transferlerin içinde en büyük etkiyi emeklilik maaşları yapmıştır. Bir transferin geliri yeniden dağıtıcı etkisi, gelir düzeyi düşük kesimin gelirleri içindeki payının, gelir düzeyi yüksek kesiminkinden daha fazla olmasıyla ölçülebilir. Kakwani indeksi (Kakwani, 1977) kullanıldığında, transferler için bulunan negatif değerler geliri yeniden dağıtıcı etkiyi gösterir. Negatif etkinin büyüklüğü ise bu etkinin büyüklüğünü gösterir. Denklik ölçeğinde yüzde gelir grupları dengelenmiş harcanabilir gelire göre derecelendirilmiş hane halkları esas alınarak oluşturulmuştur. Bu yöntemde bir hanehalkı grubu üyelerinin, daha az üyesi olan başka bir hanehalkı grubuyla aynı yaşam standardına ulaşmak için gelirden ne kadar pay alması gerektiği hesaplanır.

Wang vd. (2012) çalışmasında, 28 OECD ülkesinde 1995-2010 arasında 4 yıllık periyotlardan oluşan verilerle, sosyal transfer programlarının ve vergilerin yeniden dağıtıcı etkisi ayrıştırma yaklaşımı ile incelenmiştir. Gelir dağılımını düzeltmede sosyal yardımların vergilerden daha etkili olduğu, emekli maaşlarının ise en etkili kalem olduğu bulunmuştur.

Tablo 5: Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini İnceleyen Diğer Ülkeler İçin Yapılmış Çalışmalar

ÇALIŞMA	ÖRNEKLEM	DEĞİŞKENLER	YÖNTEM	BULGU
Del Granado vd. (2012)	21 ülke (Afrika, Amerika, Asya- Pasifik ve Orta Doğu) 2004-2008	Yakıt Sübvansiyonları- Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi	Olumsuz Etki
Barnard (2009)	Birleşik Krallık 2007-2008	Transfer Harcamaları-Gelir Dağılımı	Yüzde Paylar Analizi Mc Clements Denklik Ölçeği	Olumlu Etki
Bovenberg vd. (2012)	Danimarka %10'luk Örnek Popülasyon 1994–2002	Transfer Harcamaları-Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi Konsantrasyon eğrisi	Yıllık Perspektif: Olumlu Etki Yaşam Boyu Perspektif: Daha Düşük Olumlu Etki
Chu vd. (2000)	Gelişmekte Olan 10 Ülke 1980-1990	Transfer Harcamaları-Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi	Etki belirsiz
Breceda vd. (2008)	7 Latin Amerika ülkesi Birleşik Krallık ABD 1990-2004	Sosyal Harcamalar-Gelir Dağılımı	Yansıma Analizi	Latin Amerika Ülkeleri ve ABD: Olumlu Etki (Düşük) Honduras: Olumsuz Etki Birleşik Krallık: Olumlu Etki
Clements (1997)	Brezilya 1960-1990	Kamu Sosyal Harcamaları-Gelir Dağılımı	Yüzde Paylar Analizi	Olumsuz
DeFina ve Thanawala (2002)	17 ülke 1969-1997	Doğrudan Transferler ve Vergiler- Yoksulluk	Regresyon Analizi	Olumlu (Yoksulluğun azalması)

Goodspeed (2000)	ABD 1973-1997	Eğitim Harcamaları-Gelir Dağılımlı	Regresyon Analizi	Olumlu Etki
De Gregorio ve Lee (2002)	Afrika, Asya, Latin Amerika ve OECD Ülkeleri 1965-1990	Kamu Sosyal Harcamaları-Gelir Dağılımlı	Regresyon Analizi	Olumlu Etki
Immervoll vd. (2006)	15 AB ülkesi 1993-1998	Transfer Harcamaları-Gelir Dağılımlı	Mikrosimülasyon	Olumlu Etki
Lindert vd. (2006)	Latin Amerika ve Karayipler’de 8 ülke 1997-2004	Transfer Harcamaları-Gelir Dağılımlı	Mikrosimulasyon	Olumsuz Etki- (Hedeflenmiş Transferler Hariç)
Lustig (2011)	Latin Amerika’da 5 Ülke 1948-2006	Sosyal Kamu Harcamaları-Gelir Dağılımlı	Yansıma Analizi	Olumlu Etki
Martínez-Vázquez vd. (2012)	150 ülke 1970-2009	Sosyal Kamu Harcamaları-Gelir Dağılımlı	Çok Değişkenli Regresyon Analizi	Olumlu Etki
Mello ve Tiongson (2006)	27-56 Arasında Ülke	Sosyal (Yeniden Dağıtıcı) Kamu Harcamaları-Gelir Dağılımlı	Regresyon analizi	Olumsuz Etki
Moller (2012)	Kolombiya 2002-2011	Nakdi Kamu Transfer Harcamaları-Gelir Dağılımlı	Hesaplanabilir Genel Denge Analizi	Olumlu Etki
Muinelo-Gallo ve Roca-Sagalés (2012)	21 yüksek Gelirli OECD Ülkesi 1972-2006	Sosyal (Yeniden Dağıtıcı) Kamu Harcamaları-Gelir Dağılımlı	Görüntüde İlişkisiz Regresyon Eşanlı Denklemler Modeli	Olumlu Etki

Niehues (2010)	Avrupa ülkeleri (EU-15) 1993-2007	Transfer Harcamaları-Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi (Dinamik Panel)	Olumlu Etki Gelire Bağlı Transferler: Olumsuz Etki
Paulus vd. (2009a)	2001-2004 5 Avrupa ülkesi	Aynı Transfer Harcamaları (Konut, Eğitim Ve Sağlık)-Gelir Dağılımı	Mikrosimulasyon Yöntemi Yüzdelik Dilimleme Yöntemi	Olumlu Etki
Soares vd. (2009)	Brezilya, Meksika, Şili 1995-2004	Duruma Bağlı Nakit Transferleri-Gelir Dağılımı	Ayrıştırma Yaklaşımı	Olumlu Etki
Sylwester (2000)	50 ülke 1960-1990	Kamu Eğitim Harcamaları-Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi En küçük kareler yöntemi	Olumlu Etki
Woo vd. (2013)	Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler 30 yıllık Dönem	Kamu Sosyal Harcamaları-Gelir Dağılımı	Sabit Etkiler Panel Regresyonu Görünüşte İlişkisiz Regresyon	Olumlu Etki
Ospina (2010)	Latin Amerika ülkeleri 1980-2000	Sosyal (Yeniden Dağıtıcı) Kamu Harcamaları-Gelir Dağılımı	OLS FM RE GMM	Olumlu Etki
Lopez-Calva ve Lustig (2010)	4 Latin Amerika ülkesi 2000-2007	Transfer Harcamaları-Gelir Dağılımı	Regresyon Analizi	Olumlu Etki
Serafino, P., Thomas, N. (2017)	Birleşik Krallık 1977-2016	Nakit Transferler-Gelir Dağılımı	OECD Düzeltilmiş Denklik Ölçeği	Olumlu Etki
Wang vd. (2012)	28 OECD Ülkesi 1995-2010	Kamu Sosyal Harcamaları-Gelir Dağılımı	Ayrıştırma Yaklaşımı	Olumlu Etki

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

4.1. TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI

Türkiye’de kamu harcamaları 1950 yılına kadar organik sınıflandırmaya göre sınıflandırılmış, 1950 yılından itibaren ise bu sınıflandırmaya giren kurumların harcamaları cari ve yatırım harcaması olarak da ayrılmıştır. Bu nedenle, Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomik olarak sınıflandırılmasına 1950 yılından itibariyle geçildiği söylenebilir. 1964 yılından itibaren ise sermaye teşkili ve transfer harcamaları da bu sınıflandırmaya ilave edilerek üçlü bir sınıflandırma yapılmaya başlanmıştır (Erdem vd., 2015:56).

Türkiye’de 2005 yılından önce merkezi yönetim kapsamında genel bütçe ve katma bütçe olmak üzere iki bütçe kullanılmıştır. Konsolide bütçe ise, genel bütçe ve katma bütçe toplamından, genel bütçeden katma bütçeli kuruluşlara yapılan hazine yardımları düşülerek hesaplanmıştır. Bu yönüyle konsolide bütçe verileri, kapsamlı olması nedeniyle, yapılan çalışmalarda tercih edilmiştir (Balcı, 2016:50). 2003 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile yapılan kapsamlı genel devlet tanımı ise, konsolide bütçe, döner sermayeler, mahalli idareler ve özerk bütçeli kuruluşları kapsamaktadır. 2005 yılından itibaren ise, harcamaların idari, ekonomik ve fonksiyonel olarak sınıflandırılmasına olanak tanıyan Analitik Bütçe sınıflandırmasına geçilmiştir. Böylece, genel devlet kapsamındaki kurumlarca kullanılan bütçe sınıflandırması standart hale getirilmiştir (BÜMKO, 2018: 9-11).

Tablo 6’da analitik bütçe sınıflandırması kapsamında Ekonomik Kod 2’ye göre hesaplanan cari, yatırım ve transfer harcamaları alt kalemleri gösterilmiştir.

Tablo 6: Ekonomik Kod 2'ye Göre Harcama Kalemleri

CARİ HARCAMALAR	TRANSFER HARCAMALARI	YATIRIM HARCAMALARI
Personel Giderleri	Faiz Giderleri	Sermaye Giderleri
Sos. Güv. Kurumlarına Devlet Primi Giderleri	*Kamu Kurumlarına Ödenecek İç Borç Faiz Giderleri	*Mamul Mal Alımları
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	*Diğer İç Borç Faiz Giderleri	*Menkul Sermaye Üretim Giderleri
*Üretime Yönelik Mal ve Malz. Alımları	*Dış Borç Faiz Giderleri	*Gayri Maddi Hak Alımları
*Tüketime Yönelik Mal ve Malzeme Alımları	*İskonto Giderleri	*Gayrimenkul Alımları ve Kamulaştırılması
*Yolluklar	*Kısa Vadeli Nakit İşlem. Ait Faiz Giderleri	*Gayrimenkul Sermaye Üretim Giderleri
*Görev Giderleri	Cari Transferler	*Menkul Malların Büyük Onarım Giderleri
*Hizmet Alımları	*Görev Zararları	*Gayrimenkul Büyük Onarım Giderleri
*Temsil ve Tanıtma Giderleri	*Hazine Yardımları	*Stok Alımları
*Menkul Mal, Gayrimaddi Hak Alım, Bak. ve Onar. Gid.	*Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yap. Transferler	*Diğer Serm. Giderleri
*Gayrimenkul Mal Bak. ve Onar. Giderleri	*Hane Halk. Yap. Transferler	
*Tedavi ve Cenaze Hizmetleri	*Yurtdışına Yapılan Transferler	
	*Gelirden Ayrılan Paylar	
	Sermaye Transferleri	
	*Yurtiçi Serm. Transferleri	
	*Yurtdışı Serm. Transferleri	
	Borç Verme	
	*Yurtiçi Borç Verme	
	*Yurtdışı Borç Verme	

Kaynak: BÜMKO, Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, www.bumko.gov.tr

Bütçe sistemimizde şu kalemler transfer harcamaları kapsamına girmektedir:

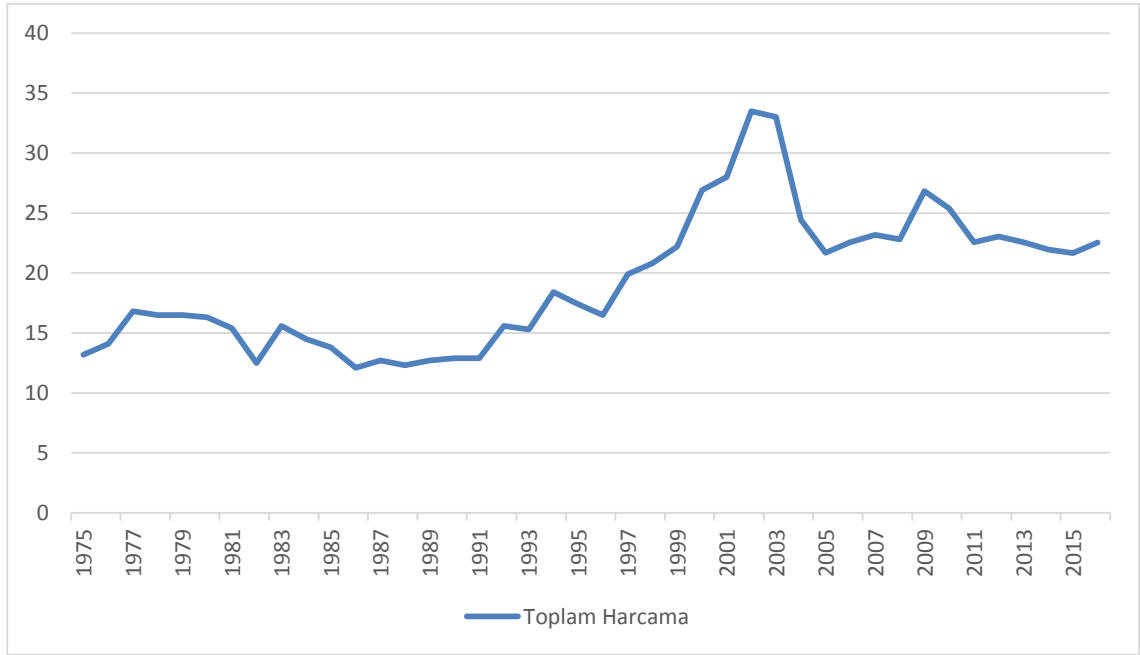
- Kurumlara katılma payları ve sermaye teşkilleri
- Kamulaştırma ve bina satın alımları
- İktisadi transfer harcamaları
- Mali transfer harcamaları
- Sosyal transfer harcamaları
- Borç ödemeleri

İktisadi transferler, devlet tarafından iktisadi devlet teşekküllerinin yaptığı yatırımlara katkı sağlamak için yapılan transfer harcamalarıdır. Katma bütçeli kuruluşlara yapılan transferler ise mali transfer olarak adlandırılmaktadır. Sosyal transferler ise, devletin sosyal amaçlarla yaptığı transferlerdir (Balcı, 2016:42).

4.2. TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARININ GELİŞİMİ

Çalışmamızda, daha uzun dönemi kapsayan verilere ulaşılabilmesi ve harcama kalemlerinin kapsamının geniş olması açısından konsolide bütçe harcama verileri kullanılacaktır. Kamu harcamalarının gelişimi, dönemsel açıdan mevcut gelir dağılımı verileri ile uyumlu olması amacıyla 1975 yılından sonraki dönem için incelenecektir. Ekonomik sınıflandırmaya göre konsolide bütçe harcamalarının yüzde dağılımı verileri 1975-2014 arası yılları kapsamaktadır ve Kalkınma Bakanlığı internet sitesinden elde edilmiştir. 1975-2016 arasındaki yıllar için Konsolide bütçe toplam harcama verileri ile konsolide bütçe harcamalarının GSYH'ya oranları ise BÜMKO internet sitesinden elde edilmiştir.

Grafik 2: Konsolide Bütçe Toplam Harcamalarının GSYH'ya Oranı (%)

Kaynak: BÜMKO, Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerçekleşmeleri, www.bumko.gov.tr

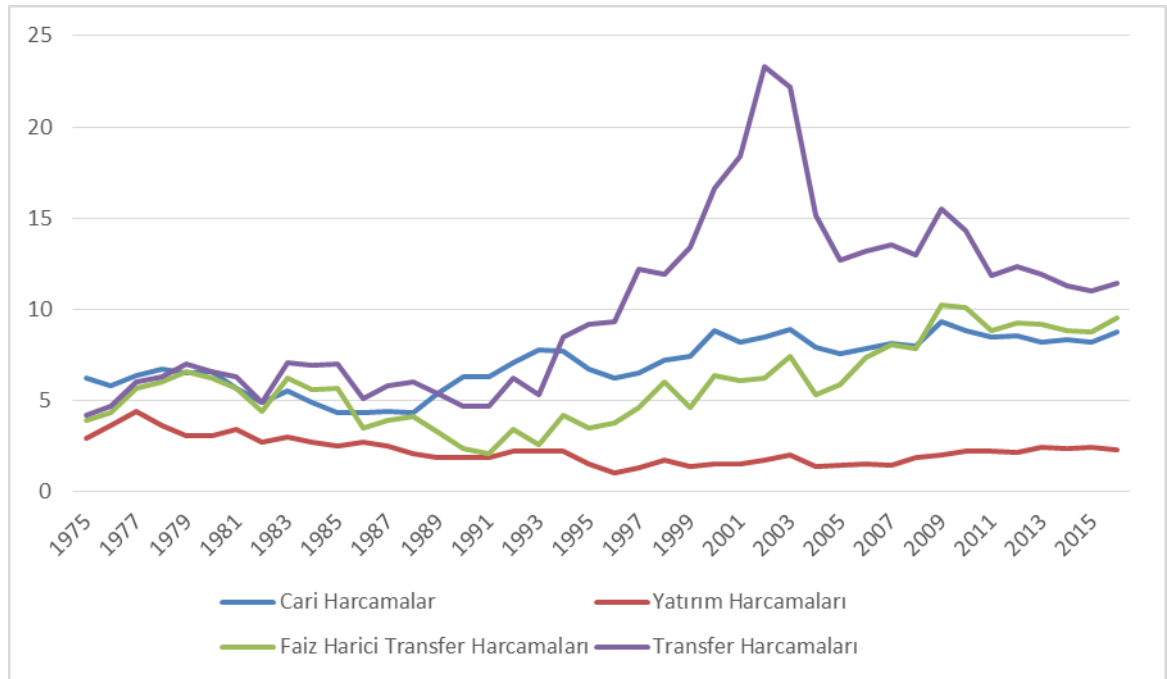
Grafik 2’de konsolide bütçe toplam harcamalarının GSYH'ya oranı gösterilmiştir. Grafikte, 1975 yılında % 13,2 olan oran, 1990’lı yılların ortalarına kadar bazı yıllarda dalgalı bir seyir izlemiştir; 1998 yılından itibaren %20’yi geçmiştir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisiyle, bu oran 2002 ve 2003 yıllarında %30’un üzerinde gerçekleşmiş ve bu yıllardan sonra giderek azalarak %20 seviyelerinde değişmiştir. Grafik 1’de 90’lı yılların ortasından itibaren yaşanan hızlı artışın temel olarak transfer harcamalarındaki artıştan kaynaklandığı söylenebilir.

24 Ocak 1980 kararları ile ekonomide enflasyonla mücadeleyi amaçlayan istikrar politikaları uygulamaya konmuştur. Bu önlemlerin alınmasıyla, bütçe dengesinin korunarak kamu kesiminin küçültülmesini amaçlayan bir politika izlenmeye çalışılmıştır. Özellikle de KİT’ler olmak üzere genel olarak kamu kesiminin etkinliklerinin sınırlandırılması bu politikalarda temel alınan amaçlardır (Kepenek ve Yentürk, 2010: 209). Ancak alınan önlemlere rağmen 1980 sonrası dönemde kamu harcamalarının dalgalı bir seyir izlemekle beraber uzun dönemde azalmadığı, kamu

kesiminin küçülmediği görülmektedir. Bu durumun nedenleri arasında şu unsurlar gösterilmektedir:

- 1984 yılı sonrasındaki dönemde ortaya çıkan kamu açıklarının yüksek reel faizli iç borçlanma ile finanse edilmesiyle ortaya çıkan faiz ödemelerindeki artış ile personel harcamaları,
- 1989 yılında dış finansal serbestlik kararının alınmasının ardından, yabancı sermaye girişlerindeki artış ile faizlerde ortaya çıkan artış,
- Borçlanma vadelerinin kısalması ile birlikte transfer harcamalarının yüksek tutarlara ulaşması,
- 1994, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler,
- Sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferler (Kanca, 2011:82).

Grafik 3: Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Konsolide Bütçe Harcamalarının GSYH'ya Oranı (%)

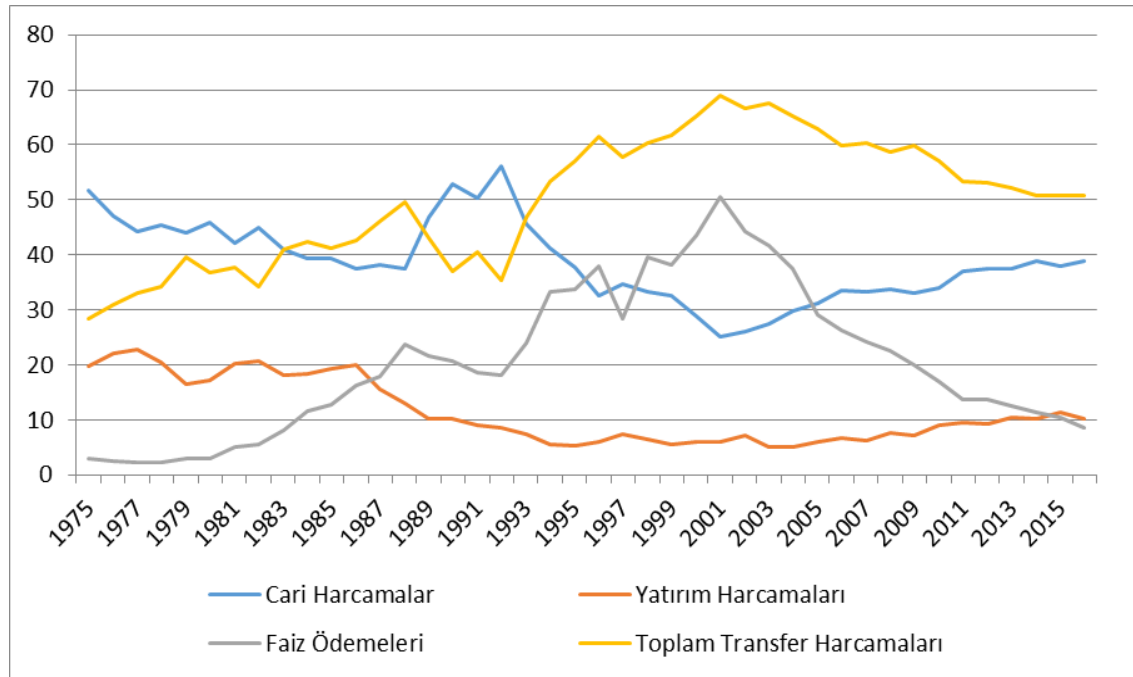

Kaynak: Bümko, Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerçekleşmeleri, www.bumko.gov.tr; www.kalkinma.gov.tr

Grafik 3'te, ekonomik sınıflandırmaya göre her bir harcama kaleminin GSYH'ye oranı ayrı ayrı incelenmiştir. Buna göre; cari harcamalar dönem başında % 6,2; transfer harcamaları % 4,2 ve yatırım harcamaları % 2,9 olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılına kadar cari harcamalar ve transfer harcamaları %4-%8 aralığında değişirken, 1994 yılından itibaren transfer harcamaları belirgin bir yükseliş göstermiş ve GSYH içerisinde payı en yüksek olan kalem haline gelmiştir.

Yatırım harcamaları incelemeye konu dönem boyunca en düşük tutardaki harcama kalemi olmuştur. Bu harcama bazı yıllarda yükselme bazı yıllarda ise düşüş eğilimi göstererek GSYH'nin %1'i ile %4'ü arasında değişen değerler almıştır. Kepenek ve Yentürk'e (2010:277) göre, 90'lı yıllardan itibaren yatırım harcamalarının payının azalmasının asıl sebebi, bu dönemde uygulanmaya başlanan devleti küçültme politikasıdır. Bu azalmanın bir diğer nedeninin ise, yatırımların kısmen 80'li yılların ikinci yarısından sonra uygulanmaya başlanan bütçe dışı fonlardan karşılanması olduğu ifade edilmiştir.

Grafik 4: Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Harcama Türlerinin Toplam Harcamalar İçindeki Payları (%)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, www.kalkinma.gov.tr

Türkiye’de 1975–2014 yılları arasında yatırım harcamalarının toplam harcamalar içindeki payı azalırken, cari ve transfer harcamalarının payının arttığı Grafik 4’te görülmektedir. Türk’e (1994:60) göre, transfer harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payının artması Türkiye’ye özgü bir durum değildir. Günümüzde çağdaş devletlerin çoğunda da benzer eğilimler görülmektedir. Bu artışta refah devleti anlayışında ortaya çıkan gelişim ile birlikte devlet borç ve bunların faizlerinin artmasının önemli rolü bulunmaktadır.

Transfer harcamalarında 1975’ten itibaren görülen artışın başta gelen nedenleri, KİT’lerin ve belediyelerin gelirlerindeki yetersizlik, kamulaştırma ve özellikle belediye borçları ile emekli ikramiyeleri gibi diğer transfer kalemlerinde uygulanan politikalarlardır. KİT’lerin görev zararlarını kapatmak amacıyla 70’li yılların sonları ile 80’li yılların başlarında yapılan transferler; dışa açık ekonomik büyümenin desteklenmesi amacıyla 1980’li yıllarda uygulamaya konan ihracat teşvikleri ve 1984 yılında ücretli kesim için uygulanmaya başlanan ve transfer harcamaları içinde vergi iadeleri kaleminin payını yükselten vergi iadesi uygulaması ile, söz konusu dönemlerde, tüm bu sayılan bu kalemlerin transfer harcamaları içerisindeki payı faiz harcamalarından yüksek olmuştur (DPT, 1979:91).

Grafik 3’e göre, toplam transfer harcamaları ile faiz harici transfer harcamalarının 1990’ların ortalarına kadar paralel şekilde seyretmesine rağmen, transfer harcamalarında bu yıllarda başlayan ve 2003 yılında zirveye ulaşan sıçrayış, konsolide bütçe içerisinde transfer harcamalarındaki artışın borç faizi ödemelerinden kaynaklandığını göstermektedir. 90’lı yılların ortalarından itibaren, mali dengeleri bozulan sosyal güvenlik kuruluşlarının açıklarının genel bütçeden karşılanmaya başlanması ile sosyal güvenliğe yönelik transferlerin artış göstermesi, transfer harcamalarında belirgin bir yükselişe yol açmıştır (Balcı, 2016:49). Söz konusu dönemde transfer harcamalarının toplam harcamalar içindeki payının artmasında faiz ödemelerindeki artışın oldukça önemli olduğu halde tek belirleyici olmadığı söylenebilir.

2002 sonrasında ise siyasi istikrarın sağlanması, mali disiplini amaçlayan maliye politikaları ve Avrupa Birliği’ne uyum çerçevesinde yapılan çeşitli yapısal

düzenlemelerle, kamu harcamalarının GSYH'ye oranının azalma eğiliminde olduğu yorumu yapılabilir (Kanca, 2011:83).

4.3. TÜRKİYE'DE KİŞİSEL GELİR DAĞILIMI

Çalışmamızda Türkiye'de gelir dağılımının yıllar itibariyle değişimi, karşılaştırma yapmada kolaylık sağlaması özelliğinden dolayı gini katsayısındaki değişimler ışığında incelenecektir.

Türkiye'de ilk kapsamlı gelir dağılımı araştırması 1963 yılında DPT tarafından yapılmıştır. 327.000 gelir vergisi mükellefinin formlarından yararlanılarak yapılmış olan bu çalışmaya, gelir vergisi kapsamının çok dar olduğu ve bunun ülkenin genelini temsil edemeyeceği yönünde eleştiriler getirilmiştir (Özmucur,1996:1).

Türkiye'de yapılan ikinci gelir dağılımı çalışması ise 1968 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nce uygulanmış olan bir ankete dayanmaktadır. Yapılan ankette kent ve kırsal kesim ayrımı dikkate alınmıştır (Özmucur,1996:1).

DPT tarafından yapılan 1973 yılında yapılan gelir dağılımı araştırması Türkiye'de yapılan 3. gelir dağılımı araştırmasıdır. Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün, Türkiye'nin yapısı ve nüfus sorunları ile ilgili olarak ülke çapında yaptığı araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak yapılmıştır. Türkiye'de çok aşamalı kümeli tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiş olan 6500 hane halkına uygulanan ankette ancak kullanılabilir nitelikte olan 4658 adet soru kağıdı değerlendirmeye alınmıştır. Ankette hane halkının yurtdışından gelen transfer gelirlerini kapsama almayan kullanılabilir gelire ulaşılmıştır (Bedir, 2007).

1978 ve 1983 gelir dağılımı araştırmaları Celasun (1986) tarafından yapılmıştır. 1987 yılında DİE tarafından yapılan çalışma ise, ülkenin tamamını kapsayan ilk çalışmadır. Bu çalışmada yerleşim bölgeleri beş bölüme, kentsel alanlar ise üç bölüme ayrılmıştır. Kullanılabilir gelir ve aynı geliri kapsayacak şekilde bir gelir tanımı yapılmıştır. Yayınlanmış olan anket sonuçları hem tüketim harcamaları hem de gelir dağılımı verilerini içermektedir. Ancak bu çalışmaya hesaplama yöntemi ve değerlerin doğruluğu

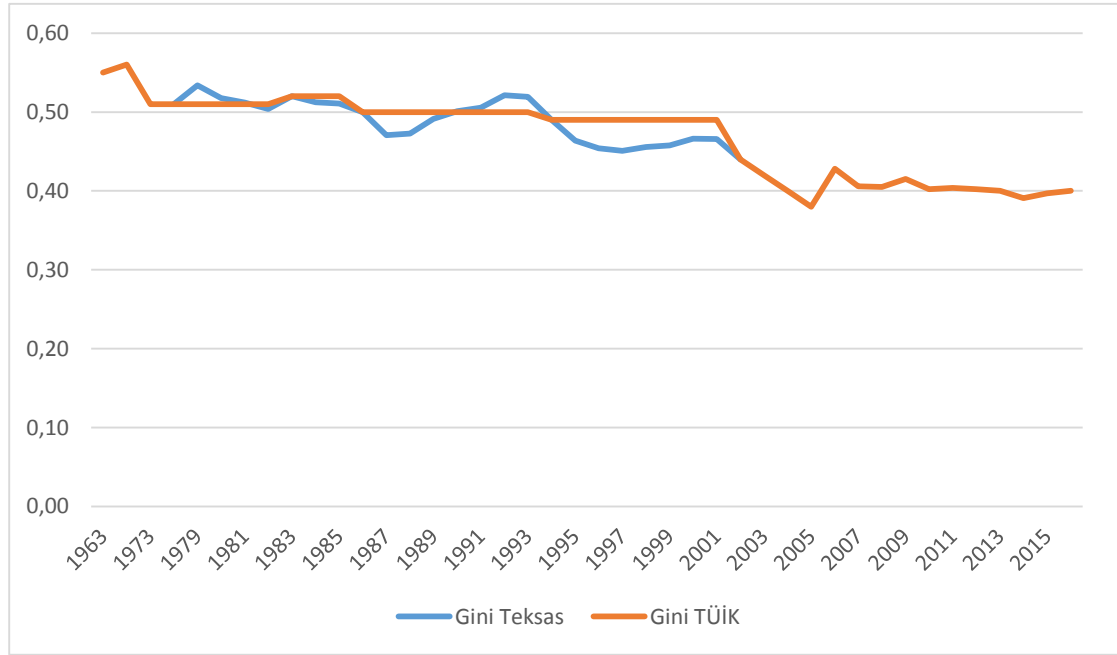
açısından birçok eleştiri getirilmiştir (Öz, 2017:48). DİE, 1994 yılında gelir dağılımı üzerine bir çalışma daha yapmıştır. Bu çalışmada tüketim harcamaları ve gelir dağılımı verileri ayrı anket uygulanarak elde edilmiştir (Özmucur, 1996:4). 2002 yılından itibaren düzenli olarak yapılmaya başlanan gelir dağılımı araştırmaları, 2005 yılından sonra standart hale getirilmiş veri serileri ile yapılmaya başlanmıştır (Öz, 2017:49).

TÜİK tarafından gelir dağılımı istatistiklerini Avrupa Birliği standartlarına uygun hale getirmek amacıyla 2006 yılından başlamak üzere, “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” uygulanmaya başlanmıştır. Kullanılmaya başlanan yöntemle her yıl kesit ve panel olmak üzere iki veri seti elde edilmektedir. Bu araştırma ile Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırma yapmaya imkan sağlayan gelir dağılımı, göreceli yoksulluk, yaşam koşulları ve sosyal dışlanma gibi konularda veri üretilmesi amaçlanmıştır. Bağımsız bir gelir dağılımı araştırması olan bu uygulama ile gelir dağılımı hesaplamalarında şu değişiklikler yapılmıştır:

- Panel anket uygulamasına başlanması,
- Hanehalkı kullanılabilir gelir dağılımını yansıtan sonuçların yayınlanması yerine “bireysel eşdeğer kullanılabilir gelir dağılımı”na ilişkin sonuçların yayınlanması,
- Brüt gelirlerin hesaplanması (TÜİK, 2008:62).

Grafik 5’te, yıllar içerisindeki değişimi gösterilen gini katsayısına ait 1963-1968 ve 1973 yılları verileri Bedir (2007) çalışmasından, 1978-2015 arasındaki yıllara ait gini katsayısı verileri Öz (2017) çalışmasından ve 2016 yılı gini katsayısı TÜİK internet sitesinden elde edilmiştir.

Grafik 5: Gini Katsayısının Yıllar İtibariyle Değişimi

Kaynak: Öz, 2017; Bedir, 2007; TÜİK Temel İstatistikler, www.tuik.gov.tr

Gini katsayısının 1963-2016 yılları arasındaki değişimini gösteren Grafik 5'te görüldüğü üzere Gini Katsayısı 1963 gelir dağılımı araştırmasında 0,55; 1987'de 0,43 ve 1994'te 0,49 olarak hesaplanmıştır. Gelir dağılımında 1980'li yılların sonuna doğru bir miktar iyileşme gözlemlenmiştir. Bu değişimde, personel kanunundaki değişikliklerin, gelir vergisi oranının ücretlilerin ve diğer dar gelirli kesimin lehine olacak şekilde azaltılmasının, vergi iadesinin ve ücretlerde toplu iş sözleşmeleri ile sağlanan artışların etkisi olmuştur. Ancak devamındaki yıllarda ücret politikasının yüksek enflasyon baskısı altında olması ve iç ticaret hadlerinin tarım ürünleri aleyhine değişmesinin, gelir dağılımının bozulmasına yol açtığı söylenebilir (Yumuşak ve Bilen, 2000:78).

Türkiye'de ölçülen en düşük gini katsayısı, 2005 yılında ait olan 0,38 verisidir. Gelir dağılımını ölçme yöntemlerinin yıllar içerisinde değişmiş olduğu gözönünde bulundurularak mevcut araştırmaların sonuçları incelendiğinde, 1963 yılından günümüze kadar, gelir dağılımının sürekli olarak iyileştiği veya bozulduğu yorumunun yapılmasının zor olduğu görülebilmektedir. Genel olarak bir yorum yapmak gerekirse,

Türkiye’de özellikle 2002 yılından itibaren gelir dağılımında olumlu yönde değişim görüldüğü, ancak bunun yanında eşitsizliğin halen göz ardı edilemeyecek bir düzeyde olduğu söylemek mümkündür (Bedir, 2007:46).

4.4. TÜRKİYE ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ

4.4.1. Veri Seti

Bu ampirik çalışmada analize konu olan veriler 1987-2016 arasındaki 30 yıllık dönemi kapsamaktadır. Modelde kullanılan bağımsız değişkenler, transfer harcamalarının GSYH’ye oranı ve cari harcamaların GSYH’ye oranı; bağımlı değişken ise gini katsayısıdır.

1987-2001 arasındaki yıllara ait gini katsayısı verileri Öz (2017) çalışmasından ve 2002-2016 yılı arasındaki yıllara ait gini katsayıları TÜİK internet sitesinden elde edilmiştir. Öz (2017) çalışmasında, 1987-2001 arası yıllarda Türkiye’de eksik olan gini katsayıları için, Teksas Eşitsizlik Enstitüsü tarafından geliştirilen eşitsizlik değerlerinden yola çıkılarak boşluk doldurma metodu ile bir veri seti oluşturulmuştur.

1987-2016 arasındaki yıllar için Konsolide bütçe toplam harcama verileri ile konsolide bütçe harcamalarının GSYH'ya oranları ise BÜMKO internet sitesinden elde edilmiştir.

TÜİK tarafından 2005 yılında 0,38 olarak hesaplanan gini katsayısı, 2006 yılında 0,43 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu iki yıla ait katsayılar arasında 0,05 puanlık farkın oluşmasında, TÜİK tarafından 2006 yılından itibaren uygulanmaya başlanan “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” ile kullanılan hesaplama yöntemi değişikliğinin etkisinin olması olasıdır. Bu nedenle çalışmamızda 2006 yılı için kukla değişken kullanılmıştır.

4.4.2. Yöntem

Bu çalışmada Klasik En Küçük Kareler Yöntemi kullanılarak çok değişkenli regresyon modeli kurulmuştur.

Öncelikle, veri setindeki değişkenlerin birim kök sınaması ile durağanlık analizi yapılmıştır. Bunun için ADF (Augmented Dickey-Fuller) ve PP (Phillips-Perron) yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, serilerin durağan olmadığı anlaşılmış ve yapılan eşbütünleşme sınaması sonucunda serilerin eşbütünleşik olmadığı anlaşılmıştır. Cari harcama, transfer harcaması ve gini katsayısı değişkenlerinin tümünün 1'inci farkı, I (1), durağan olarak bulunmuştur.

Tablo 7: Birim Kök Sınaması t-istatistik Sonuçları

		ADF	PP
Gini Katsayısı I (1),	Sabit	-6,007692***	-6,157018***
	Sabit, Trendli	-5,903369***	-6,030888***
Cari Harcamalar/ GSYH I (1),	Sabit	-3,696012***	-5,396575***
	Sabit, Trendli	-3,660459***	-5,366573***
Transfer Harcamaları/ GSYH I (1),	Sabit	-4,780310***	-4,791032***
	Sabit, Trendli	-4,732417***	-4,743444***

***, ** ve * ile gösterilmiş olan değerler sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Durağanlık analizinde, H_0 hipotezi, değişkenin birim köke sahip olduğunu; H_1 hipotezi ise, birim köke sahip olmadığını ifade etmektedir. H_0 hipotezinin reddedilmesi, serinin durağan olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum ise birim kökün varlığı sebebiyle serinin rassal bir sürecin etkisinde olmadığını ifade eder.

Tüm değişkenler için tahmin edilen t-istatistik değerlerine göre, %1 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddedilmesi birim kökün bulunmadığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, hem sabit terim, hem de sabit terim ve trendli olarak, olasılık değerleri %1 düzeyinin üzerinde olduğundan, birinci farkları alınan serilerde birim kökün bulunmadığı söylenebilir. Bu nedenle, tüm değişkenlerin birinci farkları için durağanlık varsayımı geçerlidir.

Elde edilen sonuçlara göre, aşağıdaki tabloda yer alan modele ulaşılmıştır.

Tablo 8: Denklem Setinin Tahmin Sonuçları

	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
β_0	-0,007272	0,002192	-3,317185	0,0029***
C	0,015243	0,003717	4,100465	0,0004***
T	-0,002013	0,001145	-1,757932	0,0915*
D06	0,042876	0,011714	3,660262	0,0012***
Gözlem sayısı (n)	30			
R ²	0,620216			
F istatistiği	13,06462***			

Gini Katsayısı: $\hat{Y}$

Cari Harcamalar/GSYH=C

Transfer Harcamaları/GSYH=T

Kukla Değişken:D06

olmak üzere, modele ilişkin denklem aşağıdaki şekilde yazılabilmektedir.

$$\Delta \hat{Y} = \beta_0 + \beta_1 \Delta C + \beta_2 \Delta T + \beta_3 D06 + u$$

Bu modele göre bağımsız değişkenlerin katsayılarına ulaşılmıştır. Cari harcamaların katsayısının pozitif işaretli olduğu, yani gini katsayısında artışa yol açtığı; transfer harcamaları katsayısının işaretinin ise negatif olduğu, yani gini katsayısında azalışa neden olduğu görülebilmektedir. Sabit terim, cari Harcamalar/GSYH ve kukla değişkenlerinin katsayıları %1 düzeyinde anlamlıdır. Transfer Harcamaları/GSYH değişkeninin katsayısı ise %10 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Gözlem sayısı (n) 30; R² değeri 0,62'dir. Modelde yer alan bağımsız değişkenler, bağımlı değişken olan gini katsayısını 0,62 oranında açıklamaktadır. Modelin anlamlılığını gösteren F istatistiği değeri 13,06462 çıkmıştır. Buna karşılık gelen

olasılık değeri (***) ise modelin %1 anlamlılık düzeyinde bir bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tahmin edilen katsayılara göre denklem aşağıdaki şekilde yazılabilmektedir.

$$\Delta \text{Gini} = -0,0072*** + 0,015243*** \Delta X - 0,002013 \Delta Y + 0,0012*** D06 + u$$

Jarque-Bera testi kullanılarak, modelin hata terimleri için normallik sınaması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 9: Hata Terimlerinin İstatistiksel Özellikleri

Ortalama	-1,05e-18
Medyan	0,000885
Maksimum	0,019441
Minimum	-0,022043
Standart Sapma	0,010551
Eğiklik	-0,440672
Basıklık	2,514243
Jarque-Bera	1,181515
Olasılık	0,553908

Hata terimlerinin istatistiksel özelliklerine göre, eğiklik değerinin negatif olması, serinin negatif değerlere doğru eğik olduğunu göstermektedir. Hata terimlerinin olasılık değerinin $0,553908 > 0,01$ olması, %1 anlamlılık düzeyinde, normal dağıldığını gösteren H_0 hipotezinin kabul edilmesi, ya da diğer bir ifadeyle, hata terimlerinin normal dağıldığını gösteren H_1 hipotezinin reddedilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle, hata terimlerinin normal dağıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Katsayılar tekil anlamlı oldukları için ve model bütünsel olarak anlamlı olduğu için çoklu doğrusallık şüphesi yoktur. Bu nedenle çoklu doğrusallık test edilmemiştir.

Hata terimleri arasında otokorelasyon olup olmadığını araştırmak üzere Breusch-Godfrey LM otokorelasyon testi uygulanmıştır. $n \cdot R^2 < \text{Olasılık ki-kare}$ olması, hata terimleri arasında otokorelasyonun olmadığını göstermektedir.

Tablo 10: LM Otokorelasyon Testi Sonuçları

n* R²	0,094434
Olasılık Ki-kare	0,9539

EKK tahmini yaparken ortaya çıkabilecek en önemli sorunlardan bir tanesi değişen varyans sorunudur. Değişen varyansın olup olmadığını araştırmak için White testi kullanılarak değişen varyans sınaması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre $n \cdot R^2 > \text{Olasılık ki-kare}$ olması, değişen varyansın olmadığını göstermektedir.

Tablo 11: White Testi Sonuçları

n* R²	4,898121
Olasılık Ki-kare	0,5569

4.4.3. Ampirik Sonuçların Yorumlanması

Birim kök sınaması sonuçlarına göre tüm veri setlerinin birinci farklarının durağan olduğu anlaşılmıştır. Hata terimleri için de normallik, oto korelasyon ve değişen varyans sınamaları yapılmış; bunun sonucunda hata terimlerinin normal dağıldığı, oto korelasyonun ve değişen varyansın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede ulaşılan sonuçların ekonometrik olarak geçerli olduğu söylenebilmektedir.

Tahmin edilen katsayılara göre, cari harcamalardaki 1 birimlik artış gini katsayısında yaklaşık 0,015 puanlık bir artışa neden olmaktadır. Bu durum cari harcamaları gelir dağılımını kötüleştirdiği şeklinde yorumlanır. Transfer harcamalarındaki 1 birimlik artış ise gini katsayısını yaklaşık 0,002 puan azaltacaktır. Transfer harcamalarının incelemeye konu dönemde gelir dağılımını iyileştirdiği söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada, farklı sınıflandırma yöntemlerine göre kamu harcama türlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi araştırılmış, Türkiye ve Dünyanın diğer ülkelerinde bu ilişkiyi sınılamaya yönelik yapılmış olan birçok deneysel çalışma özetlenerek sınıflandırılmıştır. Ayrıca, Türkiye'ye ilişkin kamu harcama ve gelir dağılımı verileri incelenmiş; gerek bu verilerin hesaplama yöntemleri gerekse grafiksel değişimi göz önüne alınarak Türkiye'de kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini ölçecek deneysel çalışma için güvenilir bir veri seti elde edilmeye çalışılmıştır.

Gerek Türkiye üzerine, gerekse diğer ülkeler üzerine yapılan ampirik çalışmalar, başta sosyal amaçlı transfer harcamaları olmak üzere özellikle transfer harcamalarının, gelir dağılımı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çünkü, gelir dağılımı üzerinde en etkili olması beklenen harcama kalemi transfer harcamalarıdır. Özellikle eğitim ve sağlık harcamalarını inceleyen çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Bu kalemler dışında birçok farklı harcama kaleminin, özellikle gini katsayısı ile ölçülen gelir dağılımı üzerinde etkilerini ölçen çok sayıda deneysel çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların çoğunda kamu harcama kalemlerinin gelir dağılımı üzerinde olumlu etkisi bulunmuş; bazı çalışmalarda ise olumsuz etkinin olduğu veya belirgin bir etkinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen ampirik çalışmalara göre, genellikle ilköğretime yapılan kamu harcamaları gelir dağılımını iyileştirirken yükseköğrenime yapılan harcamaların etkisi aynı yönde değildir. Eğitim, sağlık gibi insan sermayesini iyileştiren harcama kalemleri uzun dönemde gelir dağılımını iyileştirmektedir. Aynı ve nakdi transfer harcamalarının etkisi ise ülkelere göre değişmekle beraber, birçok ülkede aynı yardımların gelir dağılımını iyileştirmede daha etkin olduğu, gelire bağlı transferlerin ise çalışma şevkini düşürücü etkilerinden dolayı gelir dağılımı üzerinde istenen iyileşmeyi sağlayamadığı görülmüştür. Az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş birçok ülke üzerine çalışmalar yapılmış, bu çalışmalarda vergi ve harcama politikalarının etkinliğinin gelişmişlik düzeyiyle paralel bir seyir izlediği yorumu yapılmıştır. Az gelişmiş ülkeler eşitsizliği azaltacak politikalara en fazla gereksinimi olan ülkelerdir. Buna rağmen bu ülkelerde,

geliri yeniden dağıtma işlevi yüksek olan transfer harcamalarının daha az kullanılması veya kullanılan kısmının da hedefinin doğru şekilde belirlenmemesi gibi nedenlerden dolayı eşitsizlik bu ülkelerde çözümlenememiş bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kişisel gelir dağılımı, bir toplumun bireyleri arasında gelir dağılımı eşitsizliğinin olup olmadığını gösteren en önemli gelir dağılımı çeşitlerinden birisidir. Bu nedenle çalışmamızda Türkiye'deki gelir dağılımı incelenirken gini katsayısı verileri kullanılmıştır. Gelir dağılımının ölçülmeye başlandığı 1963 yılından itibaren gini katsayısının değişimi ve gözlemlenen değişimlerin olası sebepleri incelenmiştir. Hesaplama yöntemlerinin ve kapsamının zaman içerisinde değişmesi, dönemler arasında güvenilir bir karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır. Mevcut verilere göre, Türkiye'deki gelir dağılımının yıllar içerisinde düzensiz olarak gerçekleştiği ancak genel olarak bir iyileşme eğiliminde olduğu söylenebilmektedir.

Bu çalışmada ayrıca Türkiye'de 1975 yılından itibaren, ekonomik sınıflandırmaya göre kamu harcamalarının değişimi izlenmiş ve Türkiye ekonomisinde dönemler itibariyle meydana gelen gelişmeler doğrultusunda kamu harcamalarındaki değişimlerin olası sebepleri açıklanmıştır. Türkiye'de özellikle 1990'ların ortalarından itibaren transfer harcamalarının hem harcama kalemleri içerisindeki hem de GSYH içerisindeki payında belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Bu durum Türkiye'ye özgü bir durum olmayıp, dünyada çağdaş devletlerin çoğunda da benzer eğilimler görülmektedir. Transfer harcamalarının içerisinde payı oldukça yüksek olan faiz harcamalarının payı özellikle ekonomik kriz dönemlerinde daha da yükselmiştir. Gelir dağılımı açısından önem arz eden faiz harici transfer harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payının giderek arttığı gözlemlenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde Türkiye için bir model oluşturularak, 1987-2016 yılları arasında cari ve transfer harcama kalemlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi çok değişkenli regresyon analiziyle tahmin edilmiş ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır. Öncelikle ADF ve PP yöntemleri ile değişkenlerin durağanlık analizleri yapılmış, serilerin birinci farklarının durağan olduğu anlaşılmıştır. EKK yöntemi kullanılarak elde edilen modele göre, Türkiye'de 1987-2016 yılları arasındaki dönemde cari harcamaların gelir dağılımını bozduğu, transfer harcamalarının ise iyileştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Uygulanan testlerle hata terimlerinin normal dağıldığı, değişen varyansın ve otokorelasyonun olmadığı sonucuna ulaşılmış ve oluşturulan modelin ekonometrik olarak geçerli olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Adelman, I. ve Robinson, S. (1989). Income Distribution and Development, *Handbook of Development Economics*, Volume II, Edited by H. Chenery and T.N. Srinivasan, Elsevier Science Publishers B.V.
- Akbulut, E. (1992). Harcamaların Sıçramalı Artışı Tezi: Askeri Darbelerin Kamu Harcamalarının Artış Trendi Üzerindeki Etkileri, *G.Ü. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, İstanbul
- Akbulut E. (2015). Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*
- Akdoğan, A. (2016). *Kamu Maliyesi*, 17. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları
- Akgüç, Ö. (2002). İç Borç Sorunu, *İktisat Dergisi*, sayı:421
- Aksoğan, G. ve Elveren, A. Y (2012). Türkiye’de Savunma, Sağlık ve Eğitim Harcamaları ve Gelir Eşitsizliği (1970-2008): Ekonometrik Bir İnceleme, *Sosyoekonomi*, Yıl:8 Sayı:172012-1/120112
- Aksoy, Ş. (2011). *Kamu Maliyesi, Kamu Harcamaları - Kamu Gelirleri - Devlet Borçları – Bütçe - Maliye Politikası*, 4. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi
- Aksu, Ö. (1993). *Gelir ve Servet Dağılımı*, İstanbul:İ.Ü. Basımevi
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, *Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*
- Allison, P. D. (1978). Measures of Inequality, *American Sociological Review*, Vol. 43, No. 6, Dec., s. 865-880

- Arısoy, İ. (2005a). Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1950-2003), Discussion Paper, *Turkish Economic Association* No. 2005/15
- Arısoy, İ. (2005b). Wagner Ve Keynes Hipotezleri Çerçevesinde Türkiye’de Kamu Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:14.Sayı:2.S:63-80
- Atabey, T. (2014). Gelir Vergisi Rehberi, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı:306 Mart
- Ataç, B., Önder, İ. ve Turhan, S. (2008). *Maliye Politikası*, (Ed. Ataç, E.), 5. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Atıncı, S. (1992). Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Atkinson, A. B. (1970). On The Measurement Of Inequality, *Journal Of Economic Theory* 2, s. 244-263
- Aydın, K. (2011). Gelir, Konut, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Açısından Türkiye’de Nispi Yoksulluk ve Hayat Standartları, *Business and Economics Research Journal*, Cilt:2, Sayı:3
- Bahtıyar, G. (2010). İktisadi Büyüme Gelir Dağılımı İlişkisi:Türkiye Örneği, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Bursa
- Balcı, D. (2016). Seçimlerin Kamu Harcaması Kompozisyonu Üzerine Etkilerinin Ampirik Analizi: Türkiye Örneği, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Doktora Tezi*
- Bargain, O. (2009). The Distributional Effects Of Tax-Benefit Policies Under New Labour: A Shapley Decomposition, Working Paper Series, *UCD Centre for Economic Research*, No. 09/07, <http://hdl.handle.net/10197/2604>

- Bargain O., and Callan T. (2007). Analysing the Effects of Tax-Benefit Reforms on Income Distribution: A Decomposition Approach, *Journal of Economic Inequality* 8(1): 1-21. Discussion Paper No. 3078 September
- Barnard, A. (2009). The Effects Of Taxes And Benefits On Household Income, 2007/08. *Economic & Labour Market Review*, Vol 3, No 8, August
- Bastagli, F., Coady, D., ve Gupta, S. (2012). Income Inequality and Fiscal Policy, *IMF Staff Discussion Note*. SDN/12/08, June
- Başoğlu, U., Ölmezoğulları, N., Parasız, İ. (2012). *Gelir Bölüşümü Teori ve Politika*, 2. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa
- Baylan, M. (2014). Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi*
- Bedir, S. (2007). Kamu Borçlarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri (1980-2006), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi*, Erzurum
- Berberoğlu, N., Özkazanç, Ö., Eren, E., Parasız, İ. ve Yıldırım, K. (2010). *İktisat Teorisi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1056 AÖF Yayınları, C.1, No: 576
- Boratav, K. (1965). *Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı*, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yayınları, No: 196-178, Sevinç Matbaası
- Boustan, L. P., Ferreira, F., Winkler, H., and Zolt, E. (2010). Income Inequality and Local Government in the United States, 1970-2000, National Bureau of Economic Research, Inc, *NBER Working Papers*: ö16299.
- Bovenberg, A., Martin I. H., and Sorensen P. B. (2012). Efficient Redistribution Of Lifetime Income Through Welfare Accounts. *Fiscal Studies* 33.1: 1-3.

- Breceda, K., Rigolini J. and Saavedra J. (2008). Latin America and the Social Contract: Patterns of Social Spending and Taxation. *Policy Research Working Paper* 4604. World Bank Latin American and Caribbean Region Poverty Department Poverty Reduction and Economic Management Division. Washington DC: World Bank. Erişim adresi: <http://go.worldbank.org/BWBRP91A50>
- Bulutoğlu, K. (2008). *Kamu Ekonomisine Giriş*, 7. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- Chu, K-Y., Davoodi, H. and Gupta S. (2000). Income Distribution and Tax and Government Social Spending Policies in Developing Countries, Fiscal Affairs Department, *IMF Working Paper*
- Clements, B. (1997), Income Distribution and Social Expenditure in Brazil. International Monetary Fund, *IMF Working Papers: 97/120*
- Cowell, F. A. (2009). *Measuring Inequality*, Prentice Hill, Third Edition, New York Erişim adresi: <http://darp.lse.ac.uk/MI3> (20.03.2018)
- Cowell, F. A. (2007). *Income Distribution and Inequality*, London School of Economics, and Political Science, The Toyota Centre, October
- Çalışkan, ř. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 59
- Çelik, A. (2004). AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımlı–Yeniden Dağılım, *Çalışma ve Toplum*, Sayı: 3
- Doğan, Ç. (2005). *Fiyat İstikrarı Sorunsalı–Merkez Bankası Eksenli Çözüm Stratejileri*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım
- Doğanoğlu F. ve Gülcü A. (2001). Gelir Eşitsizliği Ölçümünde Kullanılan Yöntemler, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, s.47-65

- De Gregorio, J., and Lee, J-W (2002). Education and Income Inequality: New Evidence from Cross Country Data, *Review of Income and Wealth*, Vol. 48, No. 3, pp. 395–416
- De Mello, L., and Tiongson, E. (2006), Income Inequality and Redistributive Government Spending, *Public Finance Review*, 34(3): 282-305
- DeFina, R. H. and Thanawala, K. (2002). International Evidence on the Impact of Transfers and Taxes on Alternative Poverty Indexes, *LIS Working Paper Series*, No. 325
- Del Granado, F. J. A., Coady, D., and Gillingham, R. (2012). The Unequal Benefits Of Fuel Subsidies: A Review Of Evidence For Developing Countries, *World Development*, 40(11), 2234-2248
- Devlet Planlama Teşkilatı [DPT] (1994). *VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımı ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara
- .....(2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 2599-ÖİK. 610. Erişim adresi:<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/76/oik610.pdf> (20.03.2018)
- .....(1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*, Yayın No:1664, Ankara
- Devrim, F. (2002). *Kamu Maliyesine Giriş*, 4. b., İzmir: Anadolu Matbaacılık
- Dilik, S. (1976). Servetin Geniş Kitlelere Yayılması, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları* No: 391
- Duman, A. (2008). Education and Income Inequality in Turkey: Does Schooling Matter? *Financial Theory and Practice*, 32 (3) s:369-38
- Edizdoğan N. (2017). *Kamu Maliyesi*, 8.baskı, Seçkin Kitabevi, Ankara

- Eğilmez, M. (1983). *Katma Değer Vergisi (Teori-Uygulama)*, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara
- Eker, A. (2005). *Kamu Maliyesi*, Anadolu Matbaası, İzmir
- Elçin, A. B. (2013), Kamu Harcamalarının Yansıma Analizi, Erişim adresi: <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kamuharcamaanalizi.pdf> (20.03.2018)
- Elveren, A. Y. (2013). Gelir Dağılımı Çalışmaları İçin Bir Alternatif: Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi Veri Setleri, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, No:2, ss. 35-42
- Ensari, S. (1997). Son 20 Yılda Gelir Dağılımı: 1973, 1987, 1994 Araştırmaları ve Sonuçları, *Ekonomik Forum*
- Erdem M., Şenyüz D. ve Tatlıoğlu İ. (2015). *Kamu Maliyesi*, 12. b., Bursa: Ekin Kitabevi
- Erkuş, M. (2007). Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Enflasyonun Önlenmesinde Maliye Politikası Araçlarının Etkinliği, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*
- Goni, E., Lopez, J. H. and Serven, L. (2011). Fiscal Redistribution and Income Inequality in Latin America, *World Development* 39(9): 1558-1569
- Goodspeed, T. J. (2000). Education Spending, Inequality and Economic Growth: Evidence From Us States, *Mimeo, Hunter College-CUNY, New York*
- Gürsoy, B. (1975). *Kamu Maliyesi*, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara
- Gürsel, S., Levent, H., Selim, R. ve Sarıca, Ö. (2000). Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile karşılaştırma. *İstanbul, TÜSİAD Yayınları, Yayın, (295)*

- Haughton, J. ve Khandker, S.R. (2009). *Handbook on Poverty and Inequality*, The World Bank, Washington, DC.
- Jao, C.-C. (2000), The Impact of Tax Revenue and Social Welfare Expenditure on Income Distribution in Taiwan. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 5(1-2): 73-90
- Kanca, O. C. (2011). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi, 1980-2008, Ampirik Bir Çalışma, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1
- Kazar, G. D. (2008). *The Relationship Between Inequality And Development: The Case Of Turkey* (Doctoral dissertation, Ph. D. Dissertation, Department of Economics).
- Kepek, Y. ve Yentürk, N. (2010). *Türkiye Ekonomisi*, 23. Basım, Remzi Kitabevi
- King, P. (2001). *Understanding Housing Finance*, Second Edition, Florence, Routledge
- Kirmanoglu, H. (2011) *Kamu Ekonomisi Analizi*, 3. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık
- Kyriacou, A., Muñelo-Gallo, L., and Roca-Sagalés, O. (2016). On The Redistributive Efficiency Of Fiscal Policy, *Munich Personal RePEc Archive*, MPRA Paper No. 69045
- Lindert, K., Skoufias, E. and Shapiro, J. (2006). Redistributing Income To The Poor And The Rich: Public Transfers in Latin America and the Caribbean, *Social Safety Nets Primer Series*:203.
- Litchfield, J. A. (1999). *Inequality:Methods and Tools*, Erişim adresi: www.worldbank.org/poverty/inequal/index.htm (20.03.2018)
- Lopez-Calva, L. F. and Lustig, N. (2010). Declining Inequality in Latin America: A Decade of Progress?, *Brookings Institution Press and UNDP*, Washington D.C.
- Lustig N. (2011). Fiscal Policy and Income Redistribution in Latin America: Challenging the Conventional Wisdom, *Ecineq Working Paper Series WP 2011 – 227*

- Maliye Bakanlığı Bütçe Ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, (2018). Analitik Bütçe Sınıflandırması,Erişimadresini:<http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/612,abstanitim2007pdf.pdf?0>
- Martinez-Vazquez, J. (2001). The Impact of Fiscal Policy on the Poor: Fiscal Incidence Analysis, *International Studies Program Working Paper Series*
- Moller, L. C. (2012). Fiscal policy in Colombia: Tapping its potential for a more equitable society,67623,Erişimadresini:<http://documents.worldbank.org/curated/en/848871468261324316/pdf/676230ESW0P1240e0Society00March0300.pdf>
- Morgan, J. (1962). The Anatomy Of Income Distribution, *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 44, No. 3, Aug., ss. 270-283
- Muinel-Gallo, L., and Roca-Sagalés O. (2013). Joint Determinants Of Fiscal Policy, Income Inequality And Economic Growth, *Economic Modelling Instituto De Economia Serie Documentos de Trabajo DT 4/12 30: 814-824*
- Niehues, J. (2010). Social Spending Generosity And Income Inequality: A Dynamic Panel Approach, *IZA Discussion Paper No. 5178*
- Ospina, M. (2010). The Effect Of Social Spending On Income Inequality: An Analysis For Latin American Countries. *Documentos de trabajo Economia Finanzas*, No:10-3
- Önder, İ. (2001). Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Bütçelerin Evrimi, *İktisat Dergisi*, Sayı:420
- Öz, S. (2017). Türkiye’de 1980 Sonrası Maliye Politikaları ile Gelir Dağılımı Ve Sosyal Adalet Arasındaki İlişkiler, *İstanbul Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Doktora Tezi*
- Özmucur, S. (1996). *Türkiye’de Gelir Dağılımı Vergi Yükü ve Makroekonomik Göstergeler*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası

- Öztürk, N. (2009). *İktisatta Bölüşüm, Kuram Politika*, Ankara: Palme Yayıncılık
- Öztürk, N. (2005). İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü, *Sosyoekonomi*, Yıl:1, Sayı:1
- Öztürk, N. ve Göktolga, Z. G. (2010). Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler, *Bütçe Dünyası Dergisi*, Sayı 34/2
- Paulus, A., Sutherland, H. and Tsakloglou, P. (2009a). The Distributional Impact of In-Kind Public Benefits in European Countries, *EUROMOD Working Paper EM10/09* (Essex: University of Essex)
- Paulus, A., Cok, M., Figari, F., Hegedüs, P., Kump, Lelkes, N. O., Levy, H. Lietz, C., Lüpsik S., Mantovani D., Morawski, L., Sutherland, H., Szivos, P. and Vörk, A. (2009b), The Effects of Taxes and Benefits on Income Distribution in the Enlarged EU, *EUROMOD Working Paper EM8/09* (Essex: University of Essex)
- Pehlivan, O. (2017). *Kamu Maliyesi*, 7. b., Trabzon: Celepler Matbaacılık
- Pen, J. (1971). *Income Distribution, Facts, Theories, Policies*, Translated from the Dutch by Trevors Preston, New York, Washington, Praeger Publishers
- Pınar, A. (2005). *Devlet Bütçesi Topluma Nasıl Yansıyor?* ESİAD
- Roine, J., Vlachos, J. and Waldenström, D. (2009). The long-run determinants of inequality: What can we learn from top income data? *Journal of Public Economics* 93.7-8: 974-988
- Rostow W. (1966). *Kendini Besleyen Gelişmeye Götüren Kalkış*, Çeviri: Yorgi Demirgil, İktisadi Kalkınma Seçme Yazıları, ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi, Ankara
- Sen, A. (1997). *On Economic Inequality*, Enlarged edition with a substantial annexe 'On Economic Inequality after a Quarter Century', Oxford: Clarendon Press

- Serafino, P., Thomas, N. (2016). Effects of taxes and benefits on UK household income: *Financial Year Ending Statistical Bulletin*, Office For National Statistics Erişim adresi:<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/personalandhouseholdfinances/incomeandwealth/bulletins/theeffectsoftaxesandbenefitsonhouseholdincome/financialyearending2016>
- Soares, S., Guerreiro Osorio, R., Veras Soares, F., Medeiros, M., and Zepeda, E. (2009). Conditional Cash Transfers in Brazil, Chile and Mexico: Impacts upon Inequality, *Estudios Economicos*, numero extraordinario, 207-224
- Sürücü, Z. (2007). Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir
- Sylwester, K. (2000). Income Inequality, Education Expenditures, And Growth, *Journal of Development Economics*, Vol. 63, s.:379–398
- Şahin, H. (2011). *Türkiye Ekonomisi*, 15.basım, Ezgi Kitabevi, Bursa
- Taşar, M. O. ve Çevik, S. (2009). Sosyal Konut Ve Konut Sektörüne Devlet Müdahalesi: Avrupa Ülkeleri Ve Türkiye, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:1 Cilt:2
- Taşkesti, R. (2006). Türkiye’de Kamu Transfer Harcamalarının Ekonomi içindeki Yeri ve Önemi:1995-2005, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*
- Tayyar, A. E. (2011). Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Makro Ekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul

- Topuz, G. (2017). Gelir Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, Nisan
- Todaro, M. P. ve Smith, S. C. (2000). *Economic Development 7th.*, Boston MA, Addison Wesley
- Tuncer, S. (1970). *Gelirin Yeniden Dağılımı*, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul
- Turhan, S. (1998). *Vergi Teorisi ve Vergi Politikası*, Filiz Kitabevi, İstanbul
- Tüğen, K. (1993). *Parafiskalite ve Parafiskal Gelirler*, Anadolu Matbaacılık, İzmir
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2008). *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk Ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi - 6*, TÜİK Matbaası, Ankara
- Türk, İ. (2015). *Kamu Maliyesi*, Turhan Kitabevi, 10.Baskı, Ankara
- Uluatam, Ö. (2014). *Kamu Maliyesi*, 13. Baskı, Ankara: İmaj Yayınları
- Uysal, Y. (1999). Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi-Türkiye Örneği, *Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt.1 Sayı:2 Eylül
- Van Den Berg, H. (2016). Economic Growth And Development, *World Scientific Publishing Company*
- Watkins, K. (2006). Beyond Scarcity: Power, Poverty And The Global Water Crisis.*Human Development Report 2006*
- Wan, G. H. (1999). An Empirical Assessment on Alternative Functional Forms of The Lorenz Curve, *Applied Economics Letters*, Vol:6, Issue 9, September

- Wang, C, Caminada, K. and Goudswaard, K. (2012). The Redistributive Effect Of Social Transfer Programmes And Taxes: A Decomposition Across Countries, *International Social Security Review* 65.3: 27-48
- Weisskoff, R. (1970). Income Distribution and Economic Growth in Puerto Rico, Argentina and Mexico, *Review of Income and Wealth* 16(4), S. 303-332
- Wu, X., Perloff, J. M., ve Golan, A. (2006). Effects of Taxes and other Government Policies on Income Distribution and Welfare, *Unpublished paper*, May, University of California, Berkeley
- Woo, J., Bova E., Kinda T. And Zhang S. (2013). Distributional Consequences Of Fiscal Consolidation And The Role of Fiscal Policy: What Do The Data Say? No. 13-195, *IMF Working Paper*, International Monetary Fund
- Yağcı, H. T. (2008). Gelir Dağılımının Teorik Ve Politik Açından İncelenmesi ve 1990 Sonrası Türkiye Örneği, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*,
- Yardımcıoğlu, F. (2012). Eğitim Harcamaları, Ekonomik Büyüme Ve Gelir Dağılımı İlişkisi, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Ağustos
- Yaşa, M. (1973). *Kamu Maliyesine Giriş*, İstanbul:Filiz Kitabevi
- Yumuşak, İ. G. ve Bilen, M. (2000). Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, *K. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 1, Sayı:1,. ss. 77-96
- Yücel D. (2011). Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi*, İstanbul
- Yükseler, Z. (1999). Tarımsal Destekleme Politikalar ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi, *Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT)*, Ağustos, Erişim

adresi:

https://www.researchgate.net/profile/Zafer_Yuekseler/publication/259081619_TARIM_SAL_DESTEKLEME_POLITIKALARI_VE_DOGRUDAN_GELIR_DESTEGI_SISTEMININ_DEGERLENDIRILMESI/links/0c960529efdb00af7e000000.pdf (20.03.2018)

Zaim, S. (1992). *Çalışma Ekonomisi*, 9. Basım, İstanbul: Filiz Kitabevi

Ziraat Mühendisleri Odası Birliği [ZMO] (2004). Doğrudan Gelir Desteği: Tarımsal Destekleme mi Yoksa Yoksulluk Yardımı mı?, *Oda Görüşleri*, Erişim adresi http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=147&tipi=5 (20.03.2018)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/06/2018

Tez Başlığı : Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi:Türkiye Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 106 sayfalık kısmına ilişkin, 09/06/2018 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6 'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyân ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tuba Demiryörek Ürper

12.06.2018

Adı Soyadı: Tuba DEMİRYÖREK ÜRPER
Öğrenci No: N08128898
Anabilim Dalı: MALİYE
Programı: Tezli Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Serkan Erkam

Doç. Dr. Serkan ERKAM

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
PUBLIC FINANCE DEPARTMENT

Date: 12/06/2018

Thesis Title : The Impacts Of Public Expenditures On Income Distribution :Turkey As A Case Study

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 03/07/2018 for the total of 106 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 6 %.

Filtering options applied:

- Approval and Declaration sections excluded
- Bibliography/Works Cited excluded
- Quotes excluded
- Quotes included
- Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Demir

12.06.2018

Name Surname: Tuba DEMİRYÜREK ÜRPER

Student No: N08128898

Department: Public Finance

Program: Masters With Thesis

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Serkan
Assoc. Prof. Serkan ERKAM

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/06/2018

Tez Başlığı / Konusu: Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi:Türkiye Örneği

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Deniz

12.06.2018

Adı Soyadı: Tuba Demiryürek Ürper

Öğrenci No: N08128898

Anabilim Dalı: Maliye

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Doç. Dr. Serkan ERKAM

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY OF PUBLIC FINANCE

Date: 12/06/2018

Thesis Title / Topic: The Impacts Of Public Expenditures On Income Distribution :Turkey As A Case Study

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

12.06.2018

Name Surname: Tuba Demiryürek Ürper
Student No: N08128898
Department: Public Finance
Program: Masters With Thesis
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Assoc. Prof. Serkan ERKAM

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Tuba DEMİRYÜREK ÜRPER

Doğum Yeri ve Tarihi : Turhal / 22.09.1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler
Fakültesi İşletme Bölümü, 2005

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :-

İş Deneyimi

Stajlar :-

Projeler :DMO İç Kontrol Projesi

Çalıştığı Kurumlar :Hacettepe Üniversitesi, Bilgisayar
İşletmeni, 2006-2009

Devlet Malzeme Ofisi Merkezi Satınalma
Uzmanı 2009-...

İletişim

E-Posta Adresi : tuba.demiryurek@dmo.gov.tr
tuba.urper@gmail.com

Tarih : 12.06.2018